

A

MAGYAR

NEMZETI MUZEUM

KORSZAKAI,

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

A KÖZELEBB LEFOLYT HUSZONÖT ÉVRE.

Országos Széchényi Könyvtár

RÖVID VÁZLATBAN

ELŐADJA

MÁTRAY GÁBOR,

SZÉCHÉNYI-ORSZÁGOS KÖNYVTÁR-ŐR

A M. N. MUZEUMBAN.

25,026.

Ors. Széch.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A Széchényi-országos könyvtárnak
szentelé méltos Kúbiinyi Agoston
múzeumi igazgató ír 1868. június
30-án

Kubinyi Agoston

A

MAGYAR

NEMZETI MUZEUM

KORSZAKAI,

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL

A KÖZELEBB LEFOLYT HUSZONÖT ÉVRE.

RÖVID VÁZLATBAN

ELŐADJA

MÁTRAY GÁBOR,

SZÉCHÉNYI-ORSZÁGOS KÖNYVTÁR-ŐR

A M. N. MUZEUMBAN.

PESTEN, 1868.

NYOMATOTT BUCSÁNSZKY ALAJOSNÁL.

(ÖSZ-UTCZA 20. SZÁM.)

A hatalmas idő a kised makkból (ha nem romlott, és
senki nem gázolja el) egy termő tölgyfát, sőt tölgyerdőt
varázsol elő.

Gr. Széchenyi István.

(Világ. 1830. 8-ad rét, a 98—99. lapon.)

Országos Széchenyi Könyvtár

202.044

MÉLTÓSÁGOS

FELSŐKUBINI S NAGYOLASZI

KUBINYI ÁGOSTON

CS. KIR. KAMARÁS S KIR. TANÁCSOS ÚRNAK,

A MAGYAR NEMZETI MUZEUM IGAZGATÓJÁNAK, A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIÁNÁL IGAZGATÓ - TANÁCSI ÉS TISZTELETI TAGNAK, TÖBB MAGAS REND VITÉZÉNEK,

S A T. S A T.

MUZEUMI HIVATALOSKODÁSA HUSZONÖTÖDIK ÉVÉNEK

BETELTEKOR

1868. MÁJUS 1-JÉN

EMÉKE

SZENTELI

MÉLY TISZTELETTEL

MÁTRAY GÁBOR.

BEVEZETÉS.

A MUZEUMOKRÓL

ÁTALÁNOSAN.

Muzeumnak (a görög *μουσειον* után) nevezték a hajdani görögök a Múzsák odrát, mulatkozásuk s tartózkodásuk vidékét, lakhelyét (milyenek voltak Athénában, Troezenben, a Helikon-hegyen, s másutt); továbbá a Múzsák templomát, nemkülönben az Athenae melletti azon dombot is, melyen Musaeus költész (Orpheus tanítványa) szokta volt verseit a nép előtt elszavalni, s hol (Pausanias szerint) sirja is fekvék. — E czimet adák a tudományok és művészetek ama sokáig virágzott nagyszerű intézetének, mely a hajdankori Egyptus fővárosa Alexandriában, a kies fekvésű s erősített Brucheion városnegyedben, a királyi palota egyik részében állott, s mely a Ptolomaeusok fénykorában ugyancsak általuk oly czélból emeltetett, hogy részint tanodául, részint a tudósoknak s művészeknek gyülekező, sőt lakhelyeül is szolgáljon; kik különösen a görög irodalmat tökélecsítsék, a tudományosságot és művészetet miveljék és terjeszszék, az ezt elősegítő kéziratokat öszszegyűjtsék, javítsák és rendezzék. Királyi bőkezűséggel gyámolitvatván e hires intézet, benne lelt helyet a 700,000 kézirati kötetből állott nevezetes könyvtár, valamint ama tanintézet is, melyről *Athenaeus* (Lib. V. c. 8.) írja: „mí-szerint ezen alexandriai tudományos tanoda már Ptolomaeus Philadelphus korában is nagy hirben állott, s

annak könyvtárát az említett fejdelem sok ezer könyvvel gyarapítá ugyan, de magát az intézetet nem ő alapítá.“ — Ez indítá arra a későbbi tudósokat, hogy azoknak véleményét ne oszszák, kik a *Museum alexandrinum* alapítójaul Ptolomaeus Philadelphust tartották; de abban megegyeztek, hogy az alexandriai museum a hajdankori műveltség és tudós világ középpontja volt. — Az egyiptusi háboru alkalmával Julius Caesar, hogy magát a fenyegető vészből kimentse, az alexandriai királyi várat felgyújtatá, s a muzeum könyvtárának 400,000 kötete lángok martaléka lön. E nagy kárt Kleopatra királyné az Antoniustól ajándéku kapott könyvekkel, és Claudius császár némileg helyre akarták hozni; s mivel ez utóbbi még egy épületet csatoltatott az intézethez, ennélfogva „*Museum Claudianum*“ nevet kapott. — A muzeumi tudós társaság Aurelián császár idejeig állott fön, ki a zendülések meggátlása végett a Brucheion erődöt lerontatta. Krisztus után a VII-ik században Egyptus az arab khalifák, a IX-ik században pedig a törökök kezeibe kerülván, az alexandriai muzeum és könyvtár vég-enyészetre jutott. A könyvek tüzre lőnek kárhoztatva; azokkal Omár khalifa fürdőit melegítettette.

A hajdankori athénai akademia másként *Athenaeum*, vagy *Museum graecum*-nak neveztetett.

* * *

Ujabb időkben „Muzeum“ czimet adtak a különféle műtárgyak, könyvek, régiségek, és természeti termények gyűjteményeinek; akár ezeknek csak egy neme, akár másokkal vegyest van egybegyűjtve, s valamely épületben fölállitva. Ily gyűjtemények lehetnek az államé, a fejedelmeké, városoké, gazdag uraké, és egyes tudósoké.

I) **Olaszországban** első volt a medicei családból eredett I-ső *Cosmus*, Toscana fejedelme, ki a régiségeket kezdé összegyűjteni, s alapját veté a híres *firenzei Múzeumnak*. — Példáját követé a szintén medicei törzsből származott X-dik *Leo* pápa, ki a nagyszerű *Vaticanum Museum*-ot alapítá meg; — utóbb őt több fejedelem, főpap, dynasta, és városok is követték. Így jutott létre a *Museo Pio-Clementino*, *Museo Chiaramonti*; — Turinban 1824-től kezdve a *Museum Taurinense*, melynek főkincsei a régi görög irományok „*Papyri graeci musei Taurinensis*.” — *Bresciában* a régiségek muzeuma; — *Neápolyban* a láva által eltemetett Pompejiban talált régiségekkel diszlő „*Museo Reale Borbonico*.”

II) A kis **Svajczország** sem szűkölködik muzeumok és tudományos gyűjtemények nélkül, névszerint *Bern* és *Zürich* városokban.

III) **Franciaország** nagyszerű muzeumokkal dicsekszik. Ilyenek: *Párisban*: a) az 1626. illetőleg 1633-ban kezdetett természetiek az előtt *nemzeti muzeuma*, most „*Jardin des plantes*”, mely 1793-ban nyeré a nemzeti czimet. Állatkerttel, fűvészet-tanodával és gazdag gyűjteményekkel van ellátva, s államköltségen tartatik fön. — b) *Napoleon muzeuma*, egykoron „*Musée des arts*”. Nagyszerű műgyűjteményből áll. — c) Az *ipartárgyi muzeum*. — d) A „*galérie de Louvre*” (képcsarnok). — e) Az *egyptusi muzeum*. — f) A *nemzeti emlékek muzeuma*. — g) *Clarac gróf „Musée de sculpture antique et moderne”* gyűjteménye sat.

IV) **Angolországban**: a) Az *oxfordi egyetem muzeuma*, másként *Museum Ashmoleanum*, *Ashmole* Illés nevérol, ki azt 1679-ben vagy alapítá, vagy ajándékozá az említett egyetem részére. Ez legrégibb az angol muzeumok között. — b) A „*Brittish Museum*” Londonban; nagyszerűsége párhuzamban áll a város óriási alakjával. Gyűj-

teményeinek roppant mennyisége és gazdagsága bámulatra gerjeszti látogatóit. A muzeumok között legnagyobb szerűnek tartatik.

V) **Dánországban**: a *koppenhágai* muzeum.

VI) **Svédországban**: a *stockholmi* muzeum.

VII) **Hollandországban** a carthagoi és phoeniciai régiségekből álló muzeum.

VIII) **Németországban** majd minden nevezetes városnak van muzeuma, illetőleg valamely becses műgyűjteménye. Így 1) *Berlinben* (1820-tól kezdve) festmények muzeuma; — 2) *Bonnban* a rajnavidéken kiásott régiségek muzeuma; — 3) *Borosz'óban* a sléziai régiségek muzeuma; — 4) *Braunschweigban* a műtárgyak és régiségek muzeuma; — 5) *Casselban* a Museum Fridericianum; — 6) *Darmstadtban* vegyes tárgyú muzeum; — 7) *Dresdában* az 1799. január 1-jén megnyitott Museum Augusteum, a híres és nagyértékű képtárral; — 8) Majnamelléki *Frankfurtban* a nemzeti muzeum; — 9) *Góthában* a hercegi muzeum; — 10) *Karlsruheban* vegyes tárgyú muzeum; — 11) *Kölnben* német művészek-től készített festmények muzeuma; — 12) *Münchenben* a pompás glyptotheca és pinacotheca, valamint a nem sokára megnyitandó *ethnographi* muzeum; — 13) *Münsterben* a régi emlékművek muzeuma; — 14) *Nürnbergben* a germanisches Museum; — 15) *Stuttgartban* a gipszöntvények muzeuma; — 16) *Tübingában* a vegyes tárgyú muzeum. s a t.

IX) Az **ausztriai** örökös tartományokban: a) *Bécsben* (a sokféle nemű császári, állami, s magánzók gazdag gyűjteményeit nem is említvén) a csak pár év előtt keletkezett *Österreichisches Museum*, mely mindennemű ipar- és műcikkek kiállítására szolgál; a birodalom e fővárosában éppen most rendeztetik a csász. *fegyvertár* (Arsenal) nagyszerű muzeuma; — b) *Brünnben* a Francisceum; —

c) *Grátzban* a Johanneum; — d) *Innspruckban* a Ferdinandeum; — e) *Linczben* a Francisco-Carolinum; — f) *Prágában* az országos, vagyis a nemzeti muzeum.

X) **Öroszországban** : a császári akademia muzeuma *Péterváratt*; melyet Nagy Péter czár alapita meg, 1698-ban kezdvén különféle nagyobb gyűjteményeket összevásárolni. A későbbi czárok és czárnők folyvást gyarapíták. Nagybecsű műkincsek ékesitik az ottani Eremitage épületét.

XI) **Keletindiában**, névszerint *Calcuttában* az ottani tudományos társulat indiai ritkaságokból álló muzeumot állita fel.

XII) **A magyar birodalomban** : a nemzeti muzeum *Pestén*, és az erdélyi muzeum *Koloscáratt*, melynek alapját néhai tudós Kemény József gróf kézirat- és könyvgyűjteménye képezte, s 1859. nov. 23-kán nyitvatván meg, az ottani muzeum - egylet és egyéb hazafiak buzgósága s nagylelkű adományai folytán mindegyre gyarapszik. Gróf Mikó Imre, jelenleg a közmunka és kereskedési ügy minisztere, saját kerti házát, a hozzá tartozó diszes kerttel együtt, ajándékozá az intézetnek, hogy ott a gyűjtemény elhelyeztessék. Megnyitására a pesti nemzeti muzeum igazgatósága is küldött 1859. nov. 17-én üdvözlő levelet.

Muzeumoknak neveztetnek továbbá oly helyiségek, hova a tudományok- és művészetekkel foglalkozók tanulmányzás s hasznos időtöltés végett szoktak gyülekezni, felhasználván az ott létező kisebb műkészleteket.

Végre „Muzeum“ czim alatt jelentek meg oly nyomtatványok is, melyekben bizonyos szakosztályt és tu-

domány-ágat illető, vagy vegyes tárgyú értekezések gyűjteménye foglaltatik. Ilyenek (elhallgatván az igen számos külföldieket) voltak hazánkban: a) Magyar muzeum. Kiadta évnegyedenként a kassai magyar társaság. Kassán 1788 — 1792. — b) Erdélyi Muzeum. Kiadta Döbrentei Gábor. Pesten, 1814 — 1817. — c) Uj magyar Muzeum. Szerkeszté Toldy Ferencz. Pesten, 1851 — 1860.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A MAGYAR NEMZETI MUZEUMRÓL KÜLÖNÖSEN.

ELSŐ KORSZAK.

1802. nov. 25-től kezdve 1823. nov. 22-ig.

Miller Jakab Ferdinand

igazgató alatt.

Ezen első korszakban lön megvetve a m. n. muzeum minden alkató részének alapja. A kezdet nem vala nagyszerű, miként minden vállalatnál lenni szokott; de éber gondoskodás és kezelés, a tetemes áldozatok, melyekkel a hazafiak és honleányok buzgalma e nemzeti intézet gyarapítását eszközölni vetélkedve sietett, már is több tekintetben nagyszerűvé emelték azt.

Mint minden hasonnemű intézetnek alapja a *könyvtár* volt. Ezt a nemzet örök hálájára méltó *Széchenyi Ferencz* gróf (Lajos, Pál, és István grófok atyja) Bécsben 1802. Nov. 25-én kelt, s más napon Ferencz boldog emlékü királyunk Ő Felsége által megerősített alapítványi levele értelmében ajándékozta a hazának. Állott az oly nyomtatványok, kéziratok, képek, földabroszok és czimerekből, melyek vagy honunkban jelentek meg, ott találtattak s gyűjtettek, vagy legalább honunk viszonyaira bármi tekintetből vonatkoztak; s hogy a gyűjtemény hasonló tárgyakkal utóbb is szaporittassék, mind maga és családja részéről további ápolását ígérte az alapító, mind pedig annak történendő elősegítését a hazá részéről remélve az alapítványi oklevélben kiköté. Célja volt t. i., hogy ezen intézet mindenek fölött oly gyűjtemények tárháza legyen, melyek a magyar birodalomra *)

*) Lásd : Acta litteraria Musei nat. hung. Tom. I Budae 1818. in 4-o pag. VI-ta.

vonatkoznak; mert igen bölcsen látta át, miszerint az egész világra vonatkozó, és így egyetemes gyűjtemények beszerzése nemcsak igen hosszú időt, hanem tömérdek költséget és csaknem kiapadhatlan jövedelmi forrást igényelne; minek létesültét sem az akkori körülmények, sem az utóbbi korra tekintet, kedvező kilátásba nem állítottak. *) Megjegyzendő még, hogy az intézet az alapítványi levélben majd *nemzeti könyvtárnak*, majd *országos* vagy *nemzeti muzeumnak* neveztetik. **)

A fens. Nádor, kire (s a nádorsági méltóság ürese-
dése esetében a helytartótanácsra) az alapítványi levél
szerint a muzeum kormányzata bízott, *Miller Jakab*
Ferdinandot, a nagyváradi lyceum történelmi tanárát,
1803-ban az országos könyvtár őrévé. *Petrovics* Igná-
czot, az alapító gróf második fija, Pálnak, nevelőjét
pedig segédőrré (írnoki minőségben) nevezte ki; minek
folytán ezek mindketten azon évi febr. 6-án a nádori
cancellaria helyiségében az esküt letevék. Ezekhez még
egy könyvtári szolgáló (*Pavonics* Jakab) is járulván, az
emlitett tisztviselők 1803. május elején hozzá fogtak (az
akkor még fiatal Horvát István segédkezése mellett)
az időközben Pestre az alapító költségén leküldetett
könyvtár fölállításához; melynek helyiségetül átenged-
tetett a Remete Szent Pál szerzetének kolostora, hol
könyvszekrényekkel ellátott s két emeletnyi magasságig
fölnyíló nagy terem jó szolgálatot tön az intézetnek. (Itt
volt a m. kir. hétszemélyes s kir. ítélő-törvényszék, va-

*) Ez volt oka, hogy a m. n. Muzeum törvényes védnöke, *József fő-
herceg*, feledhetlen nádorunk Ő Fensége minden olyan bármi becses tárgynak,
melyről hazánkra vonatkozása bebizonyítható nem volt, az intézet részére
megvételeit mindenkor ellenezte. Ujabb időkben egyébiránt kivételesen, a
tudományos ismeretek minél sikeresb terjesztése, s a szakbeli tanulmányok
könnyítése végett, nemcsak hazai, hanem külföldi tárgyakkal is szaporít-
tatnak a muzeumi gyűjtemények.

**) E magasztos célú alapítványnak két gyenge oldala volt: 1-ör az,
hogy mielőtt a könyvtár Nagy-Czenkről, az alapító gróf kastélyából, hol
fölállítva volt, Pestre hozatott, nem volt gondoskodva oly alkalmas helyi-
ségről, melyben az intézet állandóan maradhatott volna, — 2-or az, hogy az
intézet hivatalnokai az alapítványi levél szerint a m. kir. tudomány-egye-
temnek a nélkül is korlátozott pénztárából rendeltettek díjaztatni a helyett,
hogy előre is egy önálló országos pénzalap jelöltetett volna ki a fönemlitett
díjaztatás és egyéb költségek fedezése végett. E két hiány későbbben sok za-
vart okozván, lehetőleg kitöltetett ugyan, de még mai napig is várjuk az or-
szág s illetőleg a magas kormány végleges elintézését.

lamint irattárának helyisége is.) — Megtörténvén a fölállítás, a könyvtár, a közönség használataul naponkint délelőtt és délután három-három óraig nyitva állott: ünnepélyes megnyitása azonban csak azon évi decemb. 10-én történt; midőn azt a fens. nádornak, ki Oroszország fővárosából, Szentpétervárról, szerencsésen viszsztatért, maga az alapító gróf, a hétszemélyes s kir. ítélő törvényszéki birák és egyéb számos vendégsereg jelenlétében, bemutatá.

Ezek után részint magánúton, részint hirlapokban ismételve fölszóllították a hazafiakat a könyvtár gyarapítása végett. Névszerint bármily magas díj ígértetett annak, ki a Hess András budai nyomdájában (1473) Mátyás kir. idejében megjelent első magyarhoni nyomtatványt „Chronicon Hungarorum“ a nemzeti könyvtárnak átengedi: azonban a fölszóllítás eredménytelen maradt. *) Ellenben más egyéb nyomtatott munkákat és kéziratokat bőkezűleg szenteltek a hazafiak intézetünknek. Kivált a következő évben (1804.), midőn a helytartótanács (febr. 28. 4333. sz. a. kelt) köriratában a hazai nyomdászoknak meghagyá, hogy az általuk nyomtatott könyvek egy-egy példányát a nemzeti könyvtárnak beküldjék. Ezen intézkedés sikerének azonban nem soká örvendhete nemzeti intézetünk; mert 1805-ben kiútvén a francziák elleni háború, s ezek már nemcsak Bécsig, hanem Magyarország határaihoz is terjesztvén seregeiket, a fens. nádor rendelete folytán a könyvtár nagyobb ritkaságai, rajzai s becsesebb gyűjteményei ládákba rakattak, s a könyvtár-őr Miller Jakab kísérete mellett kocsikon Temesvárra vitettek; honnan csak a békekötés és ennek kihirdetése után hozattak vissza: addig is az intézet egyéb részeinek őrizete Pesten akkori

*) Azon ideig csak négy példánya ismertetett az említett munkának, t. i. Jankowich Miklóse, a bécsi csász., a prágai egyetemi, és a lipcsei városi könyvtaré. — Ma már hetet ismerünk, t. i. kettőt m. n. muzeumunk könyvtárában, melyeknek egyike Jankowich M. gyűjteményével jutott birtokunkba, — másikat pedig József nádorunk Ó Fensége vétette meg Bécsben Hildebrand Ferencz árverezett könyvtárából 1843. april 3-án 100 ezüstforinton, s a muzeumnak ajándékozta; — továbbá a főnemlített bécsi, prágai s lipcsei példányokon kívül, még Rossi Miklós római könyvtáraét, és a kir. könyvtárit Münchenben.

segédőr *Gruber* Károlyra bízott, ki az elmebeteg *Petrovics* Ignác helyére neveztetett ki.

A Temesvárról 1806. martius közepén legnagyobb sarakban visszahozatott könyvtárrészt alig rakták be előbbi helyeire, midőn azt újabb csapás érte. Minthogy t. i. az egyetemenél kir. rendelet folytán nemcsak a theologiai kar visszaállíttatott, hanem a kir. központi papnövelde is életbe léptetett, melyeknek helyiségeül a hajdani Pál-szerzet kolostora engedtetett át; innen a kir. Curia mostani épületébe (hol eddig az egyetemi tanodák voltak) költözött, az egyetem pedig az ugynevezett Nagy Seminarium mostani épületébe, az egyetemi templomhoz kelet felé csatlott épületbe *) vitetett át, hova a nemzeti könyvtárnak is átköltözni, a fens. nádor költségén újabb szekrényekkel elláttatni, ujjlag rendeztetni, és könyveit újabb könyvtári jegyekkel kellett megjelölni. Ugyan itt kapott lakást a könyvtár tisztviselő- és szolgálószemélyzete is. — Ezen évi nov. 2-án neveztetett ki könyvtári segédőrré *Strázsay* József ügyvéd a Lobkowitz herczegnél hivatalba lépett *Gruber* Károly helyébe.

A fens. nádor most már azon eszmének valósitása felől gondoskodék, miszerint a nemzeti könyvtár rendes *muzeummá* alakíttassék át, melyben nemcsak a könyvtár, hanem a magyarhoni három természetosztály tárgyai, régiségek, érmek, kézművek, hajdankori emlékkövek, sőt képcsarnok is, az egészhez illő s a nemzet méltóságának megfelelő saját épületében legyenek képviselve. Megbízá tehát a könyvtár-ört egy oly terv készítésével, mely egy tökélyes muzeum föllállítását tárgyalja, s egyzersmind egy a muzeumi osztályok illő fölosztásával megjelölt emeletes muzeum-épület rajzát is magában foglalja. — A terv még ezen évben elkészülvén, 1807. ki télen következő czímmel ki is nyomatott: „Museum hungaricum excelsis regni proceribus et inclytis Statibus ac Ordinibus exhibitum. Budae 1807. 2-od rétbén; három épület-rajzzal Hild építész tervezete szerint. Ugyanaz hasonló alakban magyarul is kiadatott e czímmel: „A

*) Kis Seminariumnak nevezték akkor a mostani szerb- és lövész-utczára szolgáló sarokházat, mely most zálogháznak hivatik.

nemzeti gyűjtemények elintézése feltételei Magyarország hazafiai számára.“ -- E munka az 1807. apr. 7-én Budán megkezdett országgyűlés alkalmával kiosztatott, sőt a honi hatóságoknak is megküldetvén, a törvényhozók figyelmébe ajánlatott; de az intézet számára alkalmas helyiség még most nem találtatván, annak ügyét ez úttal el nem döntötték, hanem az országgyűlés a fejdelemnek hadiköltségtül ajánlott összeg minden forintjától egy-egy garast rendelt beszedetni a föllálitandó magyar nemzeti muzeum tőkepénzének alapítására.*) Ezen kívül az ezen évi 24-ik törvényczikkben Széchényi Ferencz grófnak országos köszönet mondatik a „*Széchényi országos könyvtár*“ s egyéb *mellékleteinek*, mint a leendő „*Nemzeti Muzeum*“ alapjának átengedéseért. Törvénykönyvünkben tehát itt fordul elő legelsőbbben a „*Széchényi-országos könyvtár*“ s „*Nemzeti Muzeum*“ czime. — Az előadott körülmények és tények, a fens. nádor és az alapító gróf folyvásti adakozásaik, különösen pedig az utóbbi által könyvtárunk kinyomatott több nemű lajstromai, mind inkább ösztönül szolgáltak a hazafiak által intézetünknek szentelt különféle pénzbeli alapítványaira s az oda tartozó tárgyak és műkincsek beküldésére, átalán véve az ország figyelmének mindinkább fokozására. — Az alapító gróf készítetté a könyvtár két rendbeli diszes *vendégkönyveit* is, melyekbe a látogatók beírhaták neveiket Ezeknek egyike ily czimet viselt: „*Album bibliothecae hungaricae Széchényianae regnicolaris in Comitibus SS. et OO. budensibus art. 24. an. 1807. confirmatae.*“ A vendégkönyv a nagy közönség számára volt szánva. Első volt, ki nevét 1807. apr. 27 beírta *Kisszel* Benedek m. kir. udv. ágens, s országgyűlési követ. — A másik könyv az uralkodó fejedelmek és családtagaik számára készült ily czimmel: „*Idiographa augustissimorum Europae et principum regionum Museo nationali hungarico sempiterno cultu sacra.*“ Legelőször ezen albumba 1807-ki május 6-kán a fens. koronaherczeg (utóbb V-ik *Ferdinand* királyunk) írta be nevét; majd ugyanazon hó 21-kén *Ferencz* apost. király Ó Felsége; — 1808-iki január

*) Diar. Comit. 1807. lap 829.

30-án pedig *Lajos* főherczeg, testvére, a fens. nádor kíséretében.

Ezen 1808-ban vétetett meg a muzeumi alapból 4,500 forinton néhai *Éder* Józs. Károly erdélymegyei áldozár, a nagyszebeni elemi tanodák igazgatója holtá után találtatott kézirat-, s oklevélgyűjteménye, és erdélyi növények herbariuma.

A *természetiek* gyűjteménye leginkább ezen évben nyéré meg alapját a beküldetett nagyszámú adományok folytán, melyek közé az alapító gróf hitese, szül. Festetics Juliánna grófnő által szentelt válogatott ásványkészlet is tartozott. Az adakozók sorában kitűnően diszlett Kubinyi Péter, utóbb kir. tanácsos neve, ki az intézet kezdetétől fogva folytonosan küldé be nemcsak alapítványi összegeket, könyveket, kéziratokat, érdekes régiségi tárgyakat, sőt még írópapirost is az iroda számára, különösen pedig a vasérczek legszebb példányait.

A magyar és romai *érem*-gyűjtemény több hazafi adományain kívül a fens. nádor ajándékaival mind ez évben mind utóbb tetemesen gazdagodott.

1808. okt. 25-én nevezé ki könyvtári őrnek (fekete bankóban 400 forinttal) *Haliczky* Antalt; minthogy az eddigi tisztek az egyre szaporodott műtárgyak rendezésével túlterhelve lettek.

Ez évben ajándékozá muzeumunknak *Grassalkovics* Antal herczeg azon üres telket, mely ez előtt az egyetem fűvészkertjéül szolgált a hatvani utczában, s a Ferenczrendi szerzet kolostorának keleti oldalától kezdve az akkori Mayerhoffer-házig terjedett. A herczeg ezen telkért cserében adá egyetemi fűvészkertül azon kertjét, mely most a nemzeti színház mögött a Beleznay-kert és országút között fekszik, s jelenleg üresen áll. — E cserét s illetőleg muzeumi szerzeményt az 1808. aug. 28-án megkezdett országgyűlés a 8-ik törvényczikkben nemcsak jóváhagyta, hanem a muzeum ügyét egészen a fens. nádorra, mint az intézet buzgó védnökére bizta. Ezen országgyűlés alatt osztá szét az alapító gróf a saját költségén megjelent azon érmeik leírását, melyeket a muzeumnak ajándékozott, s melyeknek elhelyezésére szolgáló különféle magyar fából s magyar iparosok állal

asztal-alakú 18 szekrényt készíttetett, s ajándékozott az intézetnek.

1809. január 12-én a fens. nádor meglátogatván a muzeumot, megrendelé, hogy a régiségek és természetiek számára külön helyiségek készíttessenek, s újabb szekrényekkel láttassanak el: a *Kovachich* Márton Györgytől pedig nem régiben 12,000 forinton megvásárlott kéziratgyűjteményt, valamint a saját nádori könyvtárának nagyszámu nyomtatványai és Práy György kézírataiból, továbbá 3478 darab ásványból állott készletet a muzeumnak ajándékozta.

Az 1809-ki francia háború alkalmával az ellenség már Győrig hatolván, nehogy intézetünk veszélyezve legyen, a muzeum tárgyai ládába rakattak, és jun. 14-én délelőtt Miller könyvtár-őr kíséretében kocsikon Nagyváradra, a megye házába vitetvén, itt nyolcz hónapig őriztettek. A muzeum helyiségeit néhány hétig a Budáról Pestre költöztetett helytartótanács és országos pénztár hivatalai foglalák el.

Nagyváradról a muzeum kincsei 1810. febr. 18-án indultak el; de a sáros, s csaknem járhatlan, utak miatt csak mart. 7-én érkeztek szerencsésen vissza Pestre.

1810. april 3-án nádor ő fensége *Kutschera* Jánost nevezé ki a könyvtár második irnokává 500 ft. (fekete bankó) évdíjjal; april 24-én pedig az intézet szolgálatából kilépett Pávonics Jakab könyvtári szolga helyére *Cseronka* András könyvkötőt 350 ftnyi évdíjjal fekete bankóban.

Ugyanezen évben vétettek meg N.-Váradon árvezés alkalmával 3000 fton *Szirmay* Antal kézíratai.

Ezen évi junius 10-én nyitattott meg ünnepélyesen a már illő renddel ellátott s 50,000 forintrá becsült *éremgyűjtemény*, melynek főalkatrészét az alapító gróf által ez évben átadott érmek (702 arany, 1768 ezüst, 193 réz, 12 ón, öszvesen 2675 darab) képezték; melyek megtekintésére jul. 5-én *Rainer* főhg és testvére a fens. nádor az egész délelőtti időt szentelék.*)

*) 1816-ban e gyűjtemény már tizenkétezer darabra terjedett, s 100,000 ezüst forintnál többre becsültetett.

Az *ásványgyűjteményt* e nyáron állítá föl tudományos rendszerben *Tehel Lajos*, Ó-Budán városi orvos; ki azt október 22-én Antal főherczeg, a német lovagrend nagymesterének és a nádornak bemutatván, utóbbi által nov. 18-án (1,200 ftnyi évdij mellett) a muzeumi természetosztály örévé nevezteték ki.

Dec. 29-én tűzveszély fenyegeté muzeumunkat, mely a szomszédos papnövelde helyiségeiben délutáni egy óra után támadott, de szerencsésen eloltatott. Ez alatt a muzeumi hivatalnokok a legbecsesb tárgyakat és kincseket tűzmentes helyre vitték át.

1811. első napjai közben az éremgyűjteményt kiraboltatás fenyegette. Gonosz kezek t. i. éji órákban az épület ajtainak feltörését ismételve kísérlek meg; mit azonban a szolgák szorgos őrködése meggátolván, kieszközlötetett, hogy jan. 10-től kezdve a muzeum termei előtt éjjel nappal katonai őrk álljanak. *)

Az ezen évi mart. 15-én kelt, s 20-án kihirdetett pénzürték-leszállítási nyílt rendelet (Devaluatio) által a muzeum alaptőkéje (479,541 ft.) kimondhatlan veszteséget szenvedett. A régi (fekete) bankók t. i. értékük egyötödére szállíttatván le (azaz: 20 garast érő forint csak 4 garasra), a muzeum főnebbi vagyona most már az ujonan kibocsátott váltóczédulákban (Einklösungschein, vagyis bécsi értékben) csak 95,908¹/₅ forintot ért. Ennek következtében a drágaság nőttön nőtt; az élelmi és egyéb tárgyak ára mindig magasabbra rugott. **) A muzeum fens. nádora azonban lehetőleg gondoskodott az intézet hivatalnokai állapotának minél türhetőbbé tételéről, s eddigi évdijokat ötszörösen fizetteté ki.

Ez évben vettetett meg alapja az *ósállati csontok* becses gyűjteményének (Ossiotheca), és pedig *Rainer* főherczeg által, ki alsó Magyarországból utazván, Szolnokról ős-elefant csontokkal terhelt egész szekeret küldött.

*) E hasznos, sőt szükséges intézkedés újabb időkben, a katonai hatóság rendeletéből elvont katonai őrség folytán, megszűnt ugyan, de legalább éjjel a mostani muzeum körül az intézet költségén polgári őrk járnak.

**) E sorok írója még emlékezik, miszerint ekkor a pesti német varga által készített egy pár csizma (a vármegye által kiszabott árszabás szerint) igen közönséges bőrből régi (fekete) bankóban 35 ftba, új vagy is váltópénzben pedig 7 forintba került.

Az *állat-gyűjtemény* (zoologiai gyűjt.) azon rovar- és pillékészlettel kezdődött, mely az intézet költségén 1,000 fton fekete bankóban vásároltatott meg *Stipsics* Ferencz esztergomi kanonoktól.

A *kézműtani* gyűjteményt (technologiai gyűjt.) a fens. nádor kezdé meg különféle helyekről és hazafiaktól nyert tárgyakkal.

A *szobrok* gyűjteménye is nevezetes szerzeményekkel szaporodott.

A látogató vendégek száma tetemesen növekedvén, nádori rendelet folytán (jun. 30-án) a muzeumi osztályoknak a nagyközönség által kényelmesb láthatása végett újabb rendszabály adatott ki; minél fogva az akkori három osztály mindenikére hetenkint két nap lőn kitűzve. E rendszabály tartatott meg azután mind addig, mig legujabb időben a nemzeti muzeum mostani pompás épületébe helyezteték.

Az 1811. aug. 25-én megkezdett pozsoni országgyűlés alatt, névszerint az 1812. január 8-kán tartott 50-ik ülésben, a nemzeti muzeum ügyeiről teljes tudósítás olvastatván föl, a fens. nádor eddigi bölcs intézkedéseiért hálás köszönet nyilvánított, s további gondoskodása nemcsak kikéretett, hanem ki is lőn jelentve, hogy az országgyűlés az intézetnek minél bővebb kiterjedést és nagyszerűséget adatni ohajt. Ennek folytán a hazai hatóságok nádori újabb körlevél által szólíttattak fel a muzeum gyűjteményei gyarapítása végett; minek többnemű kedvező sikere is lőn.

1812. január 18-án érkezett Pestre legfelsőbb parancs folytán *Aman* János cs. k. udvari építész oly célból, miszerint adna véleményt, mennyiben volna célszerű egy muzeumi pompás épületnek fölemelésére a muzeum birtokába jutott hatvani utczaí régi fűvészkert telke. A vélemény nem ütött ki kedvezőleg, leginkább azon okból, mivel ott az új épületnek lehetőségig magasra emelendő falai nem engednék meg az elegendő világosság behatását az osztályok termeibe, sőt a házak közelléte miatt a muzeum a tűzveszély ellen sem leendne eléggé biztosítva; minél fogva más telek keresését ajánlotta.

Nem sokára ezután (mart. 1-jén) a fenséges nádor Miller Jakab Ferdinandot, ki eddig „könyvtár-őr“ czímet viselt, a magyar nemzeti Muzeum igazgatójává nevezte ki két ezer forintra (váltó czédulában) terjedő évdíjjal; mi későbbben, midőn az ezüst vagy is conventiós pénz jött folyamatba, 800 ezüst ftot tett.

Ezen évben szerzé meg tizenegy aranyon s ide ajándékozá a fens. nádor azon csak tizenegy levélből álló latin ősnymtatványt, mely a Fridrik császár, Hunyady Mátyás király és a magyar országi Rendek által 1463-ban kötött egyesség (capitula concordiae) szövegét tartalmazza. — Ugyan ezen év végén a muzeumi könyvtárban két ezer kötetnyi kézirat, nyomtatvány pedig tizezer kötet volt. *)

1812. okt. 12-én 21,802. szám alatt adatott ki ama cs. kir. engedély, miszerint a honunkban talált kincsek és régi érmekből (melyek előbb Bécsbe küldettek, hogy azokból a bécsi régiség-gyűjtemény számára egyet mást megtarthassanak) a budai m. k. udv. kamaránál a m. n. Muzeum számára is lehessen példányokat választani a belső becs ezüstben fizetendő értékének megtérítése mellett.

November végén küldé a nádor Pozsonba Horvát Istvánt, az országbirói hivatal tudós titkárát, hogy a pozsoni káptalantól a muzeumnak ajándékozott könyveket és kéziratokat átvegye; ki onnan ez év végén a muzeum számára hozott nagy becsű kéziratokkal tért vissza; azok között volt a XII-dik században íratott boldvai misekönyv is, melyben a legrégibb, magyar nyelven írt, két halotti beszéd van.

Ugyan ezen évben *Kámánházy* László váczai püspök, kinek jótékonyágát már több alkalommal tapasztalá intézetünk, azon ajánlatot nyilvánítá, hogy a muzeumi hivatalszobák fűtésére s a tisztek állásának némi könnyítése végett, évenként 14 öl tűzi fát ajándékozand; mit élte fogytaig teljesített is. Utóbb nemcsak a váczai püs-

*) 1817-ben Horvát István könyvtárnok szerint 2164 kézirat, közel 40,000 önálló munka pedig 19,000 kötetben, 1835-ben 40,000 kötet (lásd. Honművész 1835. a 464-ik lapon), 1836-ban 2225 kézirat volt; jelen 1868-ban az okleveleken kívül már 13,000 kézirat, s mintegy 150,000 kötet nyomtatvány van.

pöki méltóság üresedésben léte, hanem gr. Nádasdy püspök alatt is évenként kiadatott intézetünknek a nevezett famennyiség a muzeum pénzerejének s a tisztek évdíjának csekélyisége tekintetéből. *)

Az 1813-ki év muzeumunkra nézve jelentékeny fordulatot hozza. Miután a kötelezettségi nyomtatványok beküldetését a nyomdászok nem teljesíték szoros lélekismerettel, a n. m. helytartótanács ez évi június 30-án 15,582. sz. a kelt rendeletében meghagyá a városi hatóságoknak, hogy ezek pontosan követeljék a nyomdászoktól a kötelmi példányokat, s küldjék át a helytartótanácsnak. (Utóbbi időkben 1848-ig a tanodák kerületi igazgatói, Directores studiorum, küldék be azokat a helytartótanácsnak, honnét ezután áttétettek a muzem könyvtárába.)

1813-ki nyáron kezdettek meg az alkudozások Batthyány Antal gróffal az országúton a kétpisztolyhoz czimzett vendégfogadó és Sándor-utca között fekvő azon kerti ház és hozzá tartozó kerti teleknek a muzeum számára átengedése iránt, mely az említett grófra néhai gróf Batthyány József bibornok és herczegprimás után örökségül szállott, a melyet egyébiránt a nevezett bibornok végrendeletileg, családágának kiholta utáni esetben, a nádori méltóságnak hagyományozta. — Az alku hamar megtörtént, s a gróf a telket a rajta fekvő rozzant épületekkel együtt 220,000 váltó frtban átengedvén, az e kertet környező kisebb házak pedig (melyek közé a még 1837-ben is főnállott lovaglóiskola is tartozott a mostani ötpacsirta- és Sándor-utca felé szolgáló muzeumi kert szögletén) az illető magánbirtokosoktól 43,850 váltóforinton megvásároltattak, s utóbb azok a muzeumi szolgálak lakásaiul szolgáltak. Ily módon a m. n. muzeum tiz ezer négyszög-ölnyi telek birtokába jutott, melyen jelenlegi pompás épülete áll.

Okt. 11-én a muzeumnak hatvani utczei telke (a hajdankori fűvészkert) 94,670 fton 35²/₅ kron árverés

*) Csak 1848-ban szünteté azt meg az akkori magyar pénzügyminister, valamint azon négy öl fát is az akkori egyetemi rektor, melyeket a muzeum kezdetétől fogva a könyvtári dolgozó szoba fűtésére évenként adni szokott ez egyetem.

utján eladatott, most pedig annak terét a szép-utcza, s ennek keleti és nyugoti oldalán álló s a hatvani és reáltanodai utcákra szolgáló házak s pompás paloták foglalják el.

Nov. 17-én vezettetett be ünnepélyesen a muzeum igazgatója a Batthyány-kert birtokába a pestvárosi tanács és számos vendégek jelenlétében.

Nov. 22-én rendelé a fens. nádor, hogy a nagy semináriumból a természetosztály, kézművek tára, és a kő- emlékek a muzeum ujonan vásárlott helyiségeibe átvittessenek, a tisztek pedig ugyanott a nekik szánt lakásokat elfoglalják.

1814-ben rendeztettek el itt ujlag az ide hozott gyűjtemények, melyeket a nádor ismét 1000 darab növénynyel gyarapított, s ahoz a *legelső* osztályszolgát, *Dréher* István asztalost jan. 27-én nevezé ki; — mart. 21-én pedig személyesen hozá a könyvtárba *Hartwik* XII-ik századi kéziratát (Szent István legendája), melyet ő fensége majna-melléki Frankfurtváros könyvtárából ajándéku kapott muzeumunk számára, — majd ismét a természetosztálynak f. e. február 28-án meghalálozott segédőre *Kutschera* Ján. helyére *Jónás* Józsefet, Selmezbánya tudós polgárát, 500 ft. évdij mellett, nevezé ki april 29-én.

A nádor kíséretében látogatá meg aug. 10-én intézetünket *Lajos* főhg; 26-án ugyanaz, és *Leopold* két-siciliai kir. herczeg; okt. 26-án pedig a három szövetséges fejedelem, t. i. *Ferencz* királyunk, *Sándor* orosz czár és *Fridrik* Vilmos porosz király. Ekkor még a könyv-, érem- és régiség-tár a nagy semináriumban állott, a természettár pedig a muzeum ujan szerzett épületében. A magas vendégeknek a fens. nádor mutatá be a nagyobb régiségeket; valamint a jelen volt Kubinyi Pétert, a nagybecsű vas-érczek adományozóját, személyesen vezeté *Ferencz* király ő fge elébe. Ekkor már az állatgyűjteménynek kitöméseket végző gondára (Curatora) volt *Jány* Pál János váczmegyei áldozár személyében, kit erre a fens. nádor ez évi jul. 8-án 365 ftnyi évdij mellett nevezé ki; valamint a kézműtani s növénygyűjteménynek is volt már gondára, t. i. *Fojth* Ferencz, a gyógyszerészet mestere, ki egy forintnyi napdij mellett hivataloskodott; de czime csak 1817. máj. 25-én hagyatott jóvá a nádori leirat értelmében. (Meg-

halt 1819. mart. 28.) — *Haliczky* Antalt 1814. nov. 25-én nevezé ki a nádor régiségtárunk őrévé.

1815. febr. 23-án látogatá meg a muzeumot *Károly* Ágoston szászweimari nagyherczeg.

Apr. 29-én nyujtá be a fens. nádornak *Marczibányi* Imre trencsini alispán azon 70,000 ftról szóló s Puchón 1815. apr. 20. kelt alapítványlevelet, melyet néhai *Marczibányi István* titkos tanácsos oly kikötéssel hagyott, miszerint kamataiból családja a muzeum által évenként kitüzendő pályamunkák díjazására, névszerint 400 ftozt fizessen ki annak, ki magyar nyelven a legjobb munkát adta ki; azoknak pedig, kik a muzeum által kihirdetendő három kérdést legjobban megfejtendik, száz-száz forintot. E nagylelkű, s hazafiságos intézkedésnek csak néhány évig volt eredménye; mert a pályadíjak nem adattak ki: míg végre utóbbi időkben a pályakérdések kitüzése és a díjak kiadatása a magyar tudományos akademiára lőn bízva.

Ezen évi jun. 2-án a muzeumot nádor ő fensége az oldenburgi özvegy nagyherczegnő *Katalin* Pavlovnának, nov. 4-én pedig saját hitésének *Hermina* főhgnőnek mutatá be; — dec. 7-én végre tudós *Horvát* Istvánunkat, mint a Széchényi-országos könyvtár őrét, erősíté meg; kit azonban e hivatalra az alapító gróf, alapítványi jogánál fogva, még 1812-ben jelölt s illetőleg nevezett ki; de a fens. nádortól csak az említett 1815. dec. 7-én nyervén a megerősítést, hivatalába csak ezután léphetett ezer váltó forintból állott évdíjjal.

1816-ban hirdeté ki *Miller* J. F., a muzeum igazgatója, miszerint az intézet keletkezését, gyarapodása történelmét, belrendezését, s egyéb jelesebb tárgyai leírását tartalmazó, s „Acta Musei nat. hung.“ czimet viselendő, és e nemben az első kötetet előfizetés útján kívánja kiadni. *)

Jun. 5-én s utána következő napokban *Tehel* Lajos, a természettár őre, kísérltet tőn a muzeumi épület országútra szolgáló homlokzatának angol mód szerint

*) E kötet csak 1818-ki apr. hónapban jelenhetett meg. Második kötete most is kéziratban hever a muzeum kézirati gyűjteményében. Az első kötet a muzeum történelmét 1812-ig, a második pedig csak 1817-ig foglalja magában; noha ez utóbbi 1820-ban készült el a kiadásra.

légszesszel eszközölt megvilágításával. Nagy számú népbámulta e hazánkban legelső és jól sikerült tüneményt; 20-án maga a fens. nádor hitesevel együtt jelent meg, és éji féltizenegy óráig mulatott annak s az egészhez tartozó készletnek megtekintése végett. — Nem sokára ezután (nov. 5.) *Tehel* bevégzé munkás élete pályáját.

Junius 27-én *Kovachich* József Miklós nevezteték ki könyvtári segédőrré 500 ft. évdij mellett; *Haliczky* Antal régiségőr évdija pedig 500-ról 1000 ftra emeltetett váltó czédulákban.

Dec. 30-án nyeré meg Ő Felségétől a muzeum igazgatója a kir. tanácsosi czimet.

Ezen évben az arczképeket tárgyzó *olajfestmények* gyűjteménye alig birt többet tizenkét darabnál.

1817-ben Máj. 23-án esztei *Ferdinand* főhg, a nádor fens. hitese *Hermina* főhgnő kíséretében, látogatá meg intézetünket.

Május 25-én neveztetett ki *Jónás* József a természettár őrévé ezer frtnyi évdijjal.

Junius 3-án kezdék meg nádori rendelet folytán az illető mesteremberek a könyv- és régiségtár befogadására szolgáló helyiségek illő csinosítása s tatarozása munkálatait, és pedig az akkoron nevét eltitkolt gr. *Csáky* László tinnini fölszentelt püspök s n.-váradi nagyprépost költségén; mihez az alapító gróf Széchényi Ferencz is járulni kegyeskedett, névszerint a gyűjtemények áthozatása költségei fedezésére; melyek azonban csak részenként vitettek át az új helyiségekbe, a szerint t. i., miként az újabb bútorok elkészülhettek.

Nov. 23-án nagy ünnepély volt a muzeum helyiségeiben; mert ekkor lön kihirdetve a Marczibányi alapítványra pályázott munkák első díjaztatása; mire Kis-szánthói *Pethe* Ferencz „természeti historiája“ és *Virágh* Benedek „magyar századok“ munkája érdemesítették. Az ünnepélyes és nagyszámú hallgatóktól látogatott ülés elnöke, a fens. nádor, kedves hitesének közelebb mult sept. 14-én történt halála miatt gyászban levén, nem jelenhetett meg; maga helyett azonban Ürményi József országbíró-t küldé az elnöki szék elfoglalására.

1818. máj. 14. vétetett meg hét ezer váltó forinton néhai *Kitaibel* Pál fővédettanár özvegyétől férjének hátramaradt növény- és kézirat-gyűjteménye.

Ugyanezen évi ősz felé ajándékozta intézetünknek gr. *Széchenyi* Ferencz soproni könyvtárát is, mely régi classicusokból, a külső nemzetek remek-írói s egyéb külországi érdekeket tárgyazó könyvekből, képek, földabroszok és kéziratokból állott. Az e felől kiadott alapítványi levél szerint azt ohajtá a gróf, hogy e gyűjtemény azon példányai, melyekre a m. n. muzeumnak szüksége nem leend, adassanak el; a többi pedig (mi nem fog tartozni a már fönálló magyar könyvtárhoz) szolgáljon alapjául egy amattól egészen külön kezelendő osztálynak „Segédkönyvtár“ czim alatt, melybe azután minden nem magyar országra vonatkozó munka helyeztessék. Átlátta t. i. a nemes keblű gróf, miszerint a tudományszomjas hazafiak gyakran jövendnek oly helyzetbe, midőn egy vagy más külföldi munkába is betekinteni ohajtandnak; minél fogva magyar könyvtárunk mellett olyakat is (habár másod rendű gyűjteményben) lesz szükség megszerezni. Az említett alapítvány továbbá azt is rendeli, hogy a majdan visszatartandó munkák becsültessenek meg, s mind e becsár, mind pedig az eladandó példányok után bejövendő pénz összeadatván, ezen őszveg évenkénti kamatai a könyvtár azonkori hivatalnokainak a nélkül is csekély évdíjok nagyobbitásaul fizettessék ki évenként.**) A fens. nádor ezen újabb nagybecsű ajándék átvétele végett 1818. nov. 4-én küldé ki Horvát István könyvtárnokot; ki azt egy vastag kötetet tevő lajstrom mellett, melynek egyik rovatában minden tárgynak Horvát által bejegyzett becs-ára is foglaltatik, átvevén, következő évi július elején az alapító gróf költségén Pestre hozatta. A lajstrom szerint volt összesen 5086 munka 9206 kötetben. Horvát becslése szerint ért csak maga a könyv-gyűjtemény 25,002 ft. 8 krt ezüst pénzben.**)

*) Lásd az 1820. nov. 30. kelt alapítványlevelet a muzeumi igazgatóság irattára 1820-ki csomagában a dec. 12. kelt 116. sz. a.

**) *Széchenyi* Lajos gróf, az alapítónak legidősbő fia, a magyar országra vonatkozó könyvek vásárlását könnyebbíteni akarván, s ez okból tíz ezer

A muzeum főrendű látogatói közül kitünőbbek voltak 1818. maj. 23. *Albert* szász-tescheni herczeg, és 1819. okt. 20. *Mária* főherczegnő.

1819-ki decemberben kezdetett meg a soproni könyvtár kimustrált példányainak eladatása Eggenberger József pesti könyvárus által: de mivel nagyon csekély áron keltek, a további eladást a fens. nádor 1820. febr. 9-én betiltá. Az eddig bejött összeg 2501 ft. 25 krra terjedt váltópénzben, mi beadatván, az országos pénztár által kezelt muzeumi alapítványokhoz csatoltatott; de hihetőleg a részint boldogabb korra várakozás, részint feledékenység folytán az alapítvány szerinti kamatokban a könyvtári hivatalszemélyzet mai napig sem részesülhetett.*)

1820. július 20-án *Sadler* József orvostudor a természettár segédőreül 500 váltóforintnyi évdíjjal neveztetett ki.

Ez évben több magas rendű vendég látogató az intézetet. Így: jul. 5-én *Henriette*, az özvegy württembergi herczegnő, s rokona *Erzsébet* szintén würtemb. herczegnő; sept. 18-án *Ferencz* királyunk és hitese *Carolina* Augusta Ő Felségök; — sept. 23-án *Adolf* Fridrik cambridgei herczeg; okt. 16-án pedig *Ferdinand* és *Miksa* cs. k. főherczegek.

Ugyanezen évi novemberben gr. *Csáky* László, váradi nagyrépost tizezer ftot szentelt a muzeumi tisztviselők nyugpénzi alapjának képzésére.**)

A folyó 1820-ki dec. 20-ka gyászos napja lőn a muzeumnak. E napon szólítá t. i. magához a Mindenható az intézet nagylelkű s a haza örök háláját kiér-

forintot alapítván intézetünk részére, erre vonatkozó s 1827. máj. 5-én kelt alapítványi levelében, atyjának főnemlített ujjab ajándoka értékét 34,000 frtra teszi. A 25,002 ft. 8 krt érő könyvekhez t. i. közel hat ezer darabra menő rézmetszeti képek és földabroszok is járultak, melyek kilencezer forintra voltak becsülve.

*) A segédkönyvtár föllállítását maga a fens. nádor is sürgeté 1824. jan. 12-én 45 sz. a. kelt leiratában. Olvashatni azt a muzeumi igazgatóság irattára azon évi csomagának 13-ik számában.

**) Sajnos, hogy ily nyugdíj-alap hiányát még mai napig is sinlik az intézeti hivatalnokok özvegyei s árvái; mert lehetlen volt várni vagy kívánni, hogy a tisztviselők a nélkül is csekély évdíjokból nyugdíj-alapot képezzenek. Ezt ők országos nagylelkű segélyből várhatják csak.

demlett alapítóját *Széchényi Ferencz* grófot. Illő, hogy itt figyelmeztessem a kegyelet szikráját egészen elhamvadni nem engedő honfiakat azon verszetnek utósó soraira, melyet néhai nagyhirű tudósunk Révai Miklós irt volt a könyvtár alapítójához 1802-ben, s melyet a személyesített könyvtár saját nevében így rekeszt be:

„Tum, memor, ut par est, benefacti Patria tanti,
Ista pio sua commoda civi,
Ut sortem et censum crescentem grata rependat,
Sera canet praeconia laudum:
Donec et hungaricum florebit nomen in orbe,
Et virtus Széchényia vivet.“*)

1821. január 1-jén a természettár őre *Jónás József* is meghalálózván, helyére *Sadler József*, eddigi segédőr bécsi értékű ezer ftnyi évdíjjal neveztetett ki sept. 2-án; mely utóbbi hónap 11-kén *Kovachich Józs. Miklós* könyvtári segédőr lemondása is elfogadtatván, ez időtől fogva ennek állomása 40 évig betöltetlen maradt. Hogy azonban a könyvtárór minden segítség nélkül ne maradjon, utóbb (1823-ban) a muzeumi irattárnok *Szkicsák* (Klinovszky) András, ki egyszersmind az egyetemnél irnok volt, s a muzeumi irattárnokságot azért vállalta el, mert a muzeum udvarán egy melléképületben dijnélküli szállást nyert, a fens. nádor által a könyvtári munkákhoz is segédkezet nyújtani rendeltetett; miben azonban nem nagy volt a köszönet.

1822. april. 10. nevezé ki a nádor a régiségtár *legelső* szolgáját, *Cseronka* Andrást, eddigi könyvtárszolgát; *Zimmermann* Györgyöt pedig amannak helyére könyvtári szolgává.

*) A dicsőült gróf azzal is tetézte nagylelkűsége bokros érdemeit, hogy az általa létesített nemzeti muzeum könyvtára, és éremgyűjteménye lajstromait saját költségén kinyomatta, és részint a honi hatóságok, tudományos testületek és intézeteknek, részint egyes hazafiak és tudósoknak ajándékol szétküldözte. Megjelentek azok közül következők: 1) *Catalogus bibliothecae hungaricae* Tom. I. Pars 1—2. Sopronii 1799. (két köt.) — *Supplementum* 1—2. Posonii et Sopronii 1803—1807. (két kötet); — 2) *Index alter* (Tomi I.) in scient. ord. — és — *Supplementi* I—II. Pesthini et Posonii 1800—1801. (Három kötet). — 3) *Catalogus numorum Hung. ac Transilv. Pars.* I—III. Appendix. Pestini 1807—1810. az érem-metszvényekkel együtt. (Négy kötet). 4) *Catalogus manuscriptorum bibl. nat. hung. Sopronii* 1815. (Három kötet, 8-ad rében).

1822-ki jul. hónapban *Lovász* Imre régiség- és éremgyűjteményének egy része megvétetvén, következő (aug.) hónapban ismét a muzeum kézműtani osztálya gyarapított *Keess* Imre azon gyűjteményével, melyet a birtokos, hálája fejében, átengedett azért, mivel az általa német nyelven négy vastag kötetben kiadatott nagy technologiai munka megjelenését a m. n. muzeum nagy számú előfizetők szerzésével segíté elő. A magyar szöveg, melyet Márton József, bécsi egyetemi tanár írt, ellegendő előfizetők hiánya miatt meg nem jelenhetett.

Ugyanezen evi sept. 25-én neveztetett ki természet-tári segédőrré *Friwaldszky* Imre orvos tudor.

Ugyanezen évi őszkor vétettek meg intézetünk számára *Farkas* László szombathelyi régiségei 1500 forinton bécsi értékben.

A muzeumi látogatók sorában ez évi august. 28-án *Erneszt* cumberlandi herczeg, és *Henriette* főherczegnő fordulnak elő.

1823. okt. 23-kán Bécsben megvétetett *Ochsenheimer* özvegyétől férjének nagyhirű pillangó-gyűjteménye 1300 ezüst forinton.

Ezen évi nov. 22-én halt meg a muzeumban húsz évtől fogva működött igazgató *Miller* Jak. Ferdinand. Hivataloskodása utolsó éveiben aggott korának előhaldadása s a mindinkább emelkedő drágaság mellett*) más egyéb vagyon nélkül levén, az élet szükségseivel mindinkább küszködve, kilátás nélkül évdíjának javítására, s talán fénylőbb czim utáni vágyának meghiusulta folytán is eredett elkeseredés okozhatá, miszerint az élet-erő zsibbadozását érezvén, erélyességében nemcsak hiányokat vétetett észre, hanem a fens. nádor többibzeli neheztelését is tapasztalni kénytetett. Erre vonatkozhatott némileg sirkövének**) következő fölirata:

*) E sorok írója még emlékezik, miszerint 1817 $\frac{1}{8}$ -ban egy mérő buzáuk ára 70—75 váltó forint volt.

**) Lásd: *Pistory Joseph: Auswahl denkwürdiger Inschriften — in den Leichenäckern der kön. Freistadt Pesth — I-tes Heft. Pesth 1827. in 8-vo a 22-ik lapon.*

„Hoc tumulo clauditur Jacobus Ferdinandus Müller de Brassó, S. C. et R. A. M. consiliarius, complurium II. Cottuum Tab. Judriae Asses. variarum eruditarum societatum membrum honorarium et I. Musei nation. hungar. Director, qui

Parum sibi, sed Deo, Regi, et Patriae

Fidelis, nec inutilis vixit.

Expletis annis servitiorum L.

Vitae LXXV. minus diebus XXIII.

in senectute

Pro proemio persecutionem tulit,

Non tam morbo, quam animi moerore

confectus

Pestini die 22-a mensis Novembris Anno 1823.

Pie in Domino occubuit.

Lapidem moerens posuit Philippina Stehno.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MÁSODIK KORSZAK.

1823. nov. 23-tól kezdve 1837. jun. 22-ig.

Haliczky Antal

helyettes igazgató alatt.

A fenséges nádor azon rendet hozá be a muzeumnál, minél fogva valamelyik főhivatalnok elhalása, távolléte, vagy betegsége esetében, ennek teendőit vagy annak segédőre, vagy a muzeumi idősebb őr tartozott magára vállalni, a nélkül azonban, hogy ezen újabb teendőkért díjt vagy jutalmat igényelhetett volna. — Ennek folytán ruházta át 1823. nov. 25-ki leiratában az elhunyt igazgatónak minden teendőjét a muzeumi idősebb őr *Haliczky Antalra*, ki mint ilyen (tehát nem helyettes igazgatói czimmel, hanem csak mint idősebb őr) 13 esztendeig s 7 hónapig működött. Ő adá ki következő 1824-ben a muzeum éremgyűjteményében akkorig hiányzó *emlékérmek* nyomtatott lajstromát ily czimmel: „*Consignatio variorum numorum memorialium, qui in musei nationalis hungarici numophylacio desunt.* — Pestini 1824. pagg. 10. in folio.“

Vuchetich Mátyás tanár, említett évi sept. 11. kelt végrendeletében, nem sokára be is következett halála eseteire könyvtárát, mely többnyire jogtani munkákból állott, félrészben muzeumunknak hagyományozván, a fenséges nádor okt. 13-án kelt rendelete folytán, az intézetünket illető félrész (61 köt. kézirat, s 1264 nyomt. munka) a könyvtárba behozatott.

Ugyanez évi május 14-én *Károly* főherczeg, sept. 1-jén pedig *József* szász-hildburgshauseni örökös herczeg s hitese *Amália*, szül. würtembergi herczegnő látogatók meg a muzeumot.

1825-ki január 3-kán Bécsben léte alatt vette meg öt ezer váltó forintot a fens. nádor néhai *Kéler* Gottfrid

erdélyi cancellariai iktató hátrahagyott kéziratait és többnyire írópapírra nyomtatott s hazánkra vonatkozó könyvgyűjteményét, mely 1492 munkából állott, s azon évi január 27-én vétetett át.

Ez évi mart. 20-án érkezett Pestre a muzeum alapítója *Széchenyi* Ferencz grófnak a megszólamlásig hiven talált életnagyságú képe. A boldogult gróf fiai (Lajos, Pál és István) készítették azt közösköltségen (300 aranyért) akkoron Rómában időzött *Enders* Tamás bécsi jeles festő-művész által, s miután több hónapig a bécsi császári palotában közszemlére volt kiállítva, aranyzott keretével együtt muzeumunknak ajándékozáék. Megjegyzendő egyéb-iránt, hogy magát az arcot, s illetőleg a főt, a művész még a gróf életében festé Bécsben, a ruházatot (aranygyapjas vitézi öltözetet) Rómában végzé be; hol az akkoron Romában lakott ausztriai követ Apponyi gróf, említett diszöltözetben, állott a művész előtt, hogy gyönyörű művét minél tökélyesebben állithassa elő.

Mart. 31-én értesíté a fens. nádor a muzeumi idős bört, miszerint Bécsben intézetünk részére 140 ft. 35 kron (ezüstben) megvásárlá a *Porreysz*, *Dahl* és *Olexich*-féle rovar-gyűjteményt.

Jul. 1-jén látogatá meg muzeumunkat Dom *Miguel* portugali kir. herczeg „bėjai herczeg“ név alatt.

Jul. 20-kán sürgeté a nádor a muzeum gyűjteményeinek újabb leltározását. s emlité, miszerint a könyvtár lajstromzásával már három év óta foglalkoznak az idős s ifjabb *Schedius* Lajos és a könyvtár-őr Horvát István.

Ezen év őszén (oktoberben) a muzeum hivatalnokai csak a következők voltak: *Haliczky* Antal régiségtári őr, *Horvát* István könyvtári őr, *Sadler* József természettári őr, *Fricaldszky* Imre, term. tári segédőr; *Jány* Pál term. tári gondár; *Cseronka* (régis. tári), *Dréher* (term.-tári) és *Zimmermann* (könyvtári) szolgák.

Ezen évben adta ki nyomtatásban a muzeum *Kubinyi* Péter kir. tanácsos, intézetünk régi jótévője költségén régiségtárunk lajstromát, melyet a néhai igazgató 1821-ben végezett be s bevezetéssel is látott el. A munka ajánló levele azonban a fens. nádor rendelete folytán

Horvát István remek tollából eredett. Czime e munkának: „Cimeliotheca Musei nationalis hungarici, sive catalogus historico-criticus antiquitatum, raritatum et pretiosorum, cum bibliotheca antiquaria et numaria eiusdem instituti. Budae 1825. pagg. 255. in 4-to.“ E jeles munka kiadatása és aczélba metszett arczképének (mely a könyv elébe csatoltatott) költségeit, a derék pártoló hazafi nemcsak egészen kifizeté, hanem az öszves nyomtatványokat is eladás végett átengedé az intézetnek oly kikötéssel, hogy a jövedelem a muzeumi pénzalapé legyen.

1826. május 10-kén érkezett meg intézetünk számára azon nagyszerű két olajfestmény, melyeknek egyike Zrinyi Miklós szigetvári hős utósó kitörését a várból s dicső halálát, másika Ferencz királyunk 1792-ben Budán történt koronáztatását tünteti előnkbe. Mindkettő *Krafft* Péter cs. k. udv. festész műecsete alól került ki. Ezeknek muzeumunk számára megszerzését *Szvetics* Jakab Kőszegen a kerületi törvényszék ülnöke 1822. apr. 24-én indítványozta, midőn t. i. annak költségei fedezése végett nyomtatott fölszólításban aláírásra kérte föl a hazafiakat. A két kép 8,000 ezüst forintba került. Az ígért harmadik festmény, mely Mária Terézia által József fijának a pozsoni országgyűlésen 1741. sept. 11-én bemutatását ábrázolta, s 3,000 forintba került volna, az aláírás utján gyűjtött öszveg elégtelensége miatt a művészet s hazai érdekünk nagy veszteségére, fájdalom, nem jött létre: pedig 300 aláíró a hirdetett 10 ftnyi aláírással könnyen fedezheti vala annak költségeit is. — Mind a két kép (nem találkozván nagyságukhoz illő alkalmas helyiség) ideiglen azon teremben (az egyetemi épület északi sarkán a seminariumi egyház tőszomszédságában) függesztetett fel, melyben az előtt a muzeum könyvtára állott.

Ezen évi sept. 2-án engedé meg a fens. nádor a kérelmező társaságnak, hogy ez, a muzeum telke szögletén, a pacsirta és sándorutcza sarkán, ideiglenes lo-vagló-iskolának szolgálendő épületet emelhessen. *)

Sept. 7-én ajándékozá intézetünknek Lamberg gróf néhai Lumnitzer István herbariumát.

*) Ott állott ez épület 1837-ig, midőn t. i. a muzeum mostani nagy épülete megkezdett, s a melléképületek leromboltatása meghagyatott.

1827. május 5-én adá ki *Széchenyi* Lajos gróf (az alapítónak legidősb fia) azon 10,000 ezüst forintról szóló magyar alapítványlevelét, melynél fogva az említett öszveg kamataiból évenként 400 forintot rendelt fordittatni a muzeumi magyar könyvtár gyarapítására, száz forintot az ezen ügyben fáradozandó könyvtár-őr jutalmazására. A nagylelkű gróf t. i. kegyelettel emlékezik meg néhai édes atyjának 1802-ben kelt alapítólevele azon sorairól, melyekben ígéretet tőn a hazának, miszerint a muzeum gyarapítása felől fiai sem fognak megfeledezni. *)

Május 22-én látogató meg intézetünket *Istoán* főherczeg. Ő volt első a fejedelmi sarjadékok közül, ki nevét az illető vendégkönyvbe magyar nyelven irta be.

Ugyanezen évi sept. hóban hozatott el Sopronból az *Ocskay* Ferenez báró által ajándékozott állatgyűjtemény.

Oct. 9-én hirdeté ki a helytartótanács az 1827-ki országgyűlés azon határozatát, miszerint minden új nyomtatvány, sőt a gépek mintái is, egy példányban megküldessenek a muzeumnak. Ezen országgyűlés 35-ik törvényczikkében szó tétetvén a muzeum haladása felől, a fens. nádor e körül szerzett bokros érdemei nemcsak a közös hála kifejezéseivel emlittetnek, hanem az intézet a fens. úr további bölcs gondoskodására és *védnökségére* ujjolag is bizatik.

Dec. 8-án 184 ft 20 kron (ezüstben) vette meg a nádor Bécsben *Dahl* és *Kindermann* rovargyűjteményét intézetünk számára.

Ugyanezen évben ajándékozta ásványgyűjteményét a muzeumnak gr. *Brunszvik Józsefné*, szül. Majthényi Anna Maria asszonyság.

1828. dec. 12-én vette meg *Batthyány* Fülöp herczeg *Petródy* Károly szombathelyi régiségeit s érmeit 4,500 váltó fton, s a muzeumnak ajándékozta.

1829. május 26-án látogató meg intézetünket *Hermína* főherczegnő, István főhg ikertestvére; 1830. april 22-én pedig *Sándor* würtembergi herczeg.

*) Ez volt az első s mai napig is csak egyedül álló alapítvány, mely könyvtárunk szaporítására szolgál.

1831. aug. 13-án kelt a fens. nádor azon vigasztaló kegyes leirata, melynél fogva az akkor uralkodott epe-mirigy és nagy drágaság tekintetéből a muzeumi tisztviselők évdijait (a főnebbi súlyos körülmények tartamaig) száztól számítandó százalékkal növelte, vagyis az évdijakat kétszer annyira emelte. Ezen régóta óhajtott segély enyhítő balzsamul szolgált a hosszas ideig tartott szükség-gel sajnosan küzdött hivatalszemélyzetnek *)

1831-ben (s azután több évig) sűrűbben küldettek a muzeumnak Erdélyből nemcsak az ott megjelent nyomtatványok, hanem az ott talált érme- és régiségi tárgyak egyes példányai is.

1832. máj. 23-án látogató meg intézetünket *Sándor* würtembergi gróf, — jun. 2-án pedig *Bourbon Károly* languedoci herceg.

Az 1832²/₆-ki országgyűlés határozata folytán 125,000 ezüst forinton vétetett meg muzeumunk részére idősb Jankowich Miklós gazdag gyűjteménye, mely nagybecsű kéziratok, könyvek, érme- és régiségi tárgyak, fegyverek, ékszerek és festményekből állott. Az adásvevési szerződ-mény 1832. nov. 12-én iratott alá. Azoknak átvétele Pesten lakó, tudományosan képzett férfiak bizottmányára ruháztatott, kik azt meg is kezdték; de a rendszeres átvétel sokkal körülményesebb lévén, hogysem azt rövid idő alatt lehetett volna eszközölni, — ezen kívül az egyes bizottmányi uraknak saját viszonyaik is igénybe vevén munkásságukat, az átvétel több évig fél-benszakasztatott, maga a gyűjtemény pedig hivatalosan lepecsételtetve, kedvezőbb ideig régi helyén hagyatott. (Az átvétel folytatását alább fogjuk érinteni.)

A főnemlített országgyűlés 37-ik törvényczikke folytán 500,000 forint határoztatott egy a nemzet méltóságának megfelelő muzeumi új épület költségeinek fedezésére; miről alább szólandunk. A főnemlített özveg megajánltatásának hathatós tényezője volt a fens. nádor-n kívül, a széles tudományos ismeretekkel bíró és a

*) A bölc. nádornak a muzeum pénzalapja elégtelensége sok gondot okozott: de még is talált módot főnebbi intézkedése valósitására is; sőt az említett százalék kiadását hallgatólag megengedé tevékeny éltének fogytáig: miért most, évtizedek múlva is, őszintén mondunk hamvadó poraira a kegyelet hálás szavaival áldást s örök nyugalmat.

külföldi utazásai közben különféle gazdag muzeumokról magának nagy tapasztalást szerzett jeles hazafi, *Kubinyi Ferencz*, az akkori országgyűlésnél nógrádmegyei egyik követ; ki a muzeum ügyét lelkesen ajánlá, és annak pártolására minden kitelhető közbenjárása fölhasználásával buzdítá a Karokat s Rendeket. Sajnos, hogy most sem gondoskodtak az országosan egybegyűlt Karok és Rendek egy oly tőkealap képzéséről, mely elegendő lett volna mind a nevezett méltósággal párhuzamban állandó új épületi osztályok bútorzásainak megszerzése, mind a gyűjtemények és hivatalnokok szaporítása, és a tisztviselők illő díjaztatásának eszközzésére. *)

1834. január 3-kán halt meg a természettári állatosztály gondára *Jány Pál János*.

Ezen évi jul. 20-án kelt nádori leirat szerint *Gyurcsák János* nyugalmazott alezredes természettörténeti remekmunkái, rézmetszvényei, metszett drágakövei, ásvány-, csiga-, és állatgyűjteményeit végrendeletileg muzeumunknak hagyományozta.

Sept. 24-én *Mária Terézia* francia kir. hercegnő, 1835. máj. 22-én pedig *Miksa* bajor koronaherczeg látogatták meg intézetünket.

1834. nov. 16-án nevezé ki a nádor természettári segédőrré *Petényi* Salamon János czinkotai lelkész, a szenvedélyes és buzgó zoologot, rendes segédőri évdíjjal és évenkénti kétszáz váltó forintra terjedő utazási költség iránti engedéllyel. Ernyedetlen fáradozásinak a muzeum állattani osztálya sokat köszönhetett.

A fens. nádor 1835. aug. 25. és sept. 3-án kelt leiratai szerint *Illésházy* István gróf, századokig tündöklött családjának ezen utósó ivadéka, muzeumunknak ajándékozá gazdag könyv-, kézirat- és földkép-gyűjteményét; minek átvételére *Dubniczára Horvát István* (4 ftnyi) és a könyvtári szolga (48 krnyi) napdíjjal (ezüstben) küldetett ki. E gyűjteményben volt (számos régi oklevelen kívül) a XV-ik században íratott *dubniczai latin krónika*, és *Cicerónak „de oratore“* című, a XV-ik században íratott azon gyönyörű hártya-codexe is, melynek előlapjára *Veráncz Antal* esztergomi érsek saját kezével jegyzé föl, miszerint

*) Sovárgva várjuk ezt még mai nap is.

e codex Hunyady Mátyás könyvtárából való. Ily hiteles bizonyítvány a muzeumban létező s corvinai kéziratoknak tartott codexek egyikében sem olvasható. Fogadja tőlünk, hálás utódoktól, a tudós érsek, századok lefolyta után is kegyeletteljes köszönetünket. *)

Ezen 1835-ki szeptemberben hozatott be intézetünkbe néhai koszorús tudósunk *Virág* Benedeknek, a Döbrentei Gábor indítványa folytán tisztelőitől egybegyűlt öszveggel szerzett, *Ferenczy* István által fehér márvány táblára domború alakban vésett szobor-képe. A magyar akadémia több tagja és vendégkoszorú jelenlétében (kik között voltak: gr. Dessewffy Józs., gr. Teleki József, gr. Andrassy György, b. Prónay Albert) sept. 14-én reggel 9 órakor történt leleplezés alkalmával gr. Teleki maga voná félre a zöld posztófüggönyt a szoborműről; mire a bakonybéli apát *Guzmics* Iszidor néhai tudósunk tarta dicsőítő beszédet. Ez volt az első emlék, melyet nemzetünk pénze emelt egy magyar írónak. **)

1836. máj. 26-án vétetett meg néhai *Volny* András fűvészettanár herbariuma száz ezüst forinton.

Jun. 7-kén értesíté a fens. nádor az intézet hivatalnokait, miszerint az új muzeum építtetése legközelebb megkezdetik; minek folytán a lovagló-iskolaház leromboltatását is megrendelé. — Az új épület alapfalainak lerakatása csak ugyan még az említett évben megkezdetvén, nagy erővel folytatott annyira, hogy 1837. végén azok a telek fölszineig emelkedtek. A muzeumi gyűjtemények azonban most még a régi épületek helyiségeiben hagyattak meg.

1836. jun. 20-án kelt nádori leirat szerint *Pyrker* János László egri patriarcha-érsek muzeumunknak ajándékozá nagy értékű olajfestményeit, melyeket olaszországban, mint velencei patriarcha, gyűjtött. A leirathoz volt melékelve e műkészlet lajstroma is.

A fens. nádor jun. 21. s 23-án kelt leirata szerint *Gyimóthy* Simon ügyvéd s tolnamegyei táblabíró régiség-gyűjteményét szentelé intézetünknek.

*) A gyűjtemény úgy, miként Pestre jött, mindaddig ládákban hevert a Ludoviceumban, míg 1847-ki tavaszkor a muzeum új épületébe hozatott.

**) Lásd az 1835-ki „Honművész“ 600 és 607-ik lapjait.

Sept. 24-én magyar akadémiai néhány tag kérelme folytán adá ki rendeletét a fens. nádor, miszerint néhai *Kisfa'udy* Károly mellszobra, melyet a tisztelőitől egybe-
gyűlt penzért *Ferenczy* István szobrászunk készített, a
muzeum helyiségeiben s illetőleg telkén állíttassék fel. *)

1836-ban hozatott azon országgyűlési határozat,
melynél fogva az *országgyűlés engedelmé nélkül* a muzeu-
mi gyűjteményekből sem valamely iromány, sem egyéb
tárgy ki ne kölcsönöztessek elegendő biztosság hiányá-
ban. **)

1837. ápril 15-én *János* főherczeg volt a muzeum
látogató vendége.

1837. május 12-én, a fens. nádor betegsége miatt
ennek hivatalos rendeleteit teljesítő *Cziráky* Antal gróf,
országbiró leiratában *Haliczky* Antalt huzamós betegeske-
dése miatt ideiglenesen fölmenté minden muzeumi teen-
dője alól, s folygyógyulása bekövetkezteig Horvát István
könyvtári őrt az igazgatósági, Frivaldszky Imre term.
tári segédőrt pedig a régiségtári ügyek vezetésével bizá
meg.

Ugyanazon évi jun. 12-én a fens. nádor sürgetvén
a Jankowich-féle gyűjtemények végleges átvétele és
lajstromzása megkezdését, az ezt eszközzendő bizott-
mány s illetőleg Horvát István teendőinek könnyítése
tekintetéből, Horvát I. ajánlata folytán, a bizottmány
jegyzőjévé (napdíj mellett) *Mátray* Gábor ügyvédet s ak-
koron a „Regélő“ s „Honművész“ szépművészeti első
magyar hirlap kiadóját nevezé ki.

Ezen évi jun 27-én mult ki 49 éves korában *Ha-
liczky* Antal régiségtári őrs helyettes igazgató. Ő is
bőven részesült a sanyaru nélkülözés sovány falatjaiban.
Tizenhárom éven túl viselé egy magyar nemzeti, s kivált
a külföldiek előtt nagy hirben állott intézetnél kettős

*) Sajnosan kell megjegyeznem, miszerint a magas helyzetre számított
arányban készült mellszobor, ideiglenesen bár, de most is a szoborgyűjtemény
termében áll, (hova tetemes nagysága miatt nem is illik), — az alája tartozó s hen-
geralakú gránit-talapzat óriás tömege pedig a mostani muzeum-épület északi
sarkán lefektetve hever. Nem tanúsítna-e kegyeletes figyelmet dicsőült tudó-
sunk iránt a Kiszaludy-társaság az által, hogy a szobrot valahára saját költségén
a muzeumi kert valamely alkalmas helyén illő díszszel fölállíttatná?!

**) Lásd az 1836. országgyűlés írásai VI. és VII. kötetét. — A mu-
zeum-igazgatósági irattár 1845. csomaga 56. számát.

hivatalát; miért utósó hat év alatt a százalékkal együtt összesen 800 ftból állott évdíjjal tengeté az *intelligentiális* pályának szentelt életét. Nem is lehet csodálni, hogy végső éveiben muzeumunk körüli működései némi zsidóbaadtság és eszmezavartság gyanújára adtak alkalmat.

A muzeum létének ezennel lefolyt második korszakában még említendőnek tartom ama jeles hazafi *Kubinyi Péter*nek kétezer ezüst forintból állott alapítványát, melynek kamatait az akkori könyvtárőr Horvát István évdíja pótlására rendelte fordíttatni, ennek holta után pedig a kamatok mire fordítását a muzeum érdekében a fens. nádorra bizta. *)

Ezen összevgeen kívül a muzeumi alapra magánosoktól érkezett alapítványok közül egyedül a Széchényi Lajos grófé fordul elő. Ennek okát talán némileg a magyar tudományos akademiának az 1825/7-ki országgyűlésen elfogadott létesítésében lehetne keresni; mi által a hazafias nagylelkűség folyama más csatornába vezetettvén, az adakozók bőkezűsége ezen uj, különben mindnyájunktól örömmel üdvözlött (most már nagyszerűségében tündöklő), és nemzeti nyelvünk műveltetését hathatóan előmozdító intézet megalapítására vétetett igénybe. — Habár e második korszakban részint vásárlások részint áldozatok útján nagy gyűjtemények, sőt magánosok által ajándékozott tárgyak birtokába jutott is a muzeum, de e részben is megoszlott az adakozók buzgalma; minthogy az akadémia a kéziratok, oklevelek, könyv- és éremgyűjtemények fölállítását is föladataul fogadá el; mit a hazafiak vetekedve gyámolítani, s küldeményeik, ajándékaikkal szaporítani buzgóan törekeshnek. Legyen szabad azonban reménylenünk, miszerint a hazának éppen jelenleg együtt levő atyjai bölcs gondoskodását nemzeti intézetünk még eddig tökéletlen állása nem fogja elkerülni, s intézkedni fog, hogy mit a lefolyt 30 év alatt muzeumunk talán vesztett, az ohajtott országos segély által kétszeresen pótolva nyerje meg.

*) Horvát I. 1846-ban történt kimulta után e kamatok a muzeum alapjában hagyattak.

HARMADIK KORSZAK.

1837. június 28-tól kezdve 1843. ápril 7-ig.

H o r v á t I s t v á n

helyettes igazgató alatt.

A muzeum igazgatása ügyei vezetésével Horvát István, mint az intézet idősb őre, 1837. május 12-én levén megbizva, e tiszttét minden külön-díjazás nélkül hat évig viselte.

Ezen 1837-ki július havában vevé meg a fens. nádor *Reichenbach* növénygyűjteményét.

Július 30-kán szólítottak fel a Jankowich-gyűjtemény átvételének végleges folytatására az erre korábban fölkért bizottmányi urak *Fáy* András és *Weszerle* József: de ezek részint családi viszonyaik, részint egészségi kedvezőtlen körülményeik miatt a hosszasan tartandó munkára nem ajánlkozván, helyök betöltésére *Nedeczky* Ferencz, *Székelty* Albert s *Markos* Mihály pestmegyei táblabírák kérettek föl. — Ezeknek és a központi szolgabíró s eskütt jelenlétében nyitattott meg elsőbben is a kerepesi úton fekvő Jankowich-ház tiz évig zárva s lepecsételve volt földszinti helyisége, hol a többnyire külföldi munkákból állott könyvtár volt. Ez 165 ládát tölte meg, melyeknek kiporoztatása s a muzeum régi épületének 1-ső emeletébe vitetése az ottani udvaron volt régi emlékkövekkel együtt sept. 19-ig tartott. A többi Jankowich-gyűjtemény az eladónak hatvani s úri utcára szolgáló sarokházában (mely jelenleg a nemzeti casino tulajdona) úgy, miként a hivatalos átadáskor 1836. jun. 25-én lepecsételtettek, illő rendben találtatván, következő hónapok (mennyre a fűttetlen szobák engedték) és évek folytán részenként lajstromoztattak és vitettek el: miről alábbbb bővebben szólandunk.

Ugyancsak 1837. nov. 19-én kezdé meg (napdíj mellett) hivatalát, mint természettári irnok, az ékes írásban nagy járatosságú *Rámisch* Antal; kinek ebbeli alkalmazását a fens. nádor 1838. febr. 5-én hagyá helyben, 1846. febr. 18-án pedig őt a természettár rendes irnokává nevezte ki.

Az 1838. mart. 14-ke nagy zavart okozott intézetünkben, s azt tetemes veszéllyel fenyegette. Ugyanis e napon tódult be a muzeum helyiségeibe a kiáradt Duna vize; mely azonban Horvát István gondoskodása, s rögtöni segély alkalmazása folytán, a mélyen feküdt tárgyaknak részint magasabb polczokra rakatása, részint az első emeleti szobákba fölvitetése következtében, igen csekély kárt volt képes okozni. — Mart. 17., 18., 19-én Jankowich Miklós belvárosi házából (mely a vízáradás folytán beomlással fenyegetőzött) a még ott levő gyűjteményeknek nehezebb s értékesebb tárgyait nyakra före s csak tömegben kellett átvenni s elhordatni. Névszerint a kéziratok, görög és római régiségek a megyei fegyvertárba, — a drágaságok s ékszerek bepecsétlett ládákban a budai országos levél- és pénztár helyiségeibe, — a könyvek és képek részint az egyetemi épületnek azon termébe, hol Krafft Péter képei voltak, részint a Ludoviceumba vitettek ki. Az említett árviz az új muzeum építésére nézve is károsan hatott; mert az épület tervét némi tekintetben módosítani kellett. Az árviz magassága t. i. indokul szolgált arra, hogy az új épület magasabbra építtessék, mint tervezve volt; továbbá az építés folytatását is megakadályozta. Ez és több előre nem látott körülmény, p. o. az árviz után beállott tetemes drágaság, a leomlott házak újra építésével foglalkozott munkás nép szüke s a t. okozta, hogy az új muzeum-épület az országgyűlésileg kivetett összegnél tetemesen többbe került; mi által a muzeumi pénztár kiürülvén, a hiány más pénztárakból vett kölcsönnel lőn fedezendő.

Ugyanazon 1838-ki év május 9-én a fens. nádor *Kindermann* Albert rovargyűjteményét 144 ft. 15 kron (ezüstben) vette meg intézetünk számára.

A jun. 19. és 27., majd ismét sept. 10-én kelt ná-

dori leiratok Pollak Mihály építőmester és Gömöry Károly építési gondnok kérelme folytán ismételve sürgette a fens. nádor a muzeumi gyűjteményeknek a muzeum telkén még fönállott régi épületekből mielőbbi kihordatását a Ludoviceum épületébe. Nov. 4-ig csakugyan minden ki lön hordva; de ezen sietve történt munka sem a gyűjtemények sokaságának megfelelő óvatossággal, sem illő renddel nem történhetett, s az intézeti szolgálk és tisztviselők tetemes fáradságát vette igénybe. A kihordott gyűjtemények egy része rögtönözve s ideiglen a Ludoviceumban ismét fölállíttatott; többi része ládába zárva veszteglett ott 1847-ki tavaszig; minél fogva azoknak a tudósok s a nagy közönség kilencz év lefolytaig nem sok hasznát vehette.

1839. május 14-én vette meg muzeumunk számára a fens. nádor Szadler József természettári ör herbariumát, rovarait s természettörténeti könyvtárát 10,689 ft. 55 kron ezüst pénzben azokhoz tartozó diszes szekrényekkel együtt; — aug. 27-én pedig Szájbély István ásványgyűjteményét 3240 ezüst forinton.

1840-ben teljesen be lön végezve a Jankowich-gyűjtemény átvétele s lajstromozása; — továbbá nádori rendelet folytán megkezdettek az alkudozások néhai Weszerle József egyetemi tanár özvegyével férjének nagy éremgyűjteménye, ahoz tartozó éremtáblák rezei s kéziratainak megvétele iránt. Az alku megtörtént, s az 1841-ki június 1-jén aláírt szerződménynél fogva, a becses gyűjtemény 20,000 ezüst forinton megvétetett.

1842. jun. 12 én ismét, Fauser Antaltól vétetett meg néhai Podmaniczky Károly báro ásvány-gyűjteménye 896 ft. 36 kron ezüstben; — okt. 17-én pedig Bécsben Treitschke Fridrik özvegyétől férjének 9,500 példányból állott pillangó-gyűjteménye 3,000 ezüst forinton.

A régiségtár osztályszolgája Cseronka András elhunytá után ennek helyére Mózer Jánost nevezé ki a fens. nádor ezen évi aug. 24-én.

A muzeum ezen harmadik korszakában elősorlott adatokból kitünik, miszerint a fens. nádor minden alkalmat fölhasznált a muzeum kincseinek szaporítására

vásárlások után. Bölcs gondoskodása úgy intézte el azoknak megszerzése módját, hogy az eladók tetemes követelései ne egyszerre, hanem időszakonként elégittessenek ki; mi által egy részben a muzeum pénztárának évi terhei némileg enyhítve lettek ugyan, de más részben adóságokkal is nehezítve, melyeknek törlesztését a fens. úr az idők kedvezőbb fordultára halasztotta. — Nem szűnt meg ugyan e korszakban sem az egyes kisebb értékű adományok befolyása, de annyival inkább maradtak el a hazafiak egykori buzgalmából hajdan nyújtatni szokott nagyobb szerű alapítványok.

Országos Széchényi Könyvtár

NEGYESDIK KORSZAK.

1843-ki április 8-tól kezdve

Kubinyi Ágoston

igazgató alatt.

E korszakba esik m. n. muzeumunk föltámadása, illetőleg ujra születése nemcsak azért, mert pompás ujonnan épült palotájába hozatott vissza, hanem azért is, mert rendes új igazgatót, s ennek erélyes intézkedései folytán az összes gyűjtemények ujabbban rendeztetvén, azoknak élvezése és használata a nagy közönségre nézve részint könnyítettett, részint czélszerűbbé tétetett. Igaz ugyan, hogy erre a korszaknak eddig lefolyt huszonöt éve kellett; — igaz, hogy még e korszaki idő sem volt elegendő a muzeum tökélyes állapotának eszközzésére, mert az ország visszontagságos körülményei miatt azt még mai napig sem voltunk képesek kivívni; — igaz, hogy e korszak alatt a hazafiságos áldozatok s illetőleg nagyobb alapítványok megszűntek intézetünkre nézve; holott e korszak-közben a nemzet nagylelkű adományaiból sok más egyéb hasznos intézet, s vállalat jutott létre, jelesen a magyar akadémia fényes épülete is: de azért a muzeum is figyelmet érdeklő, sőt nevezetes szerzeményekkel bővítettett, s mind külső csinos környezete, mind belső újabb alakzatánál fogva jogositva lön, miszerint a nagyobbyszerű muzeumok sorába igtattassék; mire sokkal előbb tehetett volna szert, ha a hazát az ezen korszak alatt dühöngött válságos idők, és oly váratlan, nehéz körülmények huzamósan nem sujtják vala.

1843.

A fenséges nádor közeledni látván a muzeumi új palota építésének bevégeztetését, szükségesnek tartá a már 20 évtől fogva üresedésben levő igazgatói állomás

betöltését; s ennél fogva 1843. april 8-án valóságos igazgatóvá nevezé ki (1600 ezüst ftnyi évdíjjal) a tudományos képzettséggel felruházott nógrádmegyei főbiztost *Kubinyi* Ágostont, s apr. 12-én szolgáltatá ki neki a ki-nevezési oklevelet, mely a magyar nyelven irtt s általa kiadatott oklevelek elsője volt. Az új igazgató a szokott eskü-letétel után azonban csak május 1-jén kezdé meg hivatalát. Első teendője volt a muzeum multjának és jelenállásának körülményes ismeretét megszerezni; mi-ben őt Horvát István máj. 13-án kelt tudósítványa bőven értesité. — Az igazgató kérelmére a fens. nádor máj. 17-ki leiratában megengedé, hogy ezután a muzeum tisztviselői által az igazgató elnöksége alatt havonként tartandó gyűlések jegyzőkönyve (melynek eredetije mindenkor a nádorhoz terjesztetett) magyar nyelven szerkesztessenek. — Jun. 15-től kezdve sept. végeig nádori engedély folytán bővebb tapasztalások szerzése végett az igazgató (saját költségén) külföldre utazott; hol az utjába esett muzeumokat megnézte; névszerint a bécsi, brünni, prágai, dresdai, lipcsei, weimari, jénai, szász altenburgi, gothai, kaszszeli, wiesbadeni, mainczi, neuwiedi, majna-frankfurti, darmstadt, nürnbergi, heidelbergi, karlsruhei, stuttgarti, müncheni s grátzi gyűjteményeket. Ugyan ekkor vett részt Grátzban a német orvosok és természetvizsgálók gyűlésén, s vezetője volt az ott megjelent magyar orvosok és természetvizsgálók negyven tagból állott testületének. — Távolléte alatt teendőit Horvát István végezte. — Viszszajöttekor ismét életbe léptette amaz egykoron divott, de hosszas ideig, irnok hiánya folytán, félbenszakadt szokást, minél fogva a muzeumnak beküldetett új szerzeményeket hirlapok útján kihirdették.

A fens. főherczeg, kinek a muzeum egyik kedvencz tárgya, és annak gyarapítása főgondjainak egyike volt, (minél fogva minden új év kezdetén a nála összegyűlt könyvek és érmeket a muzeumnak szokta ajándékozni, s ritkán mult egy-egy hónap el, hogy intézetünket, különösen pedig az új építkezést meg ne látogatta volna) még ezen év letelte előtt az igazgató kérelme folytán megengedte, hogy a muzeumi igazgató az intézet ügyei-

ben magyar köriratu pecséttel élhessen; mit az eddigi igazgatóság nélkülözni kényszerített.

Az igazgatósági irattár, mely a második korszakban nemcsak figyelemre nem lőn méltatva, hanem rendezetlenül és csonkán jutott Horvát István kezére, ki azt egy részben kiegészítvén, és a saját kezelése alatti irományoknak rendesen vezetett évenkénti csomagjaival adta át az új igazgatónak, ez évtől kezdve nemcsak illő rendszerrel lőn folytatva, hanem minden évi csomag lajstrommal is láttatott el.

Ezen évi dec. 11-én vétetett meg 12,000 ezüst forinton a fens. nádor rendeletéből Kiss Ferencz magyar római, görög érmekből, arany, ezüst, ércz s egyéb régiségekből állott nevezetes gyűjteménye; mivel muzeumunk tetemesen gazdagodott. Annak átvételével az igazgató bizatott meg, kinek gondos eljárása fölött következő évben a nádor magas megelégedését nyilvánítá.

1844.

Ezen évi nyáron kezdett bútoroztatni könyvtárunk nagy terme; minek költségei 1906 ezüst forintra terjedtek.

Jul. 19-én érkezett azon 190 darab válogatott olajfestményekből állott becses képgyűjtemény, melyet (miként már főnebb mondatott) 1836-ban Pyrker János László egri patriarcha-érsek ajándékozott, s most saját költségén küldött át intézetünknek. E gyűjtemény a félig elkészült új épületben most csak ideiglen állíttatott föl. Ezért neki az igazgató nádori meghagyásból köszönő levelet irt, s mint a muzeum egyik kitűnő jótevőjét, arra kérte, miszerint az érsek intézetünknek saját arczképét is küldené meg; mit utóbb teljesített is. A gyűjteményt azonban nádori rendelet folytán most csupán műértők és előkelő vendégeknek mutathatta meg az ezzel megbízott könyvtári szolga, kinek meghagyatott, hogy a bekövetkező télen már az új muzeum-épületben lakjék.

Ez évi augusztus 12-től kezdve sept. 25-ig az igazgató Erdélyben tett utazást, s ott részt vett a magyar orvosok és természetvizsgálók kolosvári nagy gyűlésében,

honnan az intézet számára sok becses új tárgyat szerzett, melyek között volt a huszonöt és fél aranyba került hat darab nagy ritkaságú aranyérczkő is; miért, s általában azon buzgalomért, melyet az igazgató az intézet gyűjteményeinek szaporítása, s a muzeum java előmozdítása körül eddig tanusított, a fens. nádor magas tetszését adá neki tudtára.

A folyó 1844-ki nov. 15-én küldé a fens. nádor *magyarul* írtt első levelét az igazgatónak; év végeig azonban a muzeumhoz bocsátott leiratok többnyire latin nyelven érkeztek.

1845.

Ezen év elejétől kezdve a védnök főherczeg csupán magyar leiratokat bocsátott a muzeumhoz; hol most már a nemzeti nyelv lőn általában a hivatalos.

A fens. nádor ezen évi febr. 12-én vette meg Bécsben nyilvános árverés alkalmával 400 ft. 9 kron az Augsburgban 1488-ban pergamenra góth betűkkel nyomtatott Thuróczy-krónika diszpéldányát, s könyvtárunknak ajándékozta mart. 14-én.

Ugyan Ő Fensége ez évi april 25-én látogatá meg a württembergi koronaherczeggel a muzeumot. — Május 2-án a muzeum legelső kapusává Kovács Pétert, — a legelső udvarszolgává pedig Mészáros Antalt nevezé ki. — Megrendelé egyébiránt, hogy a muzeumi tisztviselők Szent-György-napkor az intézet új épületébe költözzenek; továbbá, hogy az igazgató rendelkezék az illő helyiség czélszerű kijelölése felől, mely az *iparegylet* jövő évben történendő kiállítására a muzeumban szolgáljon.

Okt. 21-kén küldé át Ő Fensége ama régiségeket, melyek a szegszárdi határban kiásatott s nagy ritkaságú régi fehér márványkoporsóban találtattak. Azok között volt azon áldozati üvegedény (Vas diatretum) is, mely a maga nemében a legnagyobb és legbecsesebb ritkaságok egyike, s muzeumunk egyik legkitünőbb kincse, annyiival inkább, mert az Európában eddig ismert ha-

sonló példányok között e muzeumunkban létező a legszebb. *)

Okt. 30-án adatá a fens. nádor tudtára az *igazgatónak* kir. tanácsossá kineveztetését Ő Felsége által mind előbbi hivatalában, mind a muzeum körül szerzett érdeimei tekintetéből.

Nov. 6-án vétetett meg 542 ezüst forinton *Petz Vilmos ásványgyűjteménye*.

A Pyrker-képtár eddigelé az új épület üresen állott termekben voltak ideiglenesen fölállítva; novemb. 17-én (a szobafestők elkészítvén a második emeleti termeket, s az első emeletiekhez fogván) ezekből az említett képtár egy második emeleti terembe vitetett föl, és rendszeresen helyeztetett el: a nagy közönség előtt azonban jövő évi tavaszig zárva maradt.

Az igazgató indítványa folytán 1845. elején alakult meg a nemzeti képcsarnokot alakító egyesület; melynek célja s feladata lön csupán magyar birodalmi művészek által készített jeles festményeket vásárolni, s azokat a már muzeumunk birtokában létezőkkel egyesítve a muzeum külön osztályában 1846. nov. 12-én, midőn a nemzet a fens. nádor hivataloskodása 50-ik évét hálás kegyelettel üdvözölni óhajtá, „Nemzeti képcsarnok“ czim alatt ünnepélyesen megnyitni, s folytonosan szaporítani. Az egyesület alapszabályait a társulat költségén ennek titoknoka Mátray Gábor kinyomatta: de az ünnepélyes megnyitás a fens. nádor utóbb történt beteges állapota miatt a kijelölt időben elmaradt, és csak 1851-ben (miként alább érinteni fogjuk) volt eszközölhető. **)

1846.

Január 2 án a fens. nádor megrendelése a Ludoviceumban létező festményeknek az új muzeumi épületbe

*) E szegszárdi régiségeket leirta s könyomatokkal együtt nyomtatásban kiadta az igazgató Kubinyi Ágoston. Pesten 1854. negyedréti alakban.

**) Lásd: A nemzeti képcsarnokot alakító egyesület alapszabályai — kiadta Mátray Gábor — Pesten 1845. 8-ad réti. — Ugyanazok olvashatók a Mátray G. szerkesztése alatt nyomtatva megjelent következő könyvecskékben: a) A nemzeti képcsarnokot alakító egyesület évkönyve 1845—1851-re. Pest 1851 — és b) ugyanazon című II-ik korszakról szóló (1852—1861) évkönyvben. Pest 1862. 8-ad réti.

hozatását; nemkülönben megengedé, hogy *Mátray* Gábor a *Pyrker*-képtár leíró lajstromát elkészíthesse, s nyomtatásban saját költségén kiadhassa. Meg is jelent az még ezen évben 12-edrétű alakban ily czimmel „*Pyrker János László egri patriarcha-érsek képtára a magyar nemzeti muzeum képcsarnokában.*“ Ez volt a nemzeti muzeum egyes gyűjteményeiről szóló leírásoknak *magyar nyelven* készült első példánya.*)

Jan. 8-án gróf Széchényi Lajos beegyezésénél fogva nevezé ki a nádor a könyvtári osztályszolgái állomásra *Szabó* Jánost, az előbbi szolga *Groman* András helyett.

Ugyanazon jan. 8-án a fens. nádor a muzeumi képtár *legelső* osztályszolgájává *Groman* Andrást, ki ez előtt a könyvtár osztályszolgája volt, — igazgatósági irnokká *Blaskovics* Bélát, — természettári rendszeresített irnokká pedig *Rámisch* Antalt (eddig napdijnokot) nevezé ki. — *Szabó* János, az új könyvtár-szolga, azonban csak mart. 10-én kezdé meg hivatalát.

Jan. 27-én a fens. nádor beegyezését nyilvánítá, miszerint a könyvtárban az oklevél- s kézirat gyűjtemény számára kijelölt helyiségek, nemkülönben a könyvtár-őr hivatalszobája és az olvasóterem bútoroztassék.

Febr. 24-én megengedé Ő Fensége, miszerint az iparegylet ez évi nyilvános tárlata a muzeumban eszközöltessék:

Mart. 16-án a fens. főherczeg régiségtári őrré nevezé ki *Érdy* (akkori nevén *Luczenbacher*) János ügyvédet s magyar akad. r. tagot oly megjegyzéssel, miszerint a közelebbi nyáron külföldön teendő utazása után csak september elején kezdje meg hivatalát, s évdija is sept. 1-től kezdve járjon neki.

Ez évi mart. 19-én, a fens. nádor névnapján történt ünnepélyes megnyitása a *Pyrker*-képtár-nak az igazgató által a muzeum öszves tisztviselői s nagy számú vendégek jelenlétében. E gyűjtemény lőn a m. n. muzeum képtárának alapja, és a hazai nyilvános képtárak *legelsője*, mely azután igen kedvező eredményt szült nem-

*) Második és pedig bővített magyar, és külön német kiadásban szintén a szerző költségén 1851-ben jelent meg.

csak a nagy közönség műizlésének fejlesztésére, hanem a hazai művészek szaporodására nézve is. *)

Apr. 1-jén engedé meg a főherczeg, hogy *Drevenyák* Ferencz ásvány-gyűjteménye ideiglen a muzeumba hoztassék, s itt föl is álltassék.

Jun. 6-án rendelé meg a fens. nádor a muzeum könyvtárának a Ludoviceumból behozatását az intézet új épületébe; minek költségeire 300 ezüst forintot utalványozott.

Ekkor már intézetünk tudós könyvtárnoka Horvát István több hónap óta beteges levén, a fens. nádor rendelte folytán több ízben fölszólított az igazgató által, adna saját könyv- és kézirat-gyűjteményéről körülményes értesítvényt; mert a gondos főherczegnek elhatározott szándoka volt, az abban halmozott tudományos kincseket a m. n. muzeum számára megvásárolni. E vigaszt tudós Horvátunk azonban meg nem érthette; mert a kérlelhetlen halál jun. 13-án őt is kiragadá a hazának s tudományoknak élt jeles férjfiak koszorújából. A fens. főherczeg a muzeum igazgatójához jun. 16. bocsátott leiratában maga is fájlalását nyilvánítá e nagy veszteségünk fölött; jun. 26-án pedig a könyvtári ör-hivatalra a Széchényi Lajos gróf által, az alapítványi levél értelmében őt illető kijelölési jog folytán, ajánlott *Mátray* Gábor ügyvédet s akad. l. tagot (ki 1837. jun. 12-től kezdve részint mint ideiglenes könyvtári segédőr, részint mint igazgatósági tollnok napdíj mellett működött az intézet ügyeiben) nevezé ki, s évdíját közelebbi július 1-től kezdve rendelé kifizettetni.

Ez évi tavaszi hónapok alatt hozattak be a muzeum új épületébe a *Ferenczy* István által fehér márványból készített *Kölcsey*-emlék és *Mátyás* kir. létre nem juthatott nagyszerű emlékéhez tartozandó bronz és gipsz-öntvények, s a *Krafft* által készített nagy olajfestmények; őszkor pedig az országos levél- és pénztár helyiségeiből

*) Dec. 12-én küldé csak el az érsek a Correggio által palaköre remekül festett példányt, mely Krisztus holt testének a keresztfáról leemeltetését ábrázolja. Ehez járult még későbbben a nagylelkű ajándékozó, Einsle által Bécsben festett, saját arczképével.

áthozattak az ott letéve volt Jankowich-féle drágaságok s ékszerek.

Ezen év nyarán tartatott a muzeum udvarán, folyosóin s disztermében az *iparműkiállítás*; melynek elrendezése már július 15-én kezdődött. Ünnepeles megnyitása aug. 11-ki délután történt, és pedig a fens. nádor személyes megjelenése alkalmával; kit az épület Sándor-utca felé szolgáló kapujánál az iparegyesület nagy küldöttsége élén állott Kossuth Lajos üdvözlött s fogadott. Ugyan ez utóbbi mutatá be a fens. Főherczegnek a kiállítás minden tárgyát a szükséges magyarázatok kíséretében. A kiállítás sept. 13-ig tartván, a muzeumi helyiségeket két egész hónapig vevé igénybe.

Ősz felé a fens. nádor sürgetésére készíté el Mátray Gábor Horvát István tudományos kincsei s ritkaságairól azon értesítvényt, melyet Ő Fensége kinyomatott, s a honi hatóságoknak megküldvén, azoknak az ország költségén megvételét komolyan ajánlotta; miután, t. i. az örökösöktől megérté, miszerint azt csakugyan eladni szándékoznak. Minek folytán, minthogy Pestvármegye úgy nyilatkozék, miszerint a gyűjteménynek nyolczvan ezer forinton megvásárlásához járulni kész volna, a fens. nádornak pedig eltökélett akaratában állott azt minden lehetséges módon megszerezni intézetünknek, az örökösökkel történt ideiglenes egyezkedés következtében, ez évi dec. 28-án meghagyá a muzeum igazgatójának, miszerint azt azonnal vegye át az örökösöktől minden könyvtári bútorral együtt, s hordassa be a muzeumi könyvtár üresen állott helyiségeibe. Ez volt a m. n. muzeum feledhetlen bölcs első *Védnökének* utósó intézkedése muzeumunk érdekében. Valamint sürgetve adatott a parancs, éppen úgy lőn az teljesítve is; mert a gyűjtemény csakugyan néhány nap mulva a muzeumba hozatott, s Mátray Gábor által a hideg téli idő daczára ideiglen fölállíttatott. Maga az átszállítás 200 ezüst frtba került. Itt maradt azután *zár alatt* s lepecsétlett ajtók mögött mindaddig, míg utóbb valósággal megvásároltatott; miről alább leend szó.

Ez évi okt. 1-jén látogató meg intézetünket ifjabb *József* főherczeg; s ő volt a második, ki fens. bátyja,

István főhg. példáját követve, a főrendű vendégek albumába magyarul ír be nevét.

1847.

Az új év gyászos volt nemcsak muzeumunk, hanem az öszves hazára nézve is; mert a már több hónaptól fogva súlyos betegséggel küzdött félszázados nádort január 13-án 71-ik évében a kérlelhetlen halál elragadá tőlünk. A muzeum fölötti gond idős b fiára, a kir. helytartóvá kinevezett s az ország általános tisztelét s rokonszenvét bíró *István* főherczegre jutott, ki nemsokára a nádori méltóságra is emeltetett, melyet fájdalom! rövid másfél év múlva már elhagyni kénytetett.

Apr. 24-én szólított föl az igazgató, vegye át azon *alcsúthi s margitszigeti régiségeket*, melyeket a dicsőült József nádor végrendeletileg a muzeumnak hagyományozott.

Jun. 13-án (a mult évben elhunyt Horvát István halála napján) tartatott nagyszámú hallgatóság s a muzeum öszves hivatal-személyzete előtt a muzeumi könyvtár mostani olvasdájában (Lectorium) azon gyászemléki ünnep, mely alkalommal Mátray Gábor (a dicsőült nádor még mult évi rendelete folytán) emlékbeszédet tartott Horvát István fölött. E beszéd nemsokára a nádori iroda igazgatója Stoffer József helyt. tanácsos s az ottani több hivatalnok költségén ki is nyomtatott. Czime: „Emlékbeszéd Horvát István Széchényi-országos könyvtári ör fölött a magyar nemzeti Muzeumban. Írá s fölolvás Mátray Gábor — Pesten 1847. lap 16., 4-ed rét.“

A *magyar orvosok* és természetvizsgálók ezen évi aug. 11—17-ig Sopronban *Eszterházy* Pál herczeg elnöklete alatt tartott gyűlésének, melyben muzeumunk igazgatója is, mint e gyűlés alelnöke, részt vett, többnemű haszná járult intézetünkre: mert a muzeum-igazgató befolyása és közbenjárásának köszönhattuk, hogy nemcsak azon gyűlekezetnek kifolyása lön az utóbb (1850-ben) létesült magyar földtani társulat, melyhez a tisztelt herczeg (mint annak főpártfogója) évenként 420 forinttal járulván, e társulat az általa gyűjtött minden tárgyat a m. n. muzeum gyűjteményeinek gyarapítására fordítá, s lé-

tesülése óta azokat folyvást mai napig több ezer példánnyal szaporította, — hanem a főmtgú herczeg még 1847. okt. 10-én két nagy becsű (carrarai fehér márványból készült) szobor-csoportozatot is küldött intézetünknek ajándékban, u. m. *Laboureur* Miksa Metabus és Camilláját, s *Tadolini* gyönyörű Venusát az Amorral, a *Laboureur* műveit ábrázoló rézmetszvények drága két kötetével együtt; — végre az ugyanazon soproni gyűlésben részt vett *Bonaparte Károly* caninói herczeg Olaszországra vonatkozó madártani pompás munkája három kötetét küldé meg intézetünknek.

Ugyanezen évi okt. 20-án nevezé ki a m. k. Helytartó *István* főherczeg (ki következő nov. 12-én az országgyűlés által nádorrá választatott) *Kiss* Bálint cs. k. akad. képirót a m. n. muzeum képtára tiszteletbeli s évdij-nélküli örévé.

1848.

A beköszöntött ujévvel a muzeum jövődjére nézve sokat ígérő remény csillaga látszott ragyogni fölöttünk: azonban a kifejlett válságos körülmények hamar elhomályosíták fényes csillámaikat. Mind ezen év, mind kivált a következőnek folyama alatt a muzeum bel- és küludvara dob és trombita s katonai gyakorlatok és mozgalmak zajának, sok kellemetlenségnek, sőt még megsemmisülése veszélyének is lőn kitéve; mely utóbbinak elhárítását nagy részben csak az igazgató folytonos ébersége, gondossága és közbenjárása, saját állását fenyegető kockáztatás mellett volt képes eszközölni. A bekövetkezett örökös háborgatás miatt az intézet hivatalnokai a gyűjtemények rendezését úgy, miként ohajtották, nem folytathaták: ez okból a muzeum készletei a nagy közönség közszemléletére másfél évnél tovább nyitva nem állhattak; csupán egyes tudósok és külföldiek szemlélheték meg egyes osztályait.

Az épület külső udvara kerítésének még eddig csak egy harmada volt vasrostélyból; a többi ideiglenesen ócska deszkákból állott.

A küludvar terét homokbuczkák, dudva, kóró és vadnövények undokíták. Ott tarták csaknem naponként

hadgyakorlataikat a nemzetőrök; annak s névszerint az épület homlokzata előtti pompás lépcső s oszlopszat körét használták föl népgyűlések s több más, többnyire zajjal kísért, czélokra.

Már mult évek alatt vevé czélba a gondos igazgató a küludvarnak kertté alakítását, s a téli hónapok elején fölszólítása folytán készítte *Muszely* Károly, pesti műkertész egy azt tárgyzó tervet, melyet ez utóbbi a fens. nádornak benyújtott, s a főherczeg ez évi mart. 2-án véleményadás végett az igazgatónak átküldött. A terv óhajtott valóítását azonban a későbbben kifejtett körülmények még most megghiúsíták ugyan, de utóbb az igazgató (miként látni fogjuk) mégis kieszközlé.

Az ezen évi jul. 2-kán Pesten megkezdendő országgyűlés előttünk levén, nádori jóváhagyás folytán, az intézet nagy diszterme a felsőház (főrendek) ülései számára vétetett igénybe, s az Széchényi István gróf s akkoron kereskedelmi miniszter intézkedése szerint alakíttatott át. — Ezen országgyűléstől sokat vártunk muzeumunk állásának tökélyesbítésére. Az igazgató tehát, hogy a haza atyjai figyelmét minél nagyobb mérvben ébreszsze föl intézetünk iránt, még a téli hónapok alatt készíté el azon értekezését, melyet april. 2-kán a fens. nádornak jóváhagyás végett bemutatván, nem sokára e czim alatt: „A magyar nemzeti Muzeum. Pest 1848. lap 52. 8-ad rétbén“ ki is nyomtatott, s a bekövetkezett országgyűlés alkalmával kiosztatott. Fájdalom! ez úttal fáradozását süker nem koszorúzta.

Apr. 23-án adta át intézetünknek *Nádasy* István, a volt pesti magyar *gyalogőrsereg* őrnagya az említett őrsereg zászlóját, fődobosi botját, s pecsétét.

Október hónapban engedé át muzeumunknak *Ranconnet* Lajos báró, bánáti bánya-igazgatósági ülnök becses ásványgyűjteményét tizenkét ládával (mely azonban csak jövő évi dec. elején jutott el hozzánk); *Mészáros* Lázár hadügyminiszter pedig, az igazgató kérelmére, a budai fegyvertárból a muzeumi régiségek fegyver-termének ékesítésül régi zászlókat, vas pánczélok és fegyvereket engedé át.

Dec. 11—16-ka között ment végbe Székesfehérvárott *Érdy* János régiségügyi ör fölügyelete alatt a hajdani

székesegyház helyén találtatott földalatti romok, és ottan eltemetett magyar királyok sírjai némely maradványinak fölásatása. Ez alkalommal találtattak III-ik Béla király s hitese sírjaiban ezeknek tetemeik (melyeket utóbb gr. Pálffy Mór helytartó a budavári főegyház sírboltjába vitetvén befalaztatott) és azon koronácska, jogar s egyéb ezüst ékszerek, melyek most régiségtárunkban láthatók.

Dec. 22-kén hívá meg az igazgató a honvédelmi bizottmány elnökét Kossuth Lajost, a magyar akademiát ennek elnökével Teleki József gróffal együtt, és Balassa Jánost, az egyetemi orvoskar igazgatóját, az említett kir. tetemek s régiségek megsejmlélésére, melyek a muzeum-ba hozattak.

Sajnosan kellett e lefolyt évben, a magyar szabadság élvezetére, és a haza anyagi és szellemi emelhetésére csaknem korlátlan utak s módok megnyílása idején tapasztalnunk, hogy a kiadók és nyomdászok nem tarták magukat többé kötelezetteknek az ujabban megjelent nyomtatványokat a muzeum számára beküldeni; minél fogva intézetünk részére a hirlapok és kötelezettségi példányokból majd semmi sem küldetett be. Innen van, hogy a hazai litelatura ezen, sőt jövő évi termelényei is, nemcsak intézetünk, hanem a közérdek tetemes kára és hátrányával muzeumunkban képviselve nincsenek; miután azoknak legnagyobb része az enyészet áldozataivá lett, vagy legalább meg nem szerezhetővé vált. Csak az intézeti igazgatónak az illető kormány közegeinél többször ismétlett kérelme eszközölheté későbbben, hogy legalább némely nyomtatvány birtokába juthattunk.

1849.

Ezen év volt muzeumunkra nézve a legnyugtalanabb, és legsajnosabb. A nemzeti kormány az év első napjaiban rögtön távozott tőlünk a nélkül, hogy intézetünk s hivatalnokai élelmezése felől legkevesébbé is rendelkezett volna. Az országos pénztárat többnyire kimerülve találta az új (császári) kormány. A harcziaskörülmények változatos eredményei folytán majd nemzeti majd császári kormány váltván föl egymást, az or-

szágos pénztár ingatlan állapota okozá, miszerint a muzeum költségei nem fődztethettek, hivatalnokainak az a nélkül is mérséklett hódijak több izben ki nem adattak, holott a drágaság naponkint magasabb fokra emelkedett. Az idegen elemek, a háború zajai között növekedett aggályos bizonytalanság, egyre fenyegeték a muzeum megőrizhetését s főnallását. Épületét majd a császáriak, majd a nemzeti seregek sebesültjei számára kórházzá akarták lefoglalni, mit sem gondolván azzal, hova tétessenek az ott fölhalmozott tömérdek becsű gyűjtemények. Az igazgató, kinek a két párttal, s a legkényesebb körülmények között fölmerült nehézségekkel folyton küzdeni kellett, nem veszté el lélekéberségét, s mindent elkövetett a reá bízott nemzeti kincs biztosítása s károsításának meggátolása végett. Lépéseket tett a szerint, miként a körülmények engedék, az iránt, hogy a hivatalnokok ismét megkapják hódijaikat, s kivált a szegény szolgák éhen ne vesszenek.

Jan. 7-én városhatósági rendelet folytán festették be sárgára az intézetünk udvarán álló őrbuktákat a várososszerte kiküldött mázolók, s azokról a magyar czimert levették. — E napon hirdeté ki Wrba László gróf a parancsot, miszerint 36 óra alatt mindenki tartozott mindennemű fegyvereit beadni a városkapitányi hivatalnak. Ennek folytán intézetünk igazgatója Windischgrätz Alfred herczegnél, a császári kormány főnökénél azon biztosítást nyéré meg, miszerint más napon az intézetnek salva guardiát küldend, s fegyvergyűjteményét lepecsételteti, nehogy azt kiadni kellessék, vagy éppen megtámadásoknak legyen kitéve. — Még azon estve 9 órakor a már több időtől fogva fegyveres örök nélkül volt intézet, őrzésére horvát katonák küldettek. Ezek azonban nem soká örködtek itt; mert már febr. 8-án nem volt katona-örünk; sőt az ezutáni hónapok alatt is a katonai erők folyvásti mozgása s változása miatt alig kaphattunk néha néha őrséget; s ennek hiányával hetekig, sőt hónapokig is voltunk.

Jan. 21—22-kén kutatta meg Preuszler csász. 20-ik számú gyalog-sorezred kapitánya, s egy főhadnagy, irásban hozott, s az eddigi események által kedélyében megrendített, betegen fekvő igazgatónak bemutatott parancs-

nál fogva a muzeum minden helyiségét, hogy itt a bizonyos földadás folytán elrejtett lőpor és fegyverkészletet fölkeressék. Eljárásukból azonban kitűnt, hogy azon öt zászlót keresték, melyeket mult évben a Roth tábornok lefegyverzett cs. seregétől a magyarok elfoglaltak, s az országgyűlés a muzeumba küldött. Ezeket a kutatók, egy insurgents-zászlóval együtt, mely mult évi novemberben a budai fegyvertárból hozatott ide, az igazgatónak kézbesített térítvény mellett jan. 22-én délutáni öt órakor Budára elvitették.

Jan. 25-én kellett ismét visszaadni a budai fegyvertárnak azon különféle fegyvernemű s hadi diszitményeket, melyek onnan mult évi novemberben a muzeumba hozattak. Négy nagy katonai társzeker vitte ki a muzeum udvarából. Ez okozá a pesti közönség nagy rémülésére azon ferde hír elterjedését, miszerint a császáriak a muzeum eddigi gyűjteményeit elhordják: holott azokból sem a válságos időben, sem utóbb mi sem idegenített el.

Febr. 9-én adattak vissza az illető örökösöknek azon régi de kevés fontosságot bíró kéziratok, könyvek s néhány régiségek, melyek mult évben Zichy Ödön gróf sajnos holtá után elkoboztatván, a muzeumba hozattak. Ezüst szereit egyébiránt intézetünkbe soha sem jutottak.

Febr. 14-én bocsátá ki rendeletét n. m. *Szögyény* László, a magyar kir. ideiglenes polgári közigazgatás elnöke, melyben meghagyatott a muzeum igazgatójának, miszerint az intézet hivatalnokait uralkodó Ő Felsége hűségére eskettesse föl, s jövőben jelentéseit a muzeum ügyeire nézve az említett közigazgatóságához terjessze föl. — A rendeletnek febr. 20-án elégtételt.

Mart. 7-én nevezé ki a polg. közigazgatás főnebbi elnöke az igazgató távolléte esetére (mart. 10.—27-ig) helyettes igazgatóvá a muzeumnál legrégebben szolgált könyvtárőrt Mátray Gábort; ki a mart. 12-én meghalálozott természettári őr *Szadler* Józsefnek aggasztó házi körülményekben hátrahagyott özvegye részére a közigazg. elnöknel nemcsak azt eszközlé ki, miszerint elhunyt férjének utóbbi hónapra járó egész díja kifizetessék, hanem muzeumi szállásán is még további hat hónapig megmaradhasson. — A helyettes igazgatónak egyébiránt mind-

ezen emberiségi kötelességének teljesítése, mind egyéb, a muzeum érdekében tett léptei utóbb aggályos kellemtlenséget okoztak.

Ápril 17-én figyelmeztették a budai országos pénztár hivatalnokai a muzeum tisztviselőit, miszerint ezeknek jövő hódijaikat nem lesznek képesek fizetni, mint-hogy a pénztárban csak igen csekély készlet van, s magyar bankjegyekkel fizetéseket tenniük nem szabad. A leverő hír csakugyan teljesült is; mert az új győzelmeket nyert magyar seregek már ekkor ismét Pest környékén lévén, a császáriak pedig s a közigazgatási hivatalok Budapestről eltávozásuk előtt minden itteni közpénztárat kiürítvén, a hajóhidnak apr. 24-ki reggel felgyújtása s elégetése folytán Budával minden közlekedésünk hosszabb időre megakasztatott, a muzeumnak aggodalmas s inséges napjai pedig megkezdődtek.

Május 4-én déli fél egy órakor kezdék meg a magyar hadsereg tüzérei a Gellért- és svábhegyről Budavár bombáztatását. Viszonzásul a várba zárkozott csász. sereg Pestre lödözött. Mindkét párt tömérdek kárt tön a két városi felgyújtott s megrombolt épületekben. A várból átlőtt golyók a nemzeti színházba is hullottak. Május 13-án a bombák egyike a muzeum homlokzata előtt, az igazgató ebédlője külfalánál esett le és pattant szét; de néhány földszinti ablak betörésén kívül más kárt nem tett. — Nem volt tehát hasztalan az igazgatónak azon óvatos gondoskodása, minél fogva a bekövetkező veszély esetére, a muzeum kincseinek lehető károsítása elkerülése végett, jóval előbb biztos helyre rejteté el a régiségtár legértékesebb ékszereit és kincseit; a muzeum homlokzatán létező nagybecsű kézirat- s oklevél-gyűjteményt a biztosabb keleti oldalra vitette át, — továbbá fecskendező s egyéb oltásra való edények és ácsoknak kéznél léte iránt intézkedett. — Máj. 16-án kérte föl *Irányi* Dánielt, Budapest városok teljhatalmú kormánybiztosát, miszerint a muzeumi szükségletek és hivatalszemélyzet hódijának fedezését valamely rendelkezésre álló pénztárból ideiglenesen eszközölje.

A tizenhét napig tartott ostrom után máj 21-én reggel Budavár a magyar seregek kezeire jutott, s a

Debreczenből visszajött nemzeti kormánytagok ismét megkezdék működésüket.

Máj. 27-én adatott a muzeum első emeletében, a homlokzaton levő márványlépcső előtt elterjedő gömbölyű tornácban, ama nagy diszebed 340 személyre, melyet a pesti polgárságból szövetkezett társaság (egy-egy részvényre 20 pengő forintot fizetvén) rendezett, s déli egy órától kezdve hatodfél óráig tartott. A vendégek egy harmada honvédtisztekből, a többi pedig magyar főurak s hivatalnokok egyéneiből állott. A banquette alatt Morelly és egy népzenező kara mulattatá a vendégkoszorút. A márványlépcső alját és tornácz fülkéit virágok és élő növények díszíték, melyek közt a kormányzó mellképe állott. A konyha a déli udvaron rögtönözve készített deszkabódében volt.

Ki a világtörténelem évkönyveit figyelemmel olvasá, tudni fogja a polgárháborúk iszonyait; ismerendi a sorsot, mely az ellenséges pártok embereire vár, midőn a fegyver szerencséje az egyik felet diadalban részesítvén, a másiknak kezeiből a hatalom pálcáját kiragadja; tudni fogja, hogy ilyenkor emelik föl leginkább fejöket a bosszúvágy, megsértett hiúság, hivatalkeresés, haszonlesés, árulkodás s alacson bevádolás hydráji. Lélekismeret, kegyelet, hálakötelesség öntudata s érzelme nélkül dúl ilyenkor rokon ellen a rokon, polgár ellen a polgár, nemzetiség ellen nemzetiség. Ennek rémes példái nemcsak Budapesten, hanem hazánkszerte máshol is tűntek elő. — Midőn a nemzeti kormány a múlt év utolsó, s a jelen év első napjaiban a legnagyobb sietséggel távozott Budapestről, meghagyá a közintézetek tisztviselőinek, hogy hivataluk helyéről el ne távozzanak; azonban semmiféle rendelkezést sem tőn a muzeum ügyében. Az intézet tömérdek kincseinek elvitelére, a hivatalnokok díjaira, s netalán szükséglett elutazási költségeinek fedezésére semmiféle pénzt nem hagyott: de a muzeum kincsei elszállítását még azon körülmény is lehetlenné tette, minél fogva hirtelenében szekerek sem voltak volna kaphatók; minthogy olyakat még a legszükségesebb kormányi szállítmányok részére sem tudtak elegendő számmal kapni. Ez okból nem is maradt egyéb hátra, mint a

nemzetnek a muzeumban fölhalmozott kincsei fölött józan észszel őrködni, s minden kitelhető eszközhöz nyúlni, hogy azok a netalán kitörhető durva erőszak ellen megóva legyenek. E részben az intézet hivatalnokai nem is hanyagláák el kötelességeiket; nekik, s kitünőleg a gondos igazgató sikeres eljárásának köszönheti a nemzet, hogy a hazafiságos áldozatokból akkor már tömérdek mennyiségre növekedett muzeumi gyűjtemények minden károsodástól megmentettek. — S mégis találkoztak emberek, kik a Debreczenből visszaérkezett nemzeti kormány előtt a muzeum egypár hivatalnokát gyanus színben festették; kik azonban a vádak alaptalanságát fölvilágosítván, s eljárásukat igazolván, azok alól fölmentettek. — De ne bocsátkozzunk az e korbéli gyászos események és következményeik bővebb részletezésébe. Vessük inkább azokra az enyhítő feledés fátyolát, melynek netalán ismétli föllebentése az utókori történetírók teendője lehet. „*Vannak dolgok, mikről keveset beszélni jó*“ mond Jókai. *)

Junius utósó hetében egyre szaporodtak a tudósítások, miszerint a császári hadseregek az oroszoktól segítettve mindinkább közelednek Budapest felé; minek folytán a hivatalos Közlönyben (jun. 28.) általános népfölkelésre szólítottak föl a lakosok, s ez ügyben a muzeum küludvarán jun. 29-én délutáni hat órakor népgyűlés tartatott.

A július 9-én kiragasztott plakátokon hirdeté a nemzeti kormány, miszerint Pest-Budáról eltávozott.

Jul. 10. s 11-én a muzeum küludvarán fölkeltek népcsapatok gyűltek össze fegyveresen, s innen indultak az alsó vidékekre.

Július 14-én a muzeumot őrző nemzetőröket már osztrák katonák válták föl; de másnapon ezek is elhagyák intézetünket, s ismét őrség nélkül maradtunk.

Jul. 19-én reggeli 9 $\frac{1}{2}$ órakor a muzeum küludvarán egy zászlóalj (bataillon) osztrák gyalogság, hat ágyúval, sok élelmi és társzekérrel, s egész falka ökörrel telepedett le. A katonák itt sátorokat vertek, kovácsműhelyt állítottak föl; tüzeltek, főztek, mostak, s marháikat

*) Lásd: A Hon 1868. apr. 28. szám 98. a 2-ik oldalon.

itatták; majd az épület belső udvaraiba s folyosóikra vonultak, hol mostak, aludtak, s a belső udvarokat is kocsi- és lóállásokra használták föl.

Jul. 20-kán kérte meg Érdy János igazgató-helyettes gróf *Zichy Ferencz* os. országos főbiztost, (ki nem sokára Paskiewitz orosz herczeggel a muzeum gyűjteményeit megnézte), miszerint az intézet hivatalszemélyzetének c. hóra járó díjai kifizetése, a fegyvergyűjtemény biztosítása, és az intézetben gyakran történő kutatások megszüntetése felől intézkedjék.

Miután mindennemű fegyver a magánbirtokosoktól elvételre, a muzeumi hivatalnokok diszkardjai s egyéb fegyverei is jul. 21-ki délután küldettek át a budai fegyvertárba. — Más napon hét orosz tiszt nézte meg a muzeum gyűjteményeit, s azokat, de kivált a fegyvereket és képeket, nagy érdeklődéssel vizsgálták, a festészek neveit tudakolták. Viseletük nagyon illedelmes volt, s a szolgálkat jól megajándékozták. Vezetőjük Érdy és a könyvtári őr volt.

Jul. 23-án esti hat órakor a Rákos vidékéről tömérdek parasztszekér vonult be a muzeum küludvarára; melyeken más napon hadi gunyák és élelmi szerek szállítottak a csász. hadsereg után. — Esti hét órakor egy csapat granátos osztály vonult be a küludvarra egy a magyarokhoz átszökött s most polgári ruhában kémkedett osztrák katonával; kit az utóbbiak elfogván ide hoztak, s a külső udvari nagy lépcső előtt öt percz múlva agyonlőttek. Tömérdek nép vevé körül a muzeum kerítését, melyen az emberek keresztül kasul ugráltak. A rostélykaput Seressánok őrizték. A katonacsapat nem sok idő múlva eltávozott: csak néhány katona maradt hátra a holt test őrzése végett, mely csak besötétedéskor vitetett el. —

Jul. 24-én ismét halálos kivégeztetésre használták fel a küludvart; hol éppen az igazgatói szállás ablakai előtt déli 12 órakor lőttek agyon a seressánok egy szathmár-megyei bányászt, ki a váczi honvédseregtől elválván, fegyveresen, kocsin, Pest felé tartva, egy a váczi úton látott seressánra süté el fegyverét, s ennek kezén sebet ejte. Délelőtti tíz órakor hozatott fogva a muzeum ud-

varára, s itt rövid eljárással kihallgattatván, halálra ítéltetett, s miután a haldoklók szentségeivel ellátva lőn, kivégeztetett. Holt testét csak esti hat órakor egy különös alakú fonott kocsiban vitték el. — Következő napokban a muzeum udvarán egyre paraszt szekerek tanyáztak, melyeket naponkint újabbak váltának föl, s bor és élelmi szerek szállítására idéztek ide a szomszédhelységekből.

Aug. 1-jén polgári s katonai egyénekből állott küldöttség vizsgálta meg a muzeum épületét, arról tanakodva, miként lehetne azt katonai kórházzá átalakítani; mit azonban *Kubinyi* Ágoston közbenjárása és alapos fölvilágosítása megakadályozott.

Aug. 6-án értesíte minket Szentiványi Vincze, pestkerületi csász. főbiztos, miszerint a közintézetek, tehát a muzeum is, Havas József kir. tanácsos, s csász. főbiztosi helyettes fölügyelése alá helyeztettek: ki aug. 10-ki délután orvos öcsöce kíséretében megvizsgálta gyűjteményeink helyiségeit. Ő maga is szemmel látó tanúja volt, hogy a muzeum küludvara, telve hadi társzekerekkel és paraszt fuvarosokkal, hasonlított a lóvásár teréhez, vagy a kőrösi ház (most reáltanoda) udvarához; mert csupa szemét és marhaganéjjal volt elborítva úgy, hogy az országutról az épületbe vezető járdát már látni sem lehetett.

Aug. 14-ki 9 órára reggel voltak megidézve az egyetem, magyar akademia, nemzeti muzeum és casino könyvtárnokai Podolszky Ede őrnagyhoz, a csász. főhadi parancsnokság rendőrségi osztálya elnökéhez; ki értésünkre adta a fensőbb helyről adatott parancsot, minél fogva köteleztetünk azon politikai magyar lapokat, melyek f. e. april végétől kezdve ekkorig intézeiteinknek küldettek, vagy birtokunkba jutottak, neki átadni. Minthogy azonban a muzeumi könyvtárba ezen évi hirlapok közül csak a kath. iskolai lap, és a jun. 5-től kezdve jul. 1-ig megjelent „Közlöny“ számai érkeztek, ezen utóbbiakat még azon napi délután küldöttük át neki; melyeket egyébiránt későbbben minden hiány nélkül kaptunk vissza.

Aug. 22-én *Geringer* Károly báró, Magyarország polgári ügyeiben meghatalmazott cs. k. teljhatalmú biztos, *Kubinyi* Ágostonhoz intézett leiratában meghagyá neki,

hogy ezután a muzeum ügyeiben hozzá terjeszsze tudósításait. Ugyan abban jelenté, hogy a muzeum személyzetének évdíjai s az intézet egyéb költségei kielégítése, a gyűjtemények biztossága felől intézkedett; nemkülönben, hogy a volt igazgatósági irnoknak hivatalát megszüntette: — ellenben *Farkas* Lajost, tisz. kir. ügyészt ideiglen muzeumi irattárnokká, irnoki évdíj mellett, kinevezte. *)

Sept. 12-én esti 4 óra után nagy égháború és záporral kísért sűrű jégeső hullt, mely a muzeum ablakai 819 tábláját töré be, melyeknek helyreállítása 560 ezüst forintba került. — Más napon harmadfél hónapi várakozás után kapták csak meg az országos pénztárból a muzeum hivatalnokai két hónapra járó fizetésüket.

Nov. 10-én rendelé az országos teljhatalmú polgári biztos, hogy ezután a muzeumigazgatósági fölterjesztések német nyelven történjenek.

Ugyanezen napon 3145. sz. a. intézte a teljhatalmú biztos, *Geringer Károly* báró, a kerületi főispánokhoz azon rendeletét, miszerint az 1847/8 törvénycikk értelmében a kerületekben létező nyomdák, kő-, réz- és aczélmetsző intézetek tulajdonosai a náluk megjelent nyomtatványok egy példányát a nemzeti muzeumnak beküldeni szoros köteleességöknek ismerjék.

Nov. 30-án nevezé ki *Babarczy Antal* udv. tan. *Geringer* báró távollétében, a másutt alkalmazott *Farkas Lajos* muzeumi irattárnok helyére *Czanyuga Józsefet*, cz előtt Pesten egy kereskedelmi tanintézet tanárát. **)

Ez évi dec. 31-én értesité az igazgatót *Koller Ferencz* pestvárosi polgármester *Szentiványi Vincze* pestkerületi főispán azon rendelete felől, miszerint *Kiss Bálint* képtári örnek, további rendelkezésig, a muzeum épületében szállás nem adathatik.

1850.

A teljhatalmú csász. biztos meghatalmazása folytán maga a muzeumi igazgató nevezé ki ifjabb *Dréher* Istvánt

*) Ez utóbbi az említett hivatalt meg sem kezdvén, arról lemondott, s máshol nyert alkalmazást.

**) *Mátray Gábor* könyvtári ör az igazgató mellett tollnoki minőségben díjnélkül teljesített közremunkálástól már ez évi jun. 25-től kezdve visszavonult.

természettári osztályszolgává, mely állomás mult évi nov. 11-én ürült meg idősb Dréher István elhunytakor. Amazt f. é. január 2-án erősíté meg Babarczy Antal udv. tanácsos a távollevő teljhatalmú cs. biztos nevében.

Febr. 1-jén neveztetett ki a természettárhoz örré, névszerint a fűfész- és ásványtani osztály kezelésére, a mult évben elhunyt Szadler József helyére *Kovács* Gyula, a növénytanban kitünő járatossággal bíró természettudós s erdélyi hazánkfi; ki azonban hivatalát csak mart. 5-én foglalá el. — Ugyanekkor nyertek ör-czimet *Friwaldszky* Imre a rovar-osztály, s *Petényi* Salamon János az állattani osztály kezelője.

Ez évi apr. 23-án hallgatta ki a csász. hadi törvényszék a megidézett muzeumi tisztviselőket a forradalmi korszak alatti maguk viselete igazlása ügyében; miről az illetőknek a jun. 18-án kelt fölmentő levél csak jul. 11-én lőn kézbesítve.

Május 9-én *Kubinyi* Ferencz, a muzeumnak egyik legbuzgóbb pártolója és jótevője, 134 darabból álló magyar, hetruriai, kő- és vaskori régiségeket, azoknak körülmenyes leírásával együtt, ajándékozott. *)

Jun. 12-én szállitá a muzeumba Perczel Béla, mint néhai *Gyimóthy* Simon szegszárdi ügyvéd végrendeletének végrehajtója, az utóbbi által intézetünknek hagyományzott 1136 darabból álló éremgyűjteményt.

Jul. 27-én kelt a cs. k. haditörvényszéknek rendelete, miszerint *Kiss* Bálint képtári ör hivatalától elmozdittatott.

Sept. 5. és 6-án a teljhatalmú csász. biztos Geringer Károly báró némely könyveket küldvén ajándékban muzeumunknak, egyszersmind felszólitá az igazgatót, adna véleményt néhai Horvát István könyvtárának, mely már a muzeumban állott, az örökösöktől megválthatása felől. **)

*) Mondjunk ez úttal egyszer-mindenkorra forró köszönetet e hazafias keblű pártolónknak; ki a muzeum gyűjteménye gazdagításában évtizedektől fogva mai napig ernyedetlenül fáradozik; ki az ásvány, s különösen geologiai tárgyak gyűjtésére csaknem évenként pénzt s idejét szentelé, s ez okból hónapokig utazgatott a haza minden részében; — ki azoknak rendezéséhez hónapokig nyújtott segédkezet, és saját erszényéből bútorokat is csináltatott.

**) A nevezett báró, erdélyi szász születésű, kitünő tudományos késziltéggel bírván, s muzeumunknak barátja levén, azt gyakran meglátogatta.

Intézetünk képtára ez évben több rendbeli ajándékokkal gyarapodott. A pesti műegylet t. i. műlapjai eredeti példányaival, több hazai festészünk pedig saját arczképekkel gazdagíták azt.

Dec. 28.-kán özvegy gr. *Forrag* Andrásné, szül. *Brunszvik* Juliánna grófnő, a muzeumnak ajándékozta ásvány-, csiga- és csont-gyűjteményét.

1851.

Jan. 8.-án *Kubinyi* Ferencz régiségeket és őszallati csontokat, — 31.-én pedig *Russegger* József főkamara-gróf egy láda ásványt, — febr. 5. *Borbély* Miklós és József, *Fazekas* Károly és *Petrovay* László régiségeket s őszallati csontokat küldöttek intézetünknek.

Mart. 20.-án mondott le hivataláról *Friwaldszky* Imre természettári úr.

Kubinyi Ferencz sept. 1.-jén losonczi házának romjaiból kiásott régiségeket ajándékozott.

Sept. 8.-án délutáni 4 órakor ment végbe a teljhatalmú cs. biztos jóváhagyása folytán a nemzeti képcsarnok megnyitása. A cs. biztos meghagyá az igazgatónak, hogy azt lehető ünnepélylyel eszközölje, s arra Augusz Antal pestkerületi főispánt biztosul küldé ki. Az esős idő daczára közel 500 vendég jelent meg. A megnyitó beszédet az igazgató, a nemzeti képcsarnokot alakító egyesület feladatáról pedig ennek titoknoka s muzeumunk könyvtári őre tartta értekezést. *)

Nov. 1.-jén nyitattott meg a muzeum első emeleti csarnokaiban, s mellék-helyiségeiben az első országos-*terménykiállítás*. Indítványozója s főtényezője a muzeum igazgatója volt. Munkás részt vett a rendezésben Petz Armin, a Ludoviceum (Orczykert) kertésze. **)

Dec. 23.-ra kért engedélyt igazgatónk a teljhatalmú cs. biztostól arra, hogy a muzeumi kert létesítésére a

Erélyes intézkedésének köszönhetjük leginkább, hogy Horvát könyvtára utóbb államköltségen megvételvé, a külföldre nem vándorlott.

*) Az ünnepély körülményes leírását ugyanazon hóban kiadta Mátray G. következő czim alatt: „A magyar nemzeti képcsarnok ünnepélyes megnyitása 1851. sept. 8. Pesten, 8-ad rétbén.”

**) Ismételtetett a kiállítás 1852. 1853. 1857-ben is.

zenede segédműködése mellett a muzeum disztermében hangversenyeket rendezhessen. *)

Dec. 31-én a hivataláról leköszönt természettári őr *Frivaldszky* Imre 400 forintból álló kegyelmi nyugdíjt nyert.

Ugyanezen év lefolyta alatt a magyar *természetvizsgáló* társulat lemondván a gyűjtemények folytatásáról, minden addig szerzett állat-, növény- és ásványgyűjteményét a muzeumnak ajándékozta. — Továbbá a néhai *Jankowich* Miklós után hátramaradt 1448 diplomából, több kézirat és könyvből, valamint nagyobb számú régiségekből állott gyűjtemény a muzeum alapjából vétetett meg. — Szintén ez évben fejeztetett be *Horvát István* örököseivel a megegyezés atyjoknak 30,000 kötetnyi s nagy ritkaságokat magában foglaló könyvtár, számos oklevél, érem- és pecsétből állott gyűjteményének a muzeum részére 60,000 ezüst forinton megvásárlása ügyében; melyet a csász. ministerium kedvező véleménye előzött meg; minek kieszközlését *Kollár* János (azelőtt pesti ág. vall. szláv lelkész, ekkor pedig bécsi tanár) erélyes ajánlása sokban segített előmozdítani, ki Pesten léte alatt gyakori érintkezésben állván Horváttal, sőt ennek ritka könyveit is használván, jól ismerte a könyvtár tudományos kincseit, s azoknak becsét. — Nemkülönben ezen év lefolyta alatt hagyá végrendeletileg muzeumunknak *Bacsányi* János 1121 kötetből állott könyvtárát.

1852.

Ez évi január 29-én neveztetett ki természettári s kézműgyűjteményi őrsegéddé, ugyanezen évi dec. 18-án pedig rendes őrre *Frivaldszky* János; ki már 1850. jul. 1-től kezdve tett díjnélküli szolgálatot, különösen a rovar- és állatgyűjtemények körül.

Április 1-jén a felsőbb helyen felosztatott magyar *iparegylet* minden ipar- és természettani gyűjteményét, s egyéb még fönlevő vagyonát a nemzeti muzeumnak engedé át.

*) Ily hangversenyeket utóbb a philharmoniai társulat, s egyéb intézetek és művészek is adtak ott, melyek jövedelmében a kerti pénztár mindenkor részesült.

Junius 4-én az első országos terménykiállítást rendező választmány e vállalat alapítójának *Kubinyi* Ágoston kir. tanácsos és muzeumi igazgatónak aláírás útján *Lieder Frigyes* akad. festész által készítettett arczképét a muzeumi képtárnak ajándékozá.

Jun. 10-én látogatta meg muzeumunkat Ő Felsége, legkegyelmesebben uralkodó apostoli királyunk I-ső FERENCZ JÓZSEF, Albrecht főherczeg, Magyarország kormányzója és nagy számú vendégsereg kíséretében. A fels. Király, a kormányzó, és kíséretöknek nagy része be is irák neveiket azon veres selyembe pompásan kötött diszalumba, melyet *Kamerlohr* Ádám pesti könyvkötő ajánlkozott a könyvtárnak. Ő Felségét, megérkezésekor, az első emeleti homlokzat csarnokában az igazgató azon magyar beszéddel üdvözlé, mely az említett album elején egész terjedelmében beírva olvasható.

Jul. 30-án *Russegger* József cs. k. bányaigazgató Selmeczbányáról 96 különféle fanemet, — aug. 26. *Pius Titius* cs. k. táborigazgató Dalmátországból többféle tengeri növényt, — *Cerva* Frigyes dobsinai bányaigazgató egy ládával ásványokat küldött, — okt. 14-én pedig a feloszlott magyar *kereskedelmi társaság* nemcsak minden könyvét s kéziratait engedé át muzeumunknak, hanem az azoknak tisztaságára ügyelendő könyvtári szolga részére 200 pengő ftból álló tőkepénzt is alapított.

1853.

Ez évi január 5-én kért utazási költségre segélyt a muzeumi alaphól *Doleschall* Lajos, Keletindióba menete előtt oly ígérettel, miszerint ottani természetrajzi tárgyakkal fogja hála fejében intézetünket gazdagítani. Kivánata a muzeumi kert pénztárából kölcsönzött öszveggel tejesítve lőn, s ő be is váltá adott szavát 1856-ban küldött szállitmánya által.

Mart. 23-ki levelében *Xantus* János hazánkfija (jelenleg a pesti állatkert igazgatója) Délamerikában tett utazása közben onnan küldendő természettani tárgyakat ígért muzeumunknak. Szavát is állta utóbb, több rendbeli becses küldeményei folytán.

Május 11-én tétetett az indítvány egy újabb iparmű-

kiállításnak a következő évben megtartása iránt a muzeumban; de ebből mi sem lett, mivel felsőbb helyen csak a budapesti kerületből, nem pedig az egész országból engedtetett volna meg ipartárgyakat küldeni a kiállításra.

Az igazgató komoly lépéseket tett már eddig is a muzeum külső udvarának kertté alakítása iránt. Terveket készíttetett tehát, s azokat szakértő hazafiakkal is megvizsgáltatván, május 30. felsőbb jóváhagyás végett fölterjeszté a cs. k. helytartóságnak.

Sept. 12-én látogató meg intézetünket *Lajos*, bajor kir. herczeg.

Sept. 17-én, a magyar ősi korona szerencsésen visszahozatván Budára, a nemzeti muzeum is ünnepélyes kivilágítással járult a közörmő nyilvánításához.

Dec. 19-én szólítá föl az igazgató a ferenczszerzet máriatartományi főnökét, engedné át muzeumunknak néhai *Albach* Szaniszló növénygyűjteményeit, s ezekre vonatkozó hátrahagyott irományait. A kérelem következő évben teljesítve lőn.

Ugyanazon hó 26-án *Kovács* Gyula természettani örünk 200 növényt és 100 darab ritka rovarot ajándékozott intézetünknek.

1854.

Ezen évi jan. 10-kén küldött a muzeumi régiség-tárnak ajándékol *Virág* Lajos egy *tárogató*-sipot, mely *Beliczay*-tárogatónak neveztetett, s állítólag II. ik *Rákóczy* idejéből való. *)

*) E hangszer hajdan töröksipnak is neveztetett. Legrégibb nyoma a hazai nyomtatványokban a XVII-ik század elején, névszerint a *Ruber* György cs. k. várparancsnok által sokáig védett Tokaj várnak *Bocskay* István erdélyi fejedelem seregei által elfoglalásakor fordul elő. Névszerint a gróf *Mikó Imre* által Kolozsvárott 1858-ban kiadatott „Erdélyi történelmi adatok“ czimű munka 83—84. lapjain következő sorok olvashatók: „1606. 17. martii sok halogatás és várakozás után *Ruber* György kényszerítették Tokaj várát megadni a fejedelemnek 10 órákkor reggel. A fejedelem comissariusi voltak *Czobor* Mihály és *Simoni* György a sárospataki kapitány. Először bemenének a várba a fejedelem kék haczeri kék zászlóval, és a belső vár kapuja eleibe állának két reuddel, a *tárogató* sipot örömmel fujják vala, és doboltak vala s a t.“ — 1859-ben a pesti zenede ezen hangszernek orchestrumi haszonvetőségét eszközölni akarván, fölszólítást bocsátott ki több hasonló példányok beküldetése iránt, miszerint összehasonlítások tétessenek, s kezelése természetét ki-kutathassa. A fölszólítás azonban csekély eredményt szülvén, a jó szándéknak

Az igazgató ez évi nyáron tett utazása közben látogatta meg a berlini s potsdami muzeumokat. A porosz király IV-dik Fridrik Vilmos által kegyesen fogadtatott, sőt attól muzeumunk részére több nemű régiségekből állott ajándékot is nyert.

1855.

Martius 17-én értesítettett az igazgató a cs. k. helytartóság által, miszerint jövendőben a kötelezettségi nyomtatványok nem a muzeumnak, hanem a magyar tudom. akademiának fognak küldetni. Ez a Széchényi-országos könyvtárra nézve nagy veszteséget hozott; s innen van, hogy a több év lefolytaig megjelent hazai nyomda-termelékek a muzeum könyvtárába nem jutottak, sőt a több kötetből állott munkák csak csonkán találhatók levén, azoknak utólagosan megszerzetése vagy soha, vagy csak drága pénzen lesz eszközölhető. — A főnebbi rendelet egyébiránt a muzeumi alapítványlevél ellenére adatván ki, az intézet igazgatója Kubinyi Ágoston közbenjárása folytán annyiból enyhítve lön, hogy a honszerte létező rendőrségi igazgatóknak meghagyatott, miszerint a hozzájuk benyújtatni szokott censurái, az akkoriban ugynevezett próbanyomtatványokból azokat, melyekre hivataltos szükségök nem lesz, küldjék be a muzeumnak. Ennek volt is némely eredménye: de csak egykét rendőrhivaltól, s többnyire összezilált, s irkált, szennyes és mocskos, elrongyolt, s hiányos példányok birtokába jutott intézetünk. Azonban dicséretökre némely hazai nyomdászoknak meg kell vallanunk, miszerint muzeumunk iránti kegyeletos figyelmöknél fogva nem szüntek meg a most már nem kötelezettségi, hanem csak tiszteleti munkákat (habár nem mindent is) időnkint megküldeni; kik között leginkább a pesti és kecskeméti nyomdászok tüntették ki magukat. A magyar kormány visszaállítása után újabb rendelet bocsáttatván ki az 1848-ki törvény

legfőlebb azon sükere lön, hogy Szuk András, a nemz. színháznál zenekari tag, a muzeumi példány mintájára ujat csináltatott, s begyakorolván magát annak igen nehéz kezelésébe, azt mind Pesten, mind honunk egyéb városaiban hangversenyek alkalmával a közönségnek bemutatta; legutójjára Pesten a Mátray G. által rendezett s a nemzeti zenede részéről 1867. mart. 29-én adott legelső magyar történelmi hangversenyben.

értelmében a muzeumnak járó kötelezettségi nyomtatványok iránt, most már nemcsak a magyar, hanem (jelen 1868-ik évben) az erdélyi nyomdákban is sűrűbben küldetnek be nyomtatványok : de még mindig számtalan marad reclamálni való.

Aug. 6-án, a természettári munkálatok több segédkezet igényelvén, oda ideiglenes díjnokul osztályszolgai minőségben *Scholtz Adolf* alkalmazhatása lőn a cs. kir. helytartóság budai osztálya által megengedve.

Sept. 6-án, hogy a könyvtárban létező oklevelek lajstromzása is gyorsíttassék, *Páur Iván*, jeles archaeolog tudósunk csekély jutalom mellett díjnoknak neveztetett ki a muzeumhoz oly rendelettel, miszerint fölváltva a könyvtárban és a régiségtárban dolgozzék : azonban 11 hó múlva a Széchényiek levéltárnokává választatván, muzeumunkat elhagyá.

Sept. 22-én *Grómann András* képtári osztályszolga elhalván, teendőit ideiglenesen a könyvtári osztályszolga *Szabó János* végezte.

Okt. 5-én *Petényi Salamon János*, a természettár egyik őre, a buzgó ornitholog hunyt el, s teendőit *Friwaldszky János* ör több esztendeig teljesíté.

Ez évben a muzeum küludvarának kertté alakítása ügyében már komolyabb lépések tétethettek. Az 1852. mart. 28-án e célra külön, azután pedig több művész által s más intézetek érdekében is a muzeumi diszteremben adatott hangversenyekből befolyt összegek nem növekedhettek annyira, miszerint a kerti munkálatok megkezdhetését korábban biztosíthatták volna. A muzeum igazgatója tehát, tulajdon felelőssége alatt, honszerte küldözött aláírási ívekben és felszólító levelekben kérte meg a hazafiak és honleányokat a muzeumi kert tetemes költségei végett nyújtandó adakozásokra. Ezek közül *Egressy Sámuel* hazánkfija volt az első, ki e célra ez évi okt. 9-én 100 forintot szentelt. Hazafias példáját követették más nagylelkű adományok is; melyekről egy a pesti hazafiakból állott bizottmány örködése alatt rendes számadás vitetett 1852-től kezdve 1859. nov. végeig; midőn a készen volt kert költségei után fönmaradt összeget a cs. kir. helytartóság magához föl kívánván, a muzeumi

pénztárhoz csatoltatott. A kerti munkák egyébiránt 1855-ki októberben megkezdetvén, az első ültetett fák a Sándor-utca és országutra szolgáló szögleten a kerti bizottmány és több vendég jelenlétében az igazgató által mondott rövid beszéd után megöntöztettek. *Kallina* Henrik lón a muzeum legelső kertésze, ki a kerti pénztárból fizettetett, s a kerti munkákat kezdettől fogva vezette, melyeket következő évben a pénztár szaporodtával nagyobb erővel leheté folytatni, és nagyrészen be is végezni. A kert létesülte nagy jótétemény volt egyébiránt nemcsak a nagy közönségre nézve, mely a város azon vidékén, hol a muzeum áll, sehol nem talált sétahelyet, — hanem a muzeumban tudományos munkálatokkal foglalkozó tudósokra, s magukra az intézet azon hivatalnokaira nézve is, kik a gyűjtemények rendezéseivel fáradoztak, mik a csendet és nyugalmat okvetlenül megkívánják: holott a kerti munkálatok megkezdése előtt reggeli s délutáni órákban a muzeumi küludvaron katona-csapatok dob- vagy trombita-szóval tarták hadgyakorlataikat.

Okt. 19-én érkezett az igazgatóhoz Kaliforniából azon levél, melyben ott lakozó hazánkíjai *Molitor*, Wass Sámuel gróf, Uznay, és Szabó János budai születésű mérnök jelenték, hogy muzeumunk számára többféle természettörténeti tárgyakból álló küldeményt útnak indítottak.

1856.

Jan. 4-én küldé be *Kubinyi* Ferencz újabb ajándokát a muzeumnak, az ó-budai mész-szivagképletben általa lelt őslénytani tárgyakat; — febr. 4-én pedig *Albrecht* fens. Főherczeg, Magyarország kormányzója, a Vezuv látvája által hajdankorban eltemetett Pompéji város romjai között talált régiségeket.

Febr. 26-án tétetett szó a cs. kir. helytartóság által a régi emlékköveknek (melyek most már nagy számú érdekes gyűjteményre növekedtek) a muzeum keleti részén építendő fal mellé elhelyeztetése iránt, hova t. i. az igazgató által már régibben terveztetett, s a nevezett célra szolgáló nyílt Arkádok kívántattak.

Máj. 29-én fens. *Albrecht* főherczeg ujjalag a Jahn-

dorfnál talált kincsből 8 arany és 77 ezüst érmet küldött intézetünknek.

Aug. 1-jén *Páur* Iván, könyvtári dijnokunk megszünteté munkásságát muzeumunkban, s nemsokára Sopronba költözvén, a Széchényi grófok családi levéltárnokságát fogadá el; hol archaeologi buzgalmának több meglepő tanújeleivel lépett föl a haza tudományos terén.

Nov. 12-én *Sina* Simon báró a muzeumi egész éremtermet nagy költséggel bútoroztatta.

Dec. 3-án *Boroszló* város, 9-én pedig a *francia* miniszterium kéré részére küldetni muzeumunk ismertető részletes leírását.

A muzeumi gyűjteményeket már mult években is nagy számmal látogatván a közönség, szükségesnek ismertetett, hogy azoknak biztosabb szemmel tartása végett minél több fölügyelő legyen alkalmazva, kivált a nyilvános megnézésre rendelt napokon. Ez okból nyeré ki felsőbb helyről ez évben az igazgató azon engedélyt, miszerint nemcsak a főnebbi czélra nyolcz hadastyán (invalidus) legalább nyári hónapok alatt (apr. 15-től kezdve nov. 15 ig) alkalmaztassék a muzeumi alapból nekik fejenként fizetendő 10 krnyi pótlékdíj mellett, hanem egykettő közülük a muzeumi kert őrzésére is fordíttassék.— Továbbá, miután az intézetben ez előtt éjjel nappal őrködött katonaság megtagadtatott, e helyett legalább éji órákra két polgári őr fogadtatott.

1857.

Ez évi január 19-én *Nendtvich* Károly tudor s műegyetemi tanár muzeumunknak ajándékozá az általa Éjszakamerikában gyűjtött különféle tárgyakat. — April 1-én érkezett *Doleschall* Lajos tr. jelentése Jáva szigetről, minél fogva ujlag természettani tárgyakat indított útnak intézetünk számára.

Apr. 9-én engedé meg a cs. k. helytartóság budai osztálya, hogy Szabó János könyvtárunktól a képtári osztályszolga állomására tétessék át, de egyszersmind ideiglenesen mind a könyvtárnál mind egyéb muzeumi osztályoknál is kisegítőül használtassék.

Apr. 5. *Haynald* Lajos erdélyi püspök a muzeum alapjára 400 ezüst forintot küldött; apr. 20-án pedig özvegy *Petrovics* Mária száz aranyat nyomó arany érmet hagyományozott intézetünknek.

Május 8-án látogatók meg a muzeumot Ő cs. kir. Felségök, uralkodó legkegyelmesebb királyunk, s fels. hitese ERZSÉBET, nagy udvari kísérettel; mely alkalommal megtekinteni méltóztattak ugyan ott a virágtárlatot, s a muzeum összes osztályait. Királynénk Ő Fge a könyvtári vendégek dísz-albumába nevét be is írni méltóztatott. — Ő Felségöknek ez évben hazánk szerte tett körutjuk intézetünkre nézve tetemes anyagi nyerményt is hozott; mert Királyunk Ő Felsége 50,000 forinttal kegyeskedett muzeumunkat megajándékozni, mely összegnek az intézet céljaira fordítása azonban csak több év múlva lőn eszközölve.

Jun. 7-én rendelé a budai cs. k. helytartóság a muzeumi kertet illető s az eddigi kertbizottmány által kezelt számadások fölterjesztését; minek folytán a kerti pénztárban volt pénzüszveg is az országos pénztár kezelésére bízott.

Jul. 27-én *Scholtz* Adolf, a természettár eddigi díjnoka, ugyan oda második osztályszolgaul, — aug. 17-én pedig a Széchényi grófi család kijelölése folytán könyvtári osztályszolgaul *Molnár* Antal neveztetett ki a helytartóság által.

Aug. 16-án a muzeum igazgatóját cs. k. kamarássá nevezte ki Ő Felsége, uralkodó királyunk. E nyáron tett utazása közben vizsgálta meg az igazgató a schaumburgi, bonni, kölni, brüsszeli, antwerpi, rotterdami, haagi, leydeni, harlemi, amsterdami, düsszeldorfi muzeumokat és mügyűjteményeket; s ezen utazása közben okt. 22. volt szerencsés nyerni *Sina* Simon bárónak ezer hollandi forintból állott, s muzeumunk részére a külföldön vásárlandó érdekes tárgyak megszerzésére szentelt azon újabb ajándokát, melyen az igazgató Amsterdam és egyéb hollandi s belga városokban becses természetrajzi, ethnographi, régészeti példányokat, és képes könyveket vásárlott, s azokat visszaszajtottekor a természettudósok tár-

sulatának Pesten a m. n. muzeumban tartott egyik ülése alkalmával bemutatott, és rólok külön értekezést is adott elő.

1858.

Ez évi mart. 30-án kelt a nagylelkű *Karácsonyi* Guido grófnak azon két ezer forintról szóló alapítványlevele, melynek kamatjait a muzeumi könyvek bekötési költségeire fordíttatni, s az ezen ügyet illető számadásokat évenként egyedül hozzá vagy családjához beküldetni rendelte.

April 10-én adatott elő a muzeumi diszteremben Liszt Ferencz művész hazánkfija által szerzett azon nagy-szerű misezene, mely az 1856. aug. 31-én fölszentelt esztergomi bazilika egyházi ünnepélyére készült. A szerző maga igazgatta az előadást. A jövedelem a zenede és muzeum között osztatott föl. *)

Aug. 10-én orleansi *Joinville* Ferencz, francia kir. herczeg, sept. 25-én pedig *Károly* porosz kir. herczeg látogatók meg intézetünket.

A muzeum küludvarát s illetőleg kertjét még mindig csak egy-harmad részben keríté be a vas-rácsozat, a többi rész disztelen s korhadás alá vetett deszkakerítésből állott. A vasrácsozatnak sok ezer forintba kerülő teljes kiegészíthetését siettetni kívánó igazgató tehát hazánk tehetősebb uraihoz s testületeihez kérelmi leveleket küldé szét, miszerint az érintett tárgyra adakozásaikkal járuljanak. Sept. 3-án küldött ugyan e célra *Batthyány* Fülöp herczeg 200 forintot; de a további áldozatok ez ügyben csak nagyon gyéren érkezvén, még több esztendő mult el, míg az ohajtott süker teljedesésre jutott. — Ugyancsak az igazgató közbenjárása folytán küldetett Ő Felsége legkegyelmesebb engedelmeiből a csász. kir. főkamarási hivatal által okt. 25-én természettárunk részére a bécsi cs. k. természetiek gyűjteményéből egy kitömött bölény, egy strucz, egy elefant, és több más külföldi madár.

*) E misének két izbeli főpróbája 1856-ban szintén itt ment végbe bemeneti díj mellett; minék tiszta jövedelmét a szerző a lipotvárosi templom alappénztárának szentelte.

1859.

Ez évi april. 19-én a honi itézeteket ernyedetlen hazafisággal pártoló pesti takarékpénztári egyesület 525 ausztriai értékű forintot ajándékozott a muzeumi vasrácszat és leendő arkádok költségeire.

Máj. 20. értesült az igazgató, miszerint jeles természettudósunk Doleschall Lajos Jáva szigeten f. é. febr. 26. meghalt, ki muzeumunk számára nagy buzgalommal gyűjté a déli s kelet-ázsiai természetrajzi tárgyakat.

Nov. 1-én tétetett az első lépés a muzeumnak légszeszszel történendő megvilágítása ügyében.

Dec. 19-én tartá a magyar tudományos *akademia* ez idei közülését a muzeum disztermében. *)

Xantus János hazánkfijától ez évben Californiából két rendbeli, amerikai tárgyakból álló, küldemények érkeztek intézetünk számára. Ő eszközlé ki azt is, hogy Washingtonból a „Smithsonian-intézet“ is gyarapítá muzeumunk könyvtárát s egyéb osztályait, kivált következő években, gyakran érkezett küldeményeivel.

Hazánk hőkeblű hölgyei ez év folytán azon nemes ajánlatot tévék, miszerint a muzeumi diszterem s mellék-helyiségei némely hiányain saját költségükön ohajtnának segiteni. Ez okból Pesten ezen év végén *Bohus* Jánosné, szül. Szögyény Antonia elnöksége alatt egy középponti bizottmány alakulván, e czélból aláírási iven köröztettek az ország nagylelkű hölgyeihez; minek folytán egy év alatt több folyt be 26,000 forintnál; mely összegből mind a főnebbi hiányokon segítve lőn, mind pedig a könyvtári pompás Széchényi-terem, és az úsnyomtatványok terme diszittetett s bútoroztatott.

1860.

Ezen évi télen és tavaszi hónapokban készült tervezete (az igazgató indítványa folytán) egy a jövő évben muzeumunk helyiségein hazai mű- és régiségi tárgyakból eszközlendő nagy kiállításnak; mely élénk helyesléssel fogadtatván, a kiállítást rendező bizottmány elnö-

*) A következő évi közülés is itt tartatott, minthogy még akkor az országgyűlés használatára nem volt a terem ujlag átalakítva.

ketül Károlyi György és id. Zichy Ödön grófok ajánlkoztak. A kiállítás tiszta jövedelme a muzeum alapjára lett volna fordítandó. A több ezer forintba került szükséges szekrények már elkészítették; midőn a következő évre magyar országgyűlés lőn kihirdetve, s a tervezett kiállításnak el kelle maradnia, a szekrények árát pedig a főnemlitett hölgyek adakozásaiból gyűlt összevegből kellett kifizetni; maguk a bútorok azonban a muzeum tulajdonaivá váltak, s jelenleg ideiglenesen a könyvtárban használtatnak.

Ápril. 24-én neveztetett ki könyvtári őrségéddé *Barna Ferdinand* ügyvéd, s nagyváradi pénzügyigazgatósági hivatalnok.

Május 10-én neveztetett ki régiségtári *legelső* őrségéddé *Pósfay Bertalan* ügyvéd, — 12-én pedig *Chyzer Kornél*, Bártfa város főorvosa s bártfai fürdőorvos, természetttári őrségéddé.

Május 19-én adatott a helytartóságtól az engedelem, minél fogva *Berzsenyi Dániel*nek ifj. Vay Miklós által Bécsben mintázott, és Fernkorn által ércbe öntött mellszobra a muzeumi kertben fölállittassék. *)

Aug. 5-én kelt legfelsőbb határozat folytán (mely minden nyilvános tanintézetek s muzeumokra kiterjesztett) nemzeti muzeumunk is fölmentve lőn az eddigi épület-adófizetéstől.

Xantus János ez évben is több rendbeli amerikai küldeménynyel gazdagítá intézetünket.

Ezen évben rakattak fel a muzeum épületére a vilámháritók.

1861.

A magyar alkotmányos jogok gyakorlása ujabban életbe léptetvén, a pestvárosi polgárságnak némely ezen ügyre vonatkozó tanácskozása s gyűlései megtartására a muzeum belső udvarai s egyéb téreseb helyiségei több ízben vétettek igénybe. Így történt ez évi január 15-én

*) Ugyanazok által készült *Kazinczy Ferencz* mellszobra is, mely 1861-ben lőn fölállítva a muzeumi kertben. Mindkét szobor költsége hazafias adakozásokból fődztetett.

a józsefvárosi választók beiratása is az intézet első emeleti csarnoktermében.

Ugyanezen napon bocsátá ki a muzeumi igazgató s a könyvtári őr azon nyomtatott „Szózatot“, melyben fölszólíták a közönséget az elhunyt *Széchenyi Istvánra* vonatkozó „Emlékkönyv“ pártolására.

Mart. 6-án nevezetett ki *Palkovics György* a természettárhoz osztályszolgáivá : ellenben e hó 20-án *Chyzer Kornél* ugyanottani őrsegédi hivataláról lemondott, s előbbi állomásának elfoglalása végett *Bártfára* visszaköltözött.

Mart. 30-án a pesti takarékpénztári egyesület a muzeumi kert kerítésének költségeire 400 forinttal járult.

Ápril 2-án a magyar országgyűlés megnyittatván, a képviselőház a muzeum dísztermében (mely e végre már a téli hónapok óta átalakittatott) tartá üléseit.

Ápr. 15-én *Kallina Henrik*, a muzeum legelső kertésze, meghalálózván, helyére ugyan e hó 17-én *Stuchlik Ferencz* nevezetett ki.

Az apr. 27-én elhunyt *Palóczy László*, Miskolcz város országgyűlési követe, s a jelen országgyűlésen a képviselőház korelnökének gyászravatala a muzeum első emeleti csarnokában állittatván föl, a gyászszertartás után innen vitettek el hült tetemei apr. 29-én tömérdek néptömeg részvéte mellett. — Hasonló történt az abonyi kerület képviselőjének, a május 8-án elhunyt *Teleki László* grófnak, tetemeivel máj. 10-én.

Jul. 5-kén jelentetett be a muzeum igazgatójának, miszerint azon öt ezer forint, melyet néhai özvegy *Konkolyi Lászlóné*, szül. *Benkovich Zsuzsanna* 1860. nov. 16-án kelt végrendeletében hagyományozott a nemzeti muzeumnak, ezen intézet részére fölvehető.

Aug. 21. tétetett az első értesítés a muzeum igazgatójához, minél fogva az országgyűlési bizottmány részéről a muzeum újabb szervezésének ügye munkálatba fog vétetni.

Nov. 4-én költözött be ujjlag muzeumi szállására a hivatalába visszahelyeztetett *Kiss Bálint* képtári őrünk.

Dec. 22-én tartá a magy. tudom. *akademia* nyilvános közülését a muzeum dísztermében.

Az ezen évfolyamban intézetünknek küldetett ajándékok közül kiemelendők : a varsányi, lápujtói s egyéb régiségek *Kubinyi* Ferencztől, a *Xantus* Ján. és *Smithsonian* intézettől érkezett amerikai korallok, kagylók, madártojások, kigyók, csigák, kolibrik és egyéb madarak s növények ; — a velencei és firenzei festmények *galeriája* leírását tárgyzó pompás könyvek *Deáky* Zsigmond caesaropoli püspök s győri nagyprépostól (kinek közbenjárása szerzé meg már korábbi években a muzeumnak „Jézus kereszteltetését a Jordánban“ ábrázoló s id. Markó Károly által Firenzében készített gyönyörű festményt, az intézetünk részére érkezett legelső Markó-képet) — végre a *Duka* Tivadartól Indiából érkezett ottani természetrajzi tárgyak és régiségek.

1862.

Ez évi február 6-án tartatott meg a muzeum disztermében a Kisfaludy-társaság nyilvános közlése.

Ápril 8-án engedé meg a magyar kir. helytartótanács a muzeum épületében esti órák alatt használandó légszeszvilágítást. Megkezdett május 1-jén.

Jul. 10 én vitettek át intézetünkbe a budavári főtemplom sirboltjába III-ik *Béla* királyunk s neje *Komén* Annának 1848-ban Székesfehérvárott kiadatott s a muzeumba hozatott koponyáik s egyéb tetemeik ; hol a kir. helytartó *Pálffy Mór*icz gróf s a hercegprimás rendeletéből 1863-ki mart. 26-án délelőtt tartatott gyászmise után ünnepélyes szertartás mellett a templom alatti kriptában befalaztattak.

Jun. 14-én nyeré a muzeum képtára a Firenzében elhunyt idős *Markó* Károly fönmaradt műveiből azon nyolcz darab, s fijának ifjabb *Markó* Károlynak egyik festményét, melyek a muzeumi igazgató indítványa és fölszólításai következtében a nemzeti képcsarnok-egyesület és hazafiak nagylelkű adakozásaiból gyűjtött 9489 forinton vétettek meg, s a muzeumnak adattak át.

Julius 4-én értesített a muzeumi igazgató, miszerint mult évben özvegy *Tóth* Pálné száz forintot hagyományozott intézetünknek.

Ez évi nyáron látogató meg intézetünk igazgatója a trieszti és velencei muzeumokat.

Az év folytán beküldött s ajándékozott szerzemények közül említendő: a *Kubinyi* Ferencztől törökörszágból hozott török és görög érmek, növények, csigák, — az amerikai *Smithson*-intézettől küldött könyvek, — *Xantus* Jánostól ugyanonnan halak, kigyók, 104 madár és egy rovargyűjtemény.

1863.

Ezen évi január 15-én a magyar tudom. akadémia, febr. 7-én pedig a Kisfaludy-társaság tartá meg nyilvános közülését a muzeum disztermében.

Ápril 14-én *Girokúti* Ferenz a muzeumi kert kavi-csolása költségeire száz forintot ajándékozott.

Ez évi tavaszi hónapok közben vásárlá meg négy-ezer forinton Besztercze város közönsége az ottani 81 éves ezüstmivestől *Libay* Sámuelről azon általa ezüst sodronyból hét évi és egy havi ernyedetlen szorgalommal készített szoborművet, mely I-ső Napoleon Bonaparte franczia császárt ábrázolja. Ennek a nemz. muzeum számára átengedése végett egyéb városok is járulván pénzségélylyel, az következő évben csakugyan intézetünk birtokába jutott.

Aug. 31-én halt meg a muzeumi természettárnál növény- és ásványtani osztályszolga *Scholtz* Adolf; kinek helyére utóbb (dec. 22-én) a magy. kir. helytartó távollétében Hueber Zsigmond helyt. tanácsos által *Pável* János neveztetett ki.

Sept. 19—27-ke között tartá IX-ik nagy gyűlését a muzeum diszterme s egyéb helyiségeiben a magyar orvosok és természetvizsgálók társulata. — Ugyan ott mentek végbe évek óta a helybeli zenede nyilvános évi vizsgái is; továbbá a sok mindenféle jótékony célra, s a muzeumi kert hasznával járt egyes művészek, s a philharmoniai társulat által rendezett zeneversenyek. Mind ebből, mind a már előbb közlötkekből kitűnik, mily változatos köz- és magán-érdekű czélok előmozdítására szolgált eddig intézetünk diszterme.

A jelen év folytán intézetünk gyarapítására érke-

zett hazafias adományok közül kitüntek: *Pius* Titius tábori lelkész természetrajzi küldeménye Istriából, — *Xantus* János, és a *Smithson*-intézeté Amerikából, — *Nendtvich* Tamás pécsi gyógyszerész örököseinek pillangó-gyűjteménye, — *Prokesch*-Osten báró, Konstantinápolyban ausztriai nagykövet által küldött kanopi nagybecsű két diszedény, — ugyan onnan *Abdullah* Bey orvos tudortól küldetett szyriai 240 rovar, — és a *Vidéki* László hazánkfiya által kaliforniai Bahiából küldött madarak.

Ez év nov. 1-től kezdve engedteték meg felsőbb helyről, miszerint a muzeum igazgatója által kezelt, s kisebb folyó költségek fedezésére szolgáló kézi pénztárba az országos muzeumi pénztár évenként 1500 ftot szolgáltatson évnegyedes részletekben.

1864.

A magyar tudom. akademia még ez évben is, és pedig jan. 23-án, a muzeumi diszteremben tartá meg nyilvános közülését, — a Kisfaludy-társaság pedig febr. 6-án.

Febr. 27-én küldetett be a néhai *Zmeskál* József győri ügyvéd s honvédkapitán által intézetünk számára hagyományozott ezer forint.

Ápril 21-én a pesti első *takarékpénztár* közgyűlése a muzeumi kert szépítési költségeihez ujjalag 200 forinttal járult.

Ápr. 23-án tartotta ülését a muzeum újabb szervezése ügyében az országos bizottmány.

Nov. 18-án *Szent-Andrássy* Lajos a természettár részére száz forintot ajándékozott.

A muzeum gyűjteményei gyarapítására ez évben is érdekes szerzemények érkeztek. Főhelyen említendő azok között az Ő csász. kir. s apost. Felseége rendeletéből megvásárlott s intézetünknek legkegyelmesebben ajándékozott két rendbeli műtárgy, u. m. a *Than* Mór művész hazánkfiya által Madách Imre költészeti munkája után festett „Ember tragoediája“ — és idősb Markó Károlynak *Gasser* János által készített márvány-mellszobra; — továbbá: *Pius* Titius és *Xantus* János természetrajzi, — *Duka* Tivadar indiai, *Sztrókay* Béla egyiptusi tárgyai, — a *Tóth* Kálmán által Braziliából és *Vidéki* László

által Bahiából küldött állatok, -- végre *Izsó Mihály* „mélázó pásztort“ ábrázoló szobra, melyet *Gschwindt Mihály* pesti gyárnok vett meg a művésztől, s intézetünknek ajándékozott.

1865.

A Kisfaludy társaság ez évi febr. 6-án tartá nyilvános közülését a muzeum disztermében.

Febr. 20-án halt meg a könyvtári osztályszolga *Molnár Antal*; helyére, a Széchényi grófi család által, alapítványi jogánál fogva, kijelölt *Molnár Viktor*, amannak fija, ki beteges atyját már több hónapig helyettesíté, a magyar kir. helytartó tanács által april. 8-kán neveztetett ki.

April 17-én értesítettett az intézet igazgatója, miszerint Ő cs. kir. Felsége, uralkodó legkegyelmesebb királyunk rendeletéből ötven ezer forint tétetett folyóvá a muzeum szükségleteinek fedezésére. Ebből készítettett el a muzeumi kertnek még hátralevő vasrácsozata, a könyvtári olvasda bútorzata, a könyvtárban létező régiebb hirlapok bekötése, a természettárhoz kívántatott némely szekrények; valamint az egész épület födelének, s falainak kijavítása s ujolag csinosbitása is ugyan abból eszközöltetett.

Május 7-én adta át intézetünk teljes birtokába a muzeum némely termeinek diszitése és egyéb szükségleteinek beszerzése végett gyűjtések útján eszközözendő pénzösszeg megnyerésére 1859-ben alakult hölgybizottmány mind azon tárgyakat, melyek a főnebbi czélra tartoztak, az ezekről szóló számadások s irományokkal együtt. A végleges átadás s illetőleg ez ügynek befejezése *Bohus-Szögyény Antonia* assz. (mint a bizottmány elnöke) és több bizottmányi hölgy jelenlétében ünnepélyesen történt az említett hölgybizottmány által pompás bútorzattal s diszitménynyel ellátott könyvtári „Széchényi-teremben“ eszközöltött ülés alkalmával; hol az intézet nevében *Kubinyi Ágoston* igazgató köszöné meg a magyar hölgyek honszeretetét s intézetünk iránti figyelmét; *Pompéry János* pedig, a bizottmány titkára, az egész ügy folyamatáról tartott lelkesítő beszédet.

Jun. 17-én Ő cs. kir. s apost. Felsége legfelsőbb határozatánál fogva a már huzamosb ideig súlyos testi bajban szenvedő *Kovács* Gyula természettári őr 600 forintból álló kegyelmi nyugdíjjal hivatalától fölmentetett.

Okt. 6-án hagyta helyben a nmt. magy. kir. Helytartótanács a muzeumi hivatalszemélyzet által alakított *segélypénztár* szabályait.

Okt. 11. s 13-án értesült az igazgató, miszerint a muzeumnak néhai *Pap* Vincze 200 ftot, *Jeszenszky* Ignác pedig 500 ftot hagyományozott.

Nov. 15-én kelt levelében hívta meg *Károlyi* István gróf, mint akadémiai elnöklő bizottsági tag, a muzeum hivatalnokait a magyar tudom. *akademia* új palotájának dec. 11-én ünnepélyes megnyitására, s illetőleg akkor tartandó legelső nyilvános közülésére.

Nov. 19-én a nmt. magy. kir. helytartótanács *Péterffy* Kálmánt könyvtári őrnek, *Graynich* Józsefet, a természettár eddigi díjnokát pedig ugyanoda második osztályszolgává nevezte ki.

Ez évfolyamban a muzeumnak Amerikából *Xantus* János azteki tárgyakat, a *Smithson*-intézet könyveket, *Schertzenlechner* Sebestény mexikói madarakat, *Francovich* N. belga és északamerikai consul Fiuméből ritka halnemeket, *Kubinyi* Ferencz ásványokat, *Czapkay* József tdr. amerikai érmekeket s ásványokat, *Gersich* Ferencz portugali érmekeket, *Keglevich* Gyula gróf számos régiségi tárgyakat, *Reményi* Ede művész hazánk fia Romában léte alatt *Thorwaldsen* hírneves szobrász hagyatékaiból megszerzett domborműveket, *Sina* Simon báró a budapesti lánczhid alapkövének 1842. aug. 24-én történt ünnepélyes letételét ábrázoló, s *Barabás* Miklós műecsete alól kikerült, nagyszerű festményt küldöttek, s illetőleg ajándékoztak. — Végre báró *Gerliczy* Vinczéné, szül. *Sztankovánszky* Erzsébet a régiségtári ékszerosztály részére saját költségén igen diszes szekrényeket csináltatott, s ajándékozott.

1866.

Ezen évi január 9-kén nevezé ki a nm. magy. kir. helytartótanács *Décsy* Istvánt ideiglenes kisegítő szolgává,

napdíj mellett, a természettárhoz oly engedélylyel, miszerint könyvkötői tehetségénél fogva a könyvtárnál legyen alkalmazható, innen pedig Graynich József a természettárhoz léphessen át : mi meg is történt.

Február hóban eszközlé ki Ő cs. kir. Felsőöknél, Budán tartózkodásuk alatt, az igazgató azon engedélyt, miszerint Ő cs. kir. Felsége Erzsébet legkegyelmesebb királynénk életnagyságú képe a muzeum részére lefestessék. Az ügyet a nemzeti képcsarnok egyesületének igazgató válaszmánya mart. 22-ki ülésében magáévá tévén, országsszerte köröztetett fölszólítás folytán gyűjté össze a kép megszerzésére szükséglett költséget. — Még ezen évi őszkor készitét azt el *Wagner Sándor* festőművész hazánkfija, müncheni akad. tanár, s következő évi tavaszkor le is küldé Pestre.

Mart. 15-én kelt udvari rendelvénny szerint a könyvtárhoz rendszeresített ideiglenes második segédőri állomásra *Supala* Ferencz neveztetett ki.

Máj. 9-én tétetett felsőbb helyről kérdés a jövő évben tartandó párisi *világkiállításra* a nemzeti muzeum érdekesb tárgyainak kiküldhetése iránt.

Jun. 4-én nyittatott meg az új bútorzatokkal ellátott könyvtári nyilvános könyvtári *olvasda* (Lectorium) a nagyobb közönség számára; melyet ezóta folyvást igen számosan látogatnak. *)

Jun. 20-án értesült az igazgató, miszerint a muzeumnak néhai *Bittó* Ferencz 300 ftot, — majd ismét *Garay* Samuel 150 ftot, *Petrich* Sándor pedig 500 ftot hagyományozott.

Jul. 17-én kelt kegyelmes udvari rendelmény szerint *Hantken* Miksa, a magy. tudom. akademia lev. tagja s a pesti kereskedelmi akademia tanára, a muzeumi természettárhoz, illetőleg az ottani ásvány- és őslénytani osz-

*) Miután mind az olvasda jelenlegi igen számos látogatói, mind pedig annak megnyitása előtt a könyvtári őr hivatalsszobájában munkálkodott egyes tudósok, a már közel száz ezer kötetig tökélyesen rendezett és lajstromzott kéziratok s nyomtatványokat minden nehézség nélkül használták és naponkint használhatják, — itt helyén találjuk annak kijelentését, miszerint mind azon kikelések könyvtárunk ellen, melyek közelebbi években hirlapok útján nyilvánítottak, vagy olyanok tollából eredtek, kik könyvtárunkban nem is voltak, s így annak körülményeit nem ismerték, vagy rossz akaratból s magánérdekből származott ráfogások és koholmányok bélyegét viselik magukon.

tály vezetésére, örsegréddé, de őri czimmel, nevezte-tett ki.

Jul. 29-én látogató meg muzeumunkat Ő cs. kir. Főherczegsége RUDOLF koronaherczegünk gr. Latour ezredes és gr. Pálffy Andor kapitán kíséretében. A főherczeg nemcsak nagy érdeket tanúsított a muzeumi tárgyak iránt, hanem kérdései és válaszaiban is bebizonyította járatosságát a magyar történelemben, és a tudományok több nemű ágaiban is; mi, zsenge évkorát tekintve, feltűnő jelenséggül szolgált a muzeumi magyarázó tisztviselők előtt.

September és október hónapokban készült el a muzeum földszinti raktárában s a nagy fölépcsők alatti téres részekben fölülről alkalmazott világítással azon helyiség, hova a köemlékek nagyobb példányai ujabban rendezve helyeztetek el, s azoknak megtekintése a kőrégiségek vizsgálói számára kényelmesbbé tétetett.

Nov. 30-án nevezé ki a nm. magy. kir. helytartótanács Krenner József Sándor tudort örsegréddé a természettárhoz, névszerint az állattani osztályban a kagylók, és csigák, az ásványtaniban pedig az oryctognostikai gyűjtemények kezelésére.

Az évközben jött ajándékok sorában előfordulnak: a *Madarász* Viktor által készített „Zrinyi és Frangepán” című s *Teleki* Miksa gróf által intézetünknek ajándékozott festmény; — *Sándor* Móricz gróf budai könyvtára (17 köt. kézirat, s 1777 köt. nyomtatvány); — ifj. gróf *Pálffy* Lipót sajátkezűleg készített magyar történeti képrajza; — *Kubinyi* Ferencz régiségi és természeti tárgyai; — az *Ország* Antal által készített s ifj. gróf *Nádasdy* Ferencz által ajándékozott művészi tollrajz; — a budai cs. kir. *bányakapitányság* által küldetett őslénytani tárgyak; — a *bécsi* cs. kir. *állattárból* nyert brazíliai madarak; — a washingtoni „*Smithson-intézet*” által Észak-amerikából küldetett, és a *Kölcsey* Ferencz hagyatékából útnak indított könyvek (összesen 1158 kötet); melyek azonban csak 1867-ki január 17-én érkeztek meg.

1867.

Ezen évi jannár 25-én érkezett be Szatmármegyétől azon 500 forintból állott összeg, melyet múlt évi október 27-én elhunyt Cseh Ferencz, szatmármegyei első alispán hagyományozott a muzeumnak.

A párisi világkiállításra küldendő muzeumi tárgyak iránt az országgyűlés jóváhagyása is eszközölve lévén, a képviselőház azokról febr. 18-án kelt jegyzőkönyvét átküldé a muzeum igazgatójának is. Ezeknek őrzése s illetőleg bemutatása végett az országgyűlés határozata folytán a magas kormány által Rómer Flóris egyetemi tanár, s magy. tudom. akadémiai tag küldetett ki Párisba.

Mart. 16-án értesíté nm. Eötvös József báró, vallás és közoktatási magy. kir. miniszter az igazgatót, miszerint működését mart. 10-én kezdé meg, s jövőre a muzeumi ügyeket illető fölratok hozzá intézendők. — Annak engedélyzése folytán nyert Kiss Bálint tisz. képtár őr junius 1-től kezdve 600 forintra terjedő évi tiszteletdíjt.

Jul. 29-én értesült az igazgató, miszerint néhai Petrics György száz forintot hagyományozott intézetünknek.

Okt. 26-án kérte meg az igazgató a vallás és közoktatási miniszteriumot, intézkednék az 1848. XVIII. törvénycikk 40. §-a értelmében az erdélyi nyomtatványoknak muzeumunk részére beküldetése iránt. *)

Okt. 31-én értesült az igazgató azon 3000 ftnyi összeg felől, melyet a muzeumnak néhai Szathmáry-Mihailovitch Karolina hagyományozott.

Nov. 21-én látogató meg intézetünket Konstantin orosz császári nagyherceg, hitesével és gyermekeivel együtt, s kivált a régiség- és ékszerári gyűjteményeket élénk figyelemmel vizsgálta.

Nov. 22-én ment végbe ünnepélyes gyászszertartással Dózsa Elek képviselőházi másodelnöknek disztemetése a muzeumból, melynek első emeleti csarnokában volt az elhunytak gyászravatala fölállítva.

Dec. 25-én Péterffy Kálmán a muzeumi könyvtár

*) E lépésnek kedvező sükere is lön; mert rövid idő múlva az erdélyi kir. főkörmányszék rendelkezése folytán a kérdéses nyomtatványok, kivált Szebenből és Brassóból, sürűbben küldetnek.

irnoka a magy. kir. miniszteriumhoz másodosztályú szám-tisztté neveztetvén ki, intézetünk szolgálatából kilépett.

Ez év folyamata közben a muzeum részére küldetett ajándékok között a következők is fordulnak elő: a) *László Károly* mérnök, Délamerikában több évig lakó hazánk-fija, két diszasztalra való nagybecsű czédrus és mahogany- (mahagony) fakészletet saját költségén küldött egészen Londonig. Innen a muzeum költségén hozatott Pestre s itt abból készítettetett ama gömbölyű két diszasztal, melyek most a könyvtár Széchényi termét ékesítik. — b) *Lonovics József* néhai kalocsai érsek hagyatékából képtárunk öt darab olajfestmény nyal gyarapodott. — c) *Pauer Károly* bányabirtokos Lőcséről négy láda ásványokat küldött. — d) *Prokesch-Osten Antal* báró Konstantinápolyban ausztriai cs. kir. internuncius 130 darab keleti nagy ritkaságú s becsű érmekkel (melyek között 30 arany, 86 ezüst) ajándékozta meg intézetünket; — e) *Farkas Lajos* hazánk-fija New-Yorkból, s a „Smithson-intézet“ Washingtonból, amerikai könyvekkel kedveskedtek; — f) *Érdy János* és *Kiss Bálint* muzeumi örök hivatalosan kiküldetvén nógrádmegyei Pilin helységbe, az ottani Borsos hegyen fölfedezett pogány sirokban okt. 17—19-ig sikeres ásatásokat tettek, s ott talált több bronz és cserépnemű régiségeket hoztak intézetünk számára; — g) ifj. gróf *Pálffy Lipót* Vörösmarty „Szózatára“ czélzó allegorikai nagy tollrajzát; — h) *Gorove István*, földmívelési és kereskedelmi miniszter pedig a savoyai hercegi, s illetőleg az Olaszországban most uralkodó királyi házból származott fejedelmek s hitesek emlékére veretett azon 91 darabból álló szép bronz-érem-gyűjteményt küldé intézetünknek, melylyel az olasz kir. miniszterium a magyarországinak kedveskedett; — i) *Hantken Miksa* természettári ör több ezer darabból állott kövület-gyűjteményt; — k) *Go'dschmidt Emilia* pedig, Eperjes mellett Dubnikon a magy. kir. opálbányák haszonbérője, azon igen szép s érdekes opálgyűjteményt ajándékozta muzeumunknak, mely ez évben a párisi világtárlaton is ki volt állitva.

1868.

A muzeum igazgatója kérelme folytán történt, hogy a m. kir. közmunka- s közlekedési miniszterium ez év első napjaiban rendelvényt bocsátott ki a magyar birodalomban készülő vasútak főügyelőihez. miszerint a vaspályai földmunkák alkalmával találandó régiségek, kövületek, őssállati csontok és őslénytani tárgyak iránt különös figyelemmel viseltessenek, s a lelt tárgyakat őrizet alá vevén, részint a kormánynak, részint a muzeum igazgatóságának azonnal bejelentsék. A megtörtént üdvös intézkedés felől intézetünk igazgatóját már január 4 kén értesíté a nmtgú miniszterium.

Január 9-én bocsátá kérelmét ugyancsak az igaztató a nm. m. kir. pénzügyi miniszteriumhoz az iránt, hogy a hazai bányatermények új képletei a muzeumnak beküldessenek. A miniszterium jan. 24-kén az igazgatóhoz irt válaszában bizonyossá tévé őt, miszerint a magyar és erdélyországi bánya- és sóügyi igazgatóságok már is utasítvák, hogy a kerületeikben előfordulandó ritkább és érdekes ásványfajok, érczek, kőzetek, kövületek, sőt minden más természettani és régészeti tárgyak felől is, melyek tudomásukra jutandnak, vagy a miniszteriumot, vagy a muzeumi igazgatót tudósítsák, vagy azokat egyenesen beküldjék.

Január 19-én hunyt el intézetünk képtárának tiszt. őre Kiss Bálint. Hite se, a muzeumi igazgató közbenjárása folytán 200 forintból álló évi kegydíjjal lön megvigasztalva a nm. miniszterium által.

Febr. 17-én terjeszté föl az igazgató a nm. vallás és közoktatási miniszter úrhoz azon figyelmeztetését, miszerint *Pulzsky* Ferencz hazánkfijának Pesten létező, s nagybecsű régiség-gyűjteménye eladó; minél logva az igazgató pártolólág is fejezé ki intézetünk részről a közohajtást, miszerint azon nagy ritkaságokkal bővelkedő gyűjtemény a muzeumnak megszereztessek. Nem sokára azonban többnemű akadály fordulván elő, és annak tulajdonosa úgy nyilatkozván, miszerint a nagy érdekű gyűjteményt külföldre szándékozik küldeni, ez ügyben további komoly lépés hivatalosan nem tétetett; minél fogva saj-

nosan nézünk a nevezett műkincsnek is külföldre vándorlása elébe a hazai tudományosság s jelesen muzeumunknak kipótolhatlan veszteségével.

Széchenyi Pál gróf, a muzeumi alapítványlevélbe foglalt jogánál fogva, a könyvtárunknál megürült irnoki állomásra Maár Péter Pált, a pesti kereskedelmi tanoda egyik tanarát, jelölvé ki, arra őt febr. 29-én nm. Eötvös József báró vallás- és közoktatási miniszter véglegesen ki is nevezte.

Martius hónapban nyomatta ki saját költségén az igazgató a muzeumnak ujonan rendezett képtára teljes lajstromát magyar és német nyelven két külön füzetben; melyeket az intézet kapusa s a képtári szolgánál jutányos áron vehet meg a közönség. A jövedelmet az igazgató a muzeum képtárát folytonosan jeles festményekkel gyarapító nemzeti képcsarnok-egyesület pénztárának engedé át. Címe a magyar füzetnek: „A magyar nemzeti muzeum képtárának lajstroma. Kiadja Kubinyi Ágoston muzeumi igazgató. Pest 1868. k. 8-ad rétbén.” — Ez tehát az első lajstrom, mely magyar nyelven intézetünk egyik egész osztálya leírását tartalmazza.

Ápril 2-án intézé a nm. m. kir. vallás és közoktatási minister úr a muzeum igazgatójához azon leiratát, melyben az erdélyi vasútak készítése alkalmával történő ásatások közben előforduló régiségek megóvása tárgyalatik, s illetőleg ez ügybeli rendelkezésekre nézve az igazgató véleménye is kívántatik.

Ápr. 7-én nevezé ki muzeumunkhoz a vallás és közoktatási nm. minister képtári fölügyelővé *Ligeti Antal* akadémiai festőművészt, jeles tájfestészünket, néhai id. Markó Károly, európai híru festőművész egykori tanítványát.

A folyó évi első négy hónap alatt a muzeum képtára ismét több érdekes festménynyel szaporodott. Névszerint: *Fuchs Gusztáv* pesti polgár a Székely Bertalan művészecsete alól kikerült „mohácsi vész” című, — a magyar országos *műegylet* Madarász Viktor művésztünk által készített s „Zrínyi Ilona Munkács várában” című, — a lelkes *egri nők* társulata pedig hasonlólag a Székely Bertalan által készített s „Eger hősiei védelme” címmel nevezett festményt ajándékozák muzeumunknak.

Május elseje érdekes nap volt intézetünkre nézve. A muzeum igazgatója, Kubinyi Ágoston, e napon tölté be hivataloskodása negyedszázados korszakát. E napon kezdé meg t. i. huszonöt év előtt muzeumunk körül sok gonddal, türelemmel és higgadtsággal egybekötött kormányzati működését. — A reggeli hivatalos órák kezdetén a muzeumi tisztviselők küldöttsége Mátray Gábor szónoklata mellett üdvözlé az intézet érdemkoszorús főnökét, s megköszönvén neki élete legszebb korának ezen legelső nemzeti intézetünk java előmozdítására szentelt föláldozását, további éber figyelmébe s hazafiságos buzgalmaiba ajánlá azt. Az igazgató meleg szavakkal viszonzá a hivatalszemélyzet őszinte nyilatkozatát, s a kiszabott körben további lélekismeretes eljárásra, a tiszta kezelés folytonos követésére buzdítván, egyszersmind a muzeumi szűkebb viszonyoknak a haza atyjai s a magas kormány bölcs intézkedései folytán nem sokára remélhető öröndetesb fordulatára nézve kedvező kilátással vigasztalá az üdvözlőket. — Május 3-án nm. *Prónay* Gábor úr ő excja inditványa folytán igazgatónk tisztelői s barátjai disz-ebédet rendeztek a városligeti állatkertben; hol az ötven teritékkel megrakott asztalnál képviselve voltak többnyire mind azon intézetek s egyesületek, melyeknek igazgatónk akár pártoló, akár tettelegesen működő tag mineműségében mindeddig a hazai jótékonysági, művészeti s tudományos érdekek előmozdítására szentelé tehetségeit. A diszhelyeket nmtgú báro *Prónay* Gábor, s Kubinyi Ágoston foglalák el. A fölköszöntések sorát *Rónay* Jácint jeles tudósunk kezdé meg ékes s hazafias szellemben mondott beszédével; miközben egyszersmind az ünneplett igazgatónak átnyujtá azon igen diszes, gazdagon aranyzott ezüst-serleget, melyet neki emlékül szenteltek tisztelői s barátjai.

* * *

Itt már most eljutánk a határköig, melyen túl vezetni a szives olvasót e korszakok leirójának sem szándoka, sem föladata nem volt. — Mielőtt azonban bucsút venne, nem válhatik el tőle szívélyesb üdvözzellett, mint ha még egy kis útravalóul, s mintegy ráadásul, a főnemlített ban-

quett alkalmával tartott ama két beszédet is közli, melyeknek szavai éppen úgy vonatkoznak szeretett hazánk közelebb lefolyt eseményeire, miként muzeumunk epochális utóbbi korszakára. — Szolgáljanak azok minden jó szellemű hazafinak kegyeletteljes elmélkedése tárgyaul, valamint az utókoriak számára is annak bizonyítványaul, miszerint voltak még hazánkban e jelenkor alatt is nemcsak honszerte ismert tudományos műveltségű, hanem oly szilárd jellemű férfiak, kik elfogultság nélkül s higadtan tudák mintegy vegytanilag elválasztani a rágalom salakját az ettől elborított érdem gyöngyeitől, — kik, a méltányosság és elismerés mérlegét őrszemekkel kísérve, hivatva érzék magukat oda itélni az érdemkioszorút annak, ki Kisfaludy Sándorunk szavai szerint minden lehetséges erejét s tehetségét a haza közjava előmozdítására áldozni kedves kötelességének tartotta. Legyen tehát:

I) Rónay Jácint

főlköszöntő beszéde a disz-ebéd alatt.

„Uraim! A tisztelet és szeretet egy férfiú körébe gyűjtött bennünket, hogy huszonöt évi fáradozásait, s egy hosszú élet érdemeit a tudományok terén elismerve, ünnepeljük zajtalanul szerényen és szívélyesen, minő volt e férfiú jelleme a nehéz pályán, melyen küzdve, de nem csüggedve, keresztül hatott.“

„Midőn, mint ifjú, tüzlélekkel a természettudományok mezejére lépett, parlagon állt hazánkban a tér, töretlen volt minden irányban az ösvény, s nem csekély elszántság, nem kis áldozatkészség, nem köznapi ügyszeretet kívántatott ahhoz, hogy valaki úttörő legyen e honban, melynek erőteljes népe százados életharczaiban elmaradt a tudományok éppen azon ágazatában, mely jelenleg századunk legnagyobb dicsősége.“

„Midőn később, mint férfiú, azon intézet élére állott, melynek filléreit lelkesedés gyűjtötte, — melynek köveit hazafiság emelte a tudománynak palotává, — szebb, reményteljesebb korszak nyílt törekvéseinek; de a nehézségek nem szüntek meg, csak változtak: ott volt a fényes palota, de ott volt minden lép-ten nyomon anyagi korlátoltságunk, — a haza szegénysége; —

ott volt (miért ne mondanám ki e körben?!), ott volt fajunk egyik keleti sajátága, — a lelkesedést követő közönyösség.“

„Igy lön aztán, hogy a pálya folytatása nem járt kevesebb küzdelemmel, mint annak megkezdése; de e férfiú tudott lelkesíteni, hol nem lehetett tenni; tudott lépést előre nyomulni, hol nem lehetett gyorsan haladni: mindennap egy-egy nehézséget gördített el útainkból, s a pusztá remények köréből már-már a valóság terére jutottunk, midőn újra megnehezült fölöttünk az ég; a haza gyászba borult, s itt a három orom alatt, s a négy folyam mentében, egy egész nemzet, reményei romjain, sohajtott föl életért.“

„E szomorú időkben nemzetünk legjobbjai eleget tettek, ha megőrizték a haladás eddigi vívmányait; — ha tudtak tünni és várni! — és e férfiú, valahányszor a szakadozó setét fellegeken egy-egy remény-sugár keresztülhatott, fölhasználta a kedvező alkalmat, gyarapította a nemzet kincseit, szerzett, rendezett, mentett fáradhatlanul, s évek hosszúú szenvedései után megélte a jobb idöket!“

„És mi uraim, e jobb idök újra éledö, újra szilárduló reményeitöl áthatva, lelkesedéssel üdvözöljük öt körünkben, hogy tisztelve szeretve, a serleget átnyujthassuk, melynek fölirata:

KUBINYI ÁGOSTONNAK

A M. N. MUZEUM IGAZGATÓJÁNAK HUSZONÖT ÉVI FÁRADOZÁSA
ÉS ÉRDEMEI ELISMERÉSEÜL BARÁTAI ÉS TISZTELÖI
M.D.CCC.LX.VIII. MÁJUS III.

„Fogadja Méltóságod a hű barátok és tisztelök e közös ajánlatát oly szívvvel, minövel nyujtjuk; — fogadja a mult küzdelmek emlékeül és zálogaul azon tiszteletnek, melylyel a jelenben fölkaroltuk, s a jövőben a nehéz de érdemdús pályán kísérendjük!“

II) K u b i n y i Á g o s t o n

válasza a főnebbi beszédre.

„Huszonöt éve, hogy *József* dicsöült nádorunk kegyességéből muzeumi igazgatónak neveztettem ki, és beiktatásomnál e három jelszöt tüzttem ki magamnak:

I) A gyűjtemények szaporítását,

II) Ezek czélszerű föllállítását s tiszta kezelését,

III) A gyűjtemények minél hasznosabbá tételét.“

„Mennyire feleltem meg mind ezen kitüzött kellékeknek, kik muzeumunkat huszonöt év előtt láták, s jelen belszerkezetét ismerik, tudni fogják, hogy e hazai intézetünk jelenben sokkal örvedetesebb állást foglal el, mint negyedszázad előtt. Azonban hogy a hazai tudományosságnak s művészetnek inkább megfelelhessen, s a tudós világot még jobban kielégítse, sokkal nagyobb tökélyre kell emelni; miről gondoskodni az ország gyűlésének föladata.“

„Mi *első* jelszavamat, a gyűjtemények szaporítását illeti, itt keblem nyugodt; mert e részben minden alkalmat és időt megragadtam, hogy e föladatomnak eleget tehessek. Azon nagyobb szerű gyűjtemények megvétele, és számos hazánkiai kisebb s nagyobb ajándokai, valamint azon tény, hogy gyűjteményeink igazgatóságom alatt két annyinál többre szaporodtak, elég tanúságot tesznek erről.“

„Nem mulaszthatom el itt azon kedves hazánkfiait megemliteni, kik más világrészekben tartózkodván, minden önérdék nélkül gyűjteményeinket nagylelkűleg szaporították; ezek között kivált *Xantus*, *Duka*, s a korán elhalt *Dolczal* neveit hálával említvén.“

„Mi *második* föladatomat, a gyűjtemények czélszerű föllállítását, s illetőleg tiszta kezelését illeti: e részben is tiszta ugyan lelkiismeretem, de hogy a czélszerű föllállítás megtörténhessék, örökké küzdenem kellett. A muzeumi alap nem levén elégséges arra, hogy a kívántak e részben megszereztesse, virág- és terménykiállításokat, hangversenyeket kelle rendezni, gyámolító társulatokat létesíteni, s magánosokhoz folyamodni. Fölhíva érzem itt ismét magamat, azon számos adakozók között hármat megemliteni: a minden közhasznú és jótékony intézeteket gyámolító pesti *takarékpénztárat*, mely muzeumi nagyobb madártermünket, — a bőkezű báró *Sinát*, ki éremgyűjteményünk nagy termét, — és a jótékonyágáról ismeretes báró *Gerliczy*, született Sztankovánszky Erzsébetet, ki a régiségosztályban a középkori ékességeket magában foglaló termet — fényesen s nagy költséggel bútorozták.“

„E részben azonban még sok van hátra, s ezen is csak a haza atyjai és a ministerium segíthetnek.“

„Mi a *harmadikat*, t. i. a gyűjteményeknek, s illetőleg muzeumunknak minél hasznosabbá tételét illeti, itt is igyekeztem kitüzött czélomnak megfelelni. — Évek óta nyitva áll muzeu-

munk közszemlére; — évek óta nyitva áll a művészeknek a képtári másoló terem; — évek óta élvezi a közönség egyedül magánosok adakozásából létesült virágzó sétányunkat; — két év óta nyitva áll olvasótermünk a tanulni vágyók számára. — De ez még mind kevés ahhoz képest, a minek történnie kellettik.“

„II-dik *Fridrik* porosz király azt mondotta, hogy nagyobb dolgok kivitelére három kívántatik: *pénz, pénz, és ismét pénz!* Ha azt akarja a haza képviselő testülete, hogy nagybecsű muzeumunk világhírűvé váljék, gondoskodjék e három kellékről, s ismerje el azt, hogy ily intézet nélkül nem lehet a valódi műveltséget előmozdítani.“

„Állatkertünk jelen vendégei, kik mint barátim gyültek itt össze, irántam való elismerésüket s bizalmukat kifejezendők, nyugottá teszik keblemet, s új ösztönül szolgálnak öreg napjaimban arra, hogy éltemnek még hátralevő idejét, a tudomány, művészet, s egyéb hasznos hazai intézményeink s vállalatainknak minél czélszerűbb előmozdítására, s illetőleg emelésére fordítsam.“

„Köszönöm őszinte elismerésüket, s magamat további nagybecsű barátságukba és szives hajlamiba ajánlom!“

Nyomtatványi hibák:

<i>Hiba</i>	<i>Javítandó.</i>
Lap. 15. fölülről 10. sorban: alapítására	alakítására.
„ 16. „ legalsóbb „ iparosok által	iparosok által.
„ 44. „ 16. „ szerkesztessenek.	szerkesztessék.
„ 46. „ 10. „ muzenmhoz	muzeumhoz.
„ 54. „ 21. „ példányokból	példányokból
„ „ „ 22. „ litel	lite-
„ 55. alulról 10. „ intézet, őrzésére	intézet őrzésére
„ 77. fölülről 5. „ madarak	madarak.
„ 81. „ 11. „ levelébon	levelében.
„ 82. „ 23. „ könyvtári nyilvános	nyilvános.

